

SLOVAK | BUSINESS | AGENCY

Analýza podnikateľského vzdelávania

Bratislava, 2019

Vydavateľ: Slovak Business Agency

© SBA, Bratislava, 2019

Všetky práca vyhradené.

Údaje, ktoré sú obsahom tejto publikácie, je možné použiť len s uvedením zdroja.

Neprešlo jazykovou úpravou.

OBSAH

OBSAH.....	3
Zoznam tabuliek.....	5
Zoznam obrázkov	5
Manažérske zhrnutie.....	6
Úvod.....	8
1 Vymedzenie podnikateľského vzdelávania doma a v zahraničí.....	9
1.1 Medzinárodné dokumenty, ktoré zaväzujú SR k podnikateľskému vzdelávaniu	11
1.2 Národné stratégie a implementácia podnikateľského vzdelávania v SR	15
2 Implementácia podnikateľského vzdelávania v Slovenskej republike.....	21
2.1 Podnikateľské vzdelávanie v primárnom stupni vzdelávania	21
2.2 Podnikateľské vzdelávanie v sekundárnom stupni vzdelávania	22
2.2.1 Umenie	23
2.2.2 Ekonomika a organizácia, obchod a služby	24
2.2.3 Obchodná akadémia	25
2.2.4 Škola podnikania	25
2.2.5 Zhodnotenie skupiny odborov Ekonomika a organizácia, obchod a služby	26
2.2.6 Stredné odborné školy ostatných zameraní	27
2.2.7 Gymnázia.....	28
2.3 Podnikateľské vzdelávanie v terciárnom stupni vzdelávania	28
2.3.1 Analýza študijných odborov zameriavajúcich sa na podnikateľské vzdelávanie..	32
2.4 Úspešné príklady projektov podnikateľského vzdelávania na vysokých školách	33
2.4.1 Vzdelávanie 2.0.	33
2.4.2 AZU – Aktivita zvyšuje úspech	34
2.4.3 Podnikateľské inkubátory na vysokých školách	34
2.5 Celoživotné vzdelávanie a úloha podnikateľského vzdelávania v programe celoživotného vzdelávania	34
2.5.1 Podnikateľské vzdelávanie v kontexte celoživotného vzdelávania.....	35
3 Organizácie zaoberajúce sa rozvojom podnikateľského vzdelávania a príklady úspešných projektov.....	37
3.1 Štátny inštitút odborného vzdelávania	37
3.2 Slovenské centrum cvičných firiem	37

3.3	Junior Achievement Slovensko.....	38
3.4	Slovak Business Agency	39
3.5	Združenie podnikateľov Slovenska.....	39
3.6	Nadácia Pontis.....	40
3.7	Iniciatívy rozvoja podnikateľského vzdelávania – úspešné príklady.....	40
3.7.1	Cvičná firma	40
3.7.2	Programy podnikateľského vzdelávania realizované JA Slovensko	41
3.7.3	The Entrepreneurial School (TES) - Škola podnikania.	45
3.7.4	Kvalitní v škole – úspešní v živote.....	46
3.7.5	Podnikateľský plán pre učiteľov stredných škôl	47
3.7.6	EE-HUB - The European Entrepreneurship Education NETwork.....	48
3.7.7	Athéna++	49
3.7.8	Escalator	50
3.7.9	Rozbehni sa! Academy.....	50
4	Úspešné príklady zo zahraničia.....	51
4.1	Česká republika.....	51
4.1.1	Centrum fiktívnych firiem.....	51
4.1.2	Junior Achievement Česká republika (JA Czech).....	52
4.1.3	Podnikavost.cz.....	53
4.2	Estónsko	53
4.3	Fínsko	54
4.4	Nemecko	58
4.5	Rakúsko.....	59
4.6	Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska.....	60
5	Kvalitatívny prieskum.....	61
5.1.1	Výsledky kvalitatívneho prieskumu medzi školami.....	61
5.1.2	Výsledky kvalitatívneho prieskumu medzi zástupcami podnikateľských organizácií	62
5.1.3	Výsledky prieskumu medzi absolventami škôl	63
6	Problémy a bariéry rozširovania podnikateľského vzdelávania.....	65
7	Zhrnutie a návrh odporúčaní	68
	ZÁVER.....	71
	Zoznam zdrojov.....	72

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Vybrané podnikateľské kompetencie a ich vzťah k poznávacím a mimopoznávacím kompetenciám.....	10
Tabuľka 2: Vybrané ukazovatele prieskumu GEM za roky 2015, 2016 a 2017 na SR a v Európe	66

Zoznam obrázkov

Obrázok 1: Transverzálne kompetencie podľa fínskeho národného jadrového kurikula pre základné vzdelávanie.....	19
Obrázok 2: Vzdelávanie podnikateľov.....	22
Obrázok 3: Výsledky prieskumu CVTI	27
Obrázok 4: Rámec pre rozvoj podnikania.....	29
Obrázok 5: Programy JA Slovensko	39
Obrázok 6: Prehľad aktivít JA Czech.....	52

Manažérske zhrnutie

Spoločnosť, práca aj pracovný život sa neustále vyvíja a mení. V pracovných podmienkach sa čoraz častejšie vyžadujú flexibilné vedomosti a zručnosti, tvorivosť a komunikačné zručnosti. Rovnako začiatok podnikania si vyžaduje osobnostné predpoklady ako odhodlanie, tvorivosť či vytrvalosť a následne pri rozvíjaní podnikania sú dôležité manažérske zručnosti ako efektívnosť, spoľahlivosť, vodcovské zručnosti a pod. Širšie zamerané vzdelávanie prináša lepšiu mobilitu v spoločnosti a pracovnom živote pri meniacich sa podmienkach a pracovných úlohách. Tomuto by malo byť prispôsobené aj fungovanie vzdelávacích inštitúcií a rozsah a spôsob samotného vzdelávania.

Človek sa nemusí narodiť ako podnikateľ, aby mohol viesť úspešný podnik. Vzdelávanie a odborná príprava by mali prispievať k podpore podnikania podporovaním správneho myslenia, šírením povedomia o možnostiach podnikateľskej kariéry a rozvojom podnikateľského myslenia a potrebných zručností. Podnikavosti sa dá naučiť. Je však nevyhnutné rozvíjať tieto zručnosti a kompetencie už od začiatku vzdelávacieho procesu.

V podnikaní vzniká aj podstatná časť inovácií, ktoré sú často komercializované a distribuované opäť prostredníctvom podnikateľských činností. Mladí ľudia majú často také vedomosti, myšlienky a schopnosť identifikovať sa s ostatnými mladými ľuďmi, ktoré by sa mali lepšie využiť pri vývoji nových služieb a produktov. S dobrým obchodným nápadom a rastovou orientáciou sa podniky môžu významne rozvíjať aj na globálnej úrovni. Investície do podnikateľského vzdelávania a odbornej prípravy na rozvíjanie týchto zručností preto zohrávajú veľmi dôležitú úlohu pri zvyšovaní rastu a konkurencieschopnosti nielen Slovenska, ale aj celej Európskej únie.

Podnikateľské vzdelávanie je súčasťou osnôv základných aj stredných škôl na Slovensku. V súčasnosti nastavené vzdelávanie na základných školách umožňuje vzdelávanie v oblasti podnikania len v obmedzenej miere. Štátny vzdelávací program, ktorý je zameraný pre základné školy v celom svojom obsahu neponúka ucelený vzdelávací program zameraný na rozvoj podnikateľských zručností. V prípade ekonomického vzdelávania môžeme nájsť definovaný vzdelávací štandard pre predmet Občianska náuka. V rámci tohto predmetu sa predpokladá rozvoj „soft skills“ pre žiakov, rozvoj ich občianskeho a spoločenského vedomia. Predmet je na základných školách zameraný aj na pochopenie ekonomického života spoločnosti.

Ak sa zameriame na podnikateľské vzdelávanie na stredných školách, je nutné rozlišovať viacero typov stredných škôl. Pozitívom je, že so základmi podnikateľského vzdelávania, resp. základných pojmov sú oboznamovaní študenti vo všetkých študijných odboroch.

Univerzitné vzdelávanie na Slovensku je dlhodobo vnímané ako vzdelávanie za účelom výchovy vyššie kvalifikovanej pracovnej sily pre trh práce. Podnikateľské vzdelávanie, resp. vedenie študentov k založeniu vlastnej firmy, sa nedá považovať za dostatočne rozvinuté. Avšak tendencie vo svete sú zamerané na rozvoj podnikateľského vzdelávania aj na univerzitách.

Pozitívnu správou je, že existuje viacero úspešných iniciatív zameraných na podporu podnikateľského vzdelávania. Cvičnú firmu môžeme považovať za kľúčový projekt rozvoja podnikateľského vzdelávania a zo skúseností s týmto nástrojom je zrejmé, že ide o najúspešnejší nástroj rozvoja podnikateľského vzdelávania vôbec.

Na Slovensku sa rozvoj cvičných firiem spája až s rozvojom podnikateľského prostredia po roku 1989. Predmet Cvičná firma sa v súčasnosti na stredných školách realizuje ako povinný alebo ako povinne voliteľný predmet. Integruje teoretické vedomosti z viacerých

ekonomických predmetov a tvorí tak unikátny model prepájania poznatkov teórie a praxe. Cvičná firma funguje ako reálna firma, a má základné oddelenia bežného reálneho podniku. To v praxi znamená, že firma disponuje napríklad personálnym oddelením, sekretariátom, právnym oddelením, oddelením marketingu, ekonomickým oddelením a pod. Činnosť jednotlivých oddelení simuluje situáciu v skutočnej firme, avšak výhodou je nižšia zodpovednosť za chyby, ktoré študenti v procese urobia. Cvičné firmy majú rôzne predmety podnikania a navzájom medzi sebou môžu obchodovať. Takáto práca v cvičnej firme je zameraná na zlepšovanie kvalifikácie žiakov, rozvíja multidisciplinárne schopnosti a kľúčové kompetencie ako sú napríklad schopnosť tímovej práce, komunikačné zručnosti, schopnosť tvorivo riešiť problémy, kritické myslenie, či prezentačné schopnosti účastníkov.

Vo viacerých krajinách sa podnikateľské vzdelávanie stalo dôležitou súčasťou priemyselnej a vzdelávacej politiky. Zavedenie podnikateľského vzdelávania do praxe na Slovensku však čelí mnohým problémom. Vnímanie podnikania ako dobrej kariérnej voľby je na Slovensku v porovnaní s inými krajinami nízke, podobne ako aj vnímanie spoločenského statusu podnikateľov. Negatívne sú vnímané aj príležitosti na začatie podnikania v oblasti, kde jednotliví obyvatelia na Slovensku žijú. Napriek tomu, že v hodnotení efektívnosti podnikateľského vzdelávania dosahuje Slovensko priemerné hodnoty, je toto vzdelávanie skôr neefektívne. Problémom je tiež, že strategické dokumenty na Slovensku takmer vôbec nereflektujú potrebu a význam podnikateľského vzdelávania. Keďže ide o prierezovú tému, je pri jej implementácii a ďalšom rozvoji dôležitá spolupráca viacerých subjektov, pričom by mali byť jasne vymedzené úlohy jednotlivých subjektov a ustanovený jeden hlavný subjekt, ktorý by túto tému zastrelil a plnil by koordinačnú funkciu. Na druhej strane však práve tento stav prináša so sebou viaceré výzvy a príležitosti, ktoré je možné v snahe o rozvoj podnikateľského vzdelávania na Slovensku využiť.

Úvod

Myšlienka vnieŤ podnikanie do vyučovacieho procesu rozprúdila v posledných rokoch rozsiahlu diskusiu. V súčasnosti patrí podnikateľské vzdelávanie medzi kľúčové zručnosti a na európskej úrovni je identifikované ako jeden z troch pilierov na podporu podnikania v Európe. Je preto potrebné ho rozvíjať na všetkých stupňoch vzdelávania od základných škôl po univerzity, ako aj v rámci celoživotného vzdelávania.

Ekonomická prosperita zahŕňa silné a konkurencieschopné podnikanie. Súkromné spoločnosti tvoria podstatnú časť výroby a služieb. Nové spoločnosti, najmä MSP, sú najdôležitejším zdrojom tvorby nových pracovných miest. Práce, ktoré ponúkajú, a dane, ktoré platia, pomáhajú udržiavať a rozvíjať tiež našu sociálnu spoločnosť. Krajiny, ktoré vykazujú väčší nárast miery podnikania majú tendenciu vykazovať následne výraznejšie znižovanie miery nezamestnanosti.¹ Nové podnikateľské aktivity zvyšujú konkurenciu a nútia ostatné firmy, aby reagovali, či už zvýšením efektivity alebo zavádzaním inovácií. Spotrebiteľom to prináša výhody vo forme väčšieho výberu a nižších cien a zároveň sa zvyšuje konkurenčná sila hospodárstva ako celku.

V porovnaní s USA alebo Čínou preferuje v EÚ samostatnú zárobkovú činnosť pred stálym zamestnaním podstatne menej ľudí.² Novozaložené podniky v EÚ rastú oveľa pomalšie ako v USA alebo v rozvíjajúcich sa krajinách, a navyše menej z nich sa radí medzi najväčšie svetové firmy.³ Podľa Európskej komisie nemajú potenciálni podnikatelia v Európe vytvorené priaznivé prostredie na podnikanie a za jednu z príčin považuje vzdelanie, ktoré neponúka správny základ na rozbehnutie podnikateľskej kariéry. Podnikateľské úsilie nie je dostatočne uznávané ani odmeňované, úspešných podnikateľov nevyzdvihujeme ako vzory, ktoré vytvárajú pracovné miesta a príjmy a sú tak prínosom pre celú spoločnosť. Európska komisia si preto kladie za cieľ zabezpečiť, aby sa stalo podnikanie pre občanov Európskej únie atraktívnou príležitosťou, čo je možné dosiahnuť len v prípade prijatia ambiciózných a koordinovaných opatrení, ktoré budú implementované všetkými správnymi orgánmi na európskej, národnej a tiež regionálnej úrovni.

Podľa C. Jennera (2012) je investovanie do vzdelávania v oblasti podnikania jednou z európskych investícií s najvyššou návratnosťou.⁴ Vzdelanie v tejto oblasti je prínosom nielen pre ľudí, ktorí sa rozhodnú podnikáť, ale aj pre každého jedného človeka v pozícii zamestnanca, pretože rozvíja zručnosti a postoje ako sú kreativita, iniciatívnosť, komunikatívnosť, zmysel pre zodpovednosť, tímová práca, schopnosť prijímať riziko a mnoho ďalších, ktoré človek využíva v každodennom živote.

¹ Zdroj: Entrepreneurship: A survey of the literature', David B. Audretsch, October 2002.

² Samostatnú zárobkovú činnosť uprednostnilo v prieskume v roku 2012 v EÚ 37 % respondentov, v USA to bolo 51 % a v Číne 56 % (Zdroj: Akčný plán pre podnikanie 2020)

³ Medzi európske podnikové giganty patrí len 12 spoločností založených v druhej polovici 20. storočia v porovnaní s 51 spoločnosťami v USA a 46 spoločnosťami v rozvíjajúcich sa krajinách; z nich boli v Európe založené po roku 1975 len tri v porovnaní s 26 v USA a 21 na novo vznikajúcich trhoch. T. Philippon, N. Veron, Bruegel Policy Brief 2008/1 (Zdroj: Akčný plán pre podnikanie 2020)

⁴ Z prieskumov vyplýva, že 15 – 20 % študentov, ktorí sa na strednej škole zúčastnili na programe minipodnikov, neskôr založia vlastnú spoločnosť, čo je tri- až päťkrát vyšší podiel ako u širokej verejnosti (Zdroj: Akčný plán pre podnikanie 2020, odkaz na C. Jennera, „Business and Education: Powerful Social Innovation Partners“, Stanford Social Innovation Review (27. august 2012))

1 Vymedzenie podnikateľského vzdelávania doma a v zahraničí

Podnikavosť možno vnímať ako schopnosť jednotlivca zmeniť myšlienky na skutky. Zahŕňa tvorivosť, inovatívnosť, schopnosť plánovať a riadiť projekty so zámerom dosiahnuť ciele, ale tiež schopnosť prijímať riziko.⁵

V súvislosti s podnikateľským vzdelávaním sú, resp. boli v rôznych krajinách zaužívané rôzne pojmy a rôzne chápanie rozsahu tohto vzdelávania. V Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska sa v minulosti používali dva pojmy: podnikové vzdelávanie (*enterprise education*), ktoré označovalo širšie zameranie sa na osobný rozvoj, zmýšľanie, zručnosti a schopnosti a termín podnikateľské vzdelávanie (*entrepreneurship education*), ktorý vymedzoval špecifický kontext zakladania podniku a pôsobenia ako samostatne zárobkovo činná osoba. Vo Švédsku a na Balkáne sa zase používal termín podnikateľské učenie (*entrepreneurial learning*) ako ekvivalent k podnikovému vzdelávaniu, čo však mohlo spôsobovať zmätok, pretože ide o rovnaký pojem používaný v oblasti výskumu podnikateľského vzdelávania, ktorý sa týka štúdia toho, ako sa podnikatelia učia mimo oblasti vzdelávania. Vo Fínsku sa používa tiež pojem interné vzdelávanie v oblasti podnikania (*internal entrepreneurship education*), ktoré je synonymom podnikového vzdelávania a externé vzdelávanie v oblasti podnikania (*external entrepreneurship education*), ktoré je synonymom podnikateľského vzdelávania. Termín podnikateľské vzdelávanie zahŕňa podnikateľské vzdelávanie, ako aj podnikové vzdelávanie, a používa sa od roku 2000. (Lackéus, 2015).

Napriek používaniu jednotného termínu „podnikateľské vzdelávanie“ existujú dva odlišné pohľady na to, čo sa tým myslí. Jeden pohľad, nazývaný "široký", definuje podnikanie ako osobnostný rozvoj, tvorivosť, sebadôveru, iniciatívu, orientáciu na akciu, čiže byť podnikavý. Druhý pohľad, nazývaný "úzky", definuje podnikanie ako identifikáciu príležitostí, rozvoj podnikania, samostatnú zárobkovú činnosť a vytváranie podnikov a ich rast, to znamená stať sa podnikateľom (Fayolle a Gailly, 2008, QAA, 2012, Mahieu, 2006 v OECD, 2015). Riziko zámeny pojmov a vzniku nedorozumenia je významné, preto každá diskusia o podnikateľskom vzdelávaní musí začať objasnením definície a pojmov. Aké definície a prístupy sa používajú zásadne ovplyvňuje vzdelávacie ciele, cieľové skupiny, obsah kurzov, metódy výučby či postupy hodnotenia študentov (Mwasalwiba, 2010 v OECD, 2015).

Podľa publikácie Podnikanie vo vzdelávaní⁶ (*Entrepreneurship in Education*), ktorú spracoval M. Lackéus pod hlavičkou OECD v roku 2015, možno podnikateľské vzdelávanie definovať ako ***"obsah, metódy a činnosti podporujúce vytváranie vedomostí, kompetencií a skúseností, ktoré umožňujú študentom iniciovať procesy vytvárania podnikateľských hodnôt a podieľať sa na nich"***, pričom jeho hlavným cieľom je rozvíjať podnikateľské kompetencie. Tie sú definované ako ***„vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré ovplyvňujú ochotu a schopnosť vykonávať podnikateľskú prácu pri vytváraní novej hodnoty“***. Rámec načrtávajúci niektoré kľúčové podnikateľské kompetencie spolu s ich definíciou tak, ako boli uvedené v spomínanej publikácii, sú spracované v nasledujúcej tabuľke.

⁵ Zdroj: Commission proposal for a Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning COM(2005)548 final

⁶ https://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/entrepreneurship_sk

Tabuľka 1: Vybrané podnikateľské kompetencie a ich vzťah k poznávacím a mimopoznávacím kompetenciám

	Hlavná skupina kompetencií	Podskupina kompetencií	Definícia
Kognitívne (poznávacie) kompetencie	Vedomosti	Mentálne modely	Znalosti o tom, ako robiť veci bez zdrojov, modely rizík a pravdepodobnosti
		Deklaratívne znalosti	Základy podnikania, vytvárania hodnôt, tvorby myšlienok, príležitostí, účtovníctva, financií, technológií, marketingu, rizika atď.
		Sebapoznávanie	Znalosť osobnej spôsobilosti ako podnikateľa / podnikavého človeka
	Zručnosti	Marketingové zručnosti	Vykonávanie prieskumu trhu, hodnotenie miesta na trhu, marketing produktov a služieb, presvedčacie schopnosti, získavanie si ľudí pre podporu vašich nápadov, zaobchádzanie so zákazníkmi, komunikovanie vízie
		Zručnosti v oblasti zdrojov	Tvorba podnikateľského plánu, tvorba finančného plánu, získanie financovania, zabezpečenie prístupu k zdrojom
		Zručnosti týkajúce sa využitia príležitostí	Rozoznávanie a konanie v oblasti obchodných príležitostí ako aj iných druhov príležitostí, zručnosti v oblasti vývoja alebo rozvoja produktu / služieb / koncepcie
		Interpersonálne zručnosti	Vedenie, motivovanie, riadenie ľudí, schopnosti počúvať, riešiť konflikty, socializácia
		Zručnosti v oblasti učenia sa	Aktívne učenie, prispôsobovanie sa novým situáciám, zvládanie neistoty
		Strategické zručnosti	Stanovenie priorít (stanovenie cieľov) a zameranie sa na ciele, definovanie vízie, vypracovanie stratégie, identifikácia strategických partnerov
Nekognitívne (mimo poznávacie) kompetencie	Postoje	Vášeň pre podnikanie	"Chcem". Potreba dosiahnuť niečo
		Sebaúčinnosť	"Môžem". Viera v schopnosť úspešne vykonávať určité úlohy
		Podnikateľská identita	"Ja som" / Ja mám hodnotu". Hlboké presvedčenie, role identity, hodnoty
		Proaktivita	"Ja urobím". Orientácia na akciu / výkon, byť iniciatívny, proaktívny
		Tolerancia neistoty a nejednoznačnosti	"Trúfam si". Byť zmierený s neistotou a nejednoznačnosťou, prispôsobivý, otvorený prekvapeniam.
		Inovativnosť	"Vytváram". Nové myšlienky / akcie, byť nepredvídateľný, robiť radikálne zmeny, byť inovatívny, vizionársky, kreatívny, porušovač pravidiel
		Vytrvalosť	"Prekonám". Schopnosť prekonať nepriaznivé okolnosti

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe tabuľky 2 podnikateľské kompetencie z publikácie Podnikanie vo vzdelávaní (Entrepreneurship in Education), M. Lackéus, 2015.

V tabuľke 1 môžeme vidieť, že kompetencie uvedené na začiatku tabuľky predstavujú kognitívne, t.j. poznávacie kompetencie, ktoré sú založené predovšetkým na intelektuálnej kapacite jednotlivca. V spodnej časti tabuľky sú uvedené typické nekognitívne kompetencie.

Kognitívne kompetencie sa dajú ľahko naučiť a hodnotiť, zatiaľ čo nekognitívne kompetencie vyžadujú učenie sa pri práci a hodnotiť ich je podstatne ťažšie.

M. Lackéus tiež hovorí o 3 prístupoch k podnikateľskému vzdelávaniu. Výučba "o" podnikaní predstavuje obsahovo založený teoretický prístup zameraný na všeobecné pochopenie tohto javu. Zvyčajne sa tento prístup využíva na vyššom stupni vzdelávania. Výučba "pre" podnikanie znamená prístup orientovaný na povolanie, ktorého cieľom je poskytnúť začínajúcim podnikateľom potrebné vedomosti a zručnosti. Výučba "cez" podnikanie znamená proces založený na zážitkovej forme, kde študenti prechádzajú skutočným podnikateľským procesom učenia (Kyrö, 2005 v OECD, 2015). Práve tento prístup sa často zakladá na širšej definícii podnikania a môže byť integrovaný do iných predmetov vo všeobecnom vzdelávaní, ktoré spájajú podnikateľské charakteristiky, procesy, skúsenosti a hlavný predmet. Kým prístupy "o" podnikaní a "pre" podnikanie sú relevantné predovšetkým pre študentov na stredných a vyšších úrovniach vzdelávania, integrovaný prístup vyučovania "cez" podnikanie môže byť relevantný pre všetkých študentov na všetkých úrovniach vzdelávania. Pri snahe o začlenenie podnikania do vzdelávania týmto spôsobom, však boli identifikované niektoré dôležité prvky, ako sú zdroje a časové obmedzenia, odpor učiteľov, výzvy spojené s hodnotením či vznik dodatočných nákladov.

1.1 Medzinárodné dokumenty, ktoré zaväzujú SR k podnikateľskému vzdelávaniu

Európska únia sa venuje téme podnikateľského vzdelávania dlhodobo, pričom ho chápe v širšom kontexte. V nadväznosti na informácie uvedené na portáli Euractive.sk (2018) možno za najdôležitejšie míľniky podnikateľského vzdelávania v rámci Európskej únie označiť prijatie nasledovných dokumentov:

- 2003 – Zelená kniha o podnikaní v Európe
- 2006 – Program z Osla o vzdelaní v oblasti podnikania v Európe
- 2006 – Odporúčanie európskeho parlamentu a rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie - Európsky referenčný rámec
- 2009 – Závery Rady o strategickom rámci pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave⁷
- 2012 – Oznámenie Európskej komisie - Prehodnotenie vzdelávania: Investície do zručností na dosiahnutie lepších sociálno-ekonomických výsledkov⁸
- 2012 – Akčný plán 2020 pre podnikanie
- 2014 – Závery Rady o podpore podnikania mládeže v záujme posilnenia sociálneho začlenenia mladých ľudí
- 2014 – Závery Rady o výchove k podnikaniu v rámci vzdelávania a odbornej prípravy⁹
- 2015 – Rozhodnutie Európskeho parlamentu o podpore podnikania mladých ľudí prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy

O podnikateľskom vzdelávaní sa na úrovni Európskej únie začalo významnejšie diskutovať v nadväznosti na prijatie **Zelenej knihy o podnikaní v Európe** v roku 2003. Ide o **prvý podnikateľský akčný plán pre Európu**, v ktorom Európska komisia označila vzdelávanie

⁷ Doplnené na základe informácií zverejnených na webových stránkach EÚ

⁸ Pôvodne uvedený rok 2014 na stránke euractive.sk bol korigovaný na základe informácií dostupných na webových stránkach EÚ (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52012DC0669>)

⁹ Doplnené na základe informácií zverejnených na webových stránkach EÚ

za kľúčový faktor rozvoja a **prvýkrát poukázala na dôležitosť samotného podnikateľského vzdelávania**. Napriek tomu, že mnoho ľudí by uprednostnilo vlastné podnikanie pred zamestnaním sa, len málo z nich nájde odvahu a skutočne disponuje zručnosťami a schopnosťami viesť vlastný biznis. Mladí ľudia by preto mali prichádzať do kontaktu s podnikaním a mali by byť podporovaní pri rozvíjaní podnikateľských zručností. Je potrebné prezentovať im príklady úspešných podnikateľov a zdôrazňovať výhody, ktoré prinášajú celej spoločnosti. Túto úlohu by mali na seba zobrať nielen školy a univerzity, ale tiež podnikateľské organizácie, investori, regióny a miestne komunity či médiá. Posilnenie kapacít a zručností v oblasti podnikania je popri odstraňovaní bariér spojených so začatím podnikania, či vyvažovaní podnikateľského rizika a odmeny, resp. výhod plynúcich z podnikania, uvedené ako jeden z kľúčových faktorov na rozvoj podnikateľských aktivít v EÚ.

V nadväznosti na oznámenie Komisie k **podpore podnikateľských paradigiem prostredníctvom vzdelávania a učenia**¹⁰ sa v roku 2006 v Osle uskutočnila konferencia pod rovnomenným názvom, s cieľom výmeny skúseností a otvorenia diskusie o tom, ako postupovať pri podpore podnikateľského vzdelávania systematicky. Konferencie sa zúčastnilo široké zastúpenie zainteresovaných strán od zástupcov národných, regionálnych a miestnych vlád, cez zástupcov podnikateľov a obchodných združení, učiteľov škôl, akademických pracovníkov až po študentov. Účastníci konferencie sa zhodli, že rámec podnikateľského vzdelávania by mal presahovať školenie o tom, ako začať podnikat' a mal by zahŕňať tiež rozvoj osobných vlastností a horizontálnych zručností ako je kreativita, iniciatíva, sebadôvera a pod. Výsledkom diskusie bol tiež tzv. **Program z Osla o vzdelaní v oblasti podnikania v Európe**, ktorý definuje konkrétne opatrenia, ktoré by mali jednotliví stakeholderi prijať a realizovať tak na európskej, ako aj národnej či regionálnej úrovni v záujme podpory podnikateľskej kultúry v spoločnosti.

Veľmi dôležitým v súvislosti so zadefinovaním podnikateľského vzdelávania bolo **Odporúčanie európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie**. V rámci **Európskeho referenčného rámca** boli práve **iniciatívnosť a podnikavosť** zaradené medzi kľúčové kompetencie pre celoživotné vzdelávanie. Za kľúčové kompetencie sa pritom považuje kombinácia vedomostí, zručností a postojov, ktoré potrebujú všetci jednotlivci na osobné uspokojenie a rozvoj, aktívne občianstvo, spoločenské začlenenie a zamestnanosť.¹¹ Práve v tomto dokumente bola zadefinovaná podnikavosť ako schopnosť meniť myšlienky na skutky. Členské štáty boli zároveň vyzvané, aby rozvíjali vyučovanie kľúčových kompetencií, tak ako sú zadefinované v rámci prílohy tohto odporúčania u všetkých občanov ako súčasť ich celoživotného vzdelávania, vrátane stratégií na dosiahnutie všeobecnej gramotnosti.

Iniciatívnosť a podnikavosť však nie sú dôležité len pri snahách vykonávať podnikateľskú činnosť, ale podporujú jednotlivcov v ich každodennom živote doma a v spoločnosti. Sú benefitom aj pre ľudí v pozícii zamestnancov, ktorí tak vedľa lepšie využiť príležitosti na pracovisku v kontexte svojej práce a sú tak prínosom pre svojich zamestnávateľov. Medzi vedomosti potrebné pre rozvoj iniciatívnosti a podnikavosti patrí najmä schopnosť vidieť príležitosti pre osobné, profesionálne, príp. obchodné činnosti, príležitosti a výzvy, ktorým čelí zamestnávateľ alebo organizácia, ale tiež komplexné chápanie fungovania hospodárstva či etické hodnoty. Zručnosti, ktoré je potrebné rozvíjať v súvislosti s rozvojom iniciatívnosti a podnikavosti sa vzťahujú na proaktívne riadenie projektov. Ide najmä o schopnosť plánovať,

¹⁰ Oznámenie Komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Implementácia Lisabonského programu Spoločenstva: Podpora podnikateľských paradigiem prostredníctvom vzdelávania a učenia, KOM(2006) 33

¹¹ Zdroj: Odporúčanie európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie (2006/962/ES)

organizovať, viesť a poverovať, analyzovať, oznamovať, hodnotiť a zaznamenávať, komunikačné, prezentačné a vyjednávacie schopnosti či schopnosť pracovať individuálne, ale aj schopnosť pracovať spoločne v tímoch. Dôležitá je tiež schopnosť prijímať prípadné riziká. Popri uvedených vedomostiach a zručnostiach je dôležitý tiež podnikateľský postoj, ktorý zahŕňa iniciatívu, proaktivitu, nezávislosť a inovácie (v osobnom aj v spoločenskom živote, ako aj v práci), motiváciu a odhodlanie dosahovať ciele, či už v osobnom živote alebo v práci.

Závery Rady z 12. mája 2009 o strategickom rámci pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave (ET 2020) definujú strategický rámec vzdelávania a odbornej prípravy ako celku v perspektíve celoživotného vzdelávania, ktorý pozostáva zo štyroch strategických cieľov: 1) úsilie, aby sa celoživotné vzdelávanie a mobilita stali realitou; 2) zlepšovanie kvality a efektivity vzdelávania a odbornej prípravy; 3) podpora spravodlivosti, sociálnej súdržnosti a aktívneho občianstva; 4) posilňovanie tvorivosti a inovácie vrátane podnikavosti na všetkých úrovniach vzdelávania a odbornej prípravy. Tvorivosť a inovácie sú považované za kľúčové pre rozvoj podnikavosti a je dôležité, aby ich nadobudli všetci občania. Následne je potrebné zabezpečiť plne funkčný znalostný trojuholník vzdelávania, výskumu a inovácie, napr. prostredníctvom partnerstiev medzi podnikmi a jednotlivými úrovňami a odvetviami vzdelávania, odbornej prípravy a výskumu.

Ďalším európskym dokumentom, ktorý vyzdvihuje potrebu rozvoja podnikateľských zručností je oznámenie Európskej komisie **Prehodnotenie vzdelávania: Investície do zručností na dosiahnutie lepších sociálno-ekonomických výsledkov**¹² vydané v roku 2012. Podnikateľské zručnosti radí medzi prierezové a základné zručnosti potrebné pre 21. storočie. Prispievajú k vytváraniu nových podnikov a tým aj nových pracovných miest a tiež k zamestnateľnosti mladých ľudí. Apeluje tiež na potrebu prijatia ráznych opatrení na podporu nových postupov vo výučbe a v štúdiu, ktoré by mali byť viac prispôsobené potrebám reálneho sveta práce. Pomôcť by tomu mala najmä spolupráca s podnikateľským sektorom a návštevy samotných podnikateľov na školách, ktoré by prispeli k skvalitneniu výučby v tomto smere.

V nadväznosti na pretrvávajúce dôsledky hospodárskej krízy z roku 2008, najmä vysokú mieru nezamestnanosti a útlm malých a stredných podnikov, vydala Európska komisia v roku 2012 **Akčný plán pre podnikanie 2020** v snahe opätovne stimulovať podnikateľského ducha v Európe. V materiáli sa uvádza, že *„Európa potrebuje viac podnikateľov, aby opäť zaznamenala rast a vyššiu mieru zamestnanosti“*. Stanovuje novú víziu a množstvo opatrení, ktoré je potrebné prijať jednak na úrovni EÚ, ale tiež na úrovni členských štátov, pričom sú založené na troch pilieroch: **rozvoj vzdelávania a odbornej prípravy v oblasti podnikania** na podporu rastu a zakladania podnikov, vytvorenie priaznivého podnikateľského prostredia a vzory a oslovenie špecifických skupín (zmena vnímania podnikateľov verejnosťou a podpora skupín, ktoré sú medzi podnikateľmi nedostatočne zastúpené).

Vzdelávanie a odborná príprava v oblasti podnikania potrebuje viac ako byť povinne zaradené do učebných osnov. Je potrebné oživiť ho prostredníctvom praktických modelov experimentálneho vzdelávania a zapojením úspešných podnikateľov a ich skúseností do vzdelávacieho procesu. Akčný plán vyzýva členské štáty k tomu, aby *„zabezpečili, že kľúčová kompetencia podnikanie bude súčasťou učebných osnov v rámci primárneho, sekundárneho, odborného a vyššieho vzdelávania a vzdelávania dospelých do konca roka 2015“*. Apeluje tiež na to, aby *„poskytli mladým ľuďom príležitosť nadobudnúť minimálne jednu praktickú skúsenosť v oblasti podnikania pred tým, ako ukončia povinné vzdelávanie,*

¹² <https://ec.europa.eu/epale/sk/resource-centre/content/prehodnotenie-vzdelavania-investicie-do-zrucnosti-na-dosiahnutie-lepsich>

napríklad pokiaľ ide o vedenie mikropodniku, zodpovednosť za podnikateľský projekt spoločnosti alebo za sociálny projekt“.¹³

Akčný plán sa venuje v súvislosti s podnikateľskou činnosťou aj špeciálne ženám, ktoré predstavujú podľa Európskej komisie veľkú časť podnikateľského potenciálu v Európe a je potrebné im venovať špeciálnu pozornosť a podporu v rámci celoživotného vzdelávania.¹⁴ Komisia tiež vyzýva členské štáty, aby pripravili školiace programy v oblasti podnikania aj pre nezamestnaných mladých ľudí a zároveň zaviedli a prevádzkovali systémy vzdelávania v oblasti podnikania pre nezamestnaných, ktoré by im umožnili (opätovne) vstúpiť do pracovného života ako podnikatelia.

Závery Rady z 20. mája 2014 o podpore podnikania mládeže v záujme posilnenia sociálneho začlenenia mladých ľudí opätovne uznávajú dôležitú úlohu podnikania ako hnacieho motora hospodárskeho rastu tvorby nových pracovných miest a v tejto súvislosti potrebu podnikateľského vzdelávania. Vyzývajú členské štáty, aby *„uznali význam podnikateľského vzdelávania už od mladého veku...“* a *„presadzovali mládežnícku prácu a dobrovoľnícke činnosti ako kľúčové nástroje rozvoja prierezových a sociálnych zručností, ktoré sú potrebné pri prevádzkovaní podnikov a podnikateľskej činnosti“*. Dôležitú úlohu pritom hrá aj neformálne a informálne vzdelávanie, ktoré následne vedie k rozvoju podnikateľských zručností a podnikateľského ducha a ktorého jedným z hlavných poskytovateľov sú najmä mládežnícke organizácie. Členské štáty, ale aj Európska komisia by mali podporovať rozvoj podnikateľských zručností a postojov napr. zapájaním mladých ľudí do priamych podnikateľských činností, odbornou prípravou na pracovisku, ale aj formou stáží či cezhraničnou spoluprácou a výmenou skúseností.

Na podnikateľské vzdelávanie sú zamerané aj **Závery Rady o výchove k podnikaniu v rámci vzdelávania a odbornej prípravy** prijaté v decembri 2014. Opätovne zdôrazňujú, že rozvoj podnikateľského myslenia môže byť prínosom nielen pre pracovný, ale aj súkromný život občanov a preto by našim cieľom malo byť vybaviť všetkých učiacich sa zručnosťami a kompetenciami, ktoré sú potrebné pre rozvoj podnikateľského myslenia a pracovať na nich už od útleho veku. Podnikateľské zručnosti a kompetencie by sa pritom mali zahrnúť do učebných plánov na všetkých stupňoch vzdelávania. Rovnako pedagógovia by mali byť podporovaní pri snahe o rozvíjanie podnikateľských zručností a podnikateľského myslenia. Do vzdelávacieho procesu by mali byť zahrnuté tiež podniky, ktoré by prostredníctvom rôznych partnerstiev so vzdelávacími inštitúciami poskytovali reálne a virtuálne platformy určené na podporu učenia sa prácou. Rada EÚ v týchto záveroch vyzýva členské štáty, aby okrem iného *„podporovali rozvoj koordinovaného prístupu k výchove k podnikaniu v celom systéme vzdelávania a odbornej prípravy...“*, *„uľahčovali a stimulovali zapojenie podnikateľov do učebného procesu a tiež využívali skúsenosti bývalých absolventov“*, *„podporovali začlenenie podnikateľských zručností a kompetencií do úvodných vzdelávacích programov učiteľov a majstrov odbornej prípravy, ako aj do kontinuálneho profesijného rozvoja“*, ale tiež zohľadňovali založenie podniku ako kariérnu možnosť v rámci kariérneho poradenstva, podporovali a propagovali iniciatívy na vznik študentských firiem, podnikateľské projektové vzdelávanie, tvorivé výzvy a pod.

Samostatná pozornosť je venovaná podnikateľskému vzdelávaniu vo vzťahu k vysokoškolskému vzdelávaniu. V tejto súvislosti rada EÚ vyzýva členské štáty, aby

¹³ Pozri najnovšie oznámenie o prehodnotení vzdelávania, COM(2012) 669, oddiel 2.1. dostupné na: <http://www.sbagency.sk/strategia-europa-2020-akcny-plan-pre-podnikanie-2020>

¹⁴ Podľa údajov Eurostatu (Štatistika v kocke: rozdiely medzi mužmi a ženami v podnikaní, 2007) predstavujú ženy 52 % celkového obyvateľstva Európy, ale len jednu tretinu samostatne zárobkovo činných osôb alebo všetkých začínajúcich podnikateľov v EÚ.

„podporovali využívanie on-linového nástroja **HEInnovate** ako prostriedku na podporu inštitúcií vysokoškolského vzdelávania pri navrhovaní účinných stratégií pre rozvoj väčších podnikateľských a inovačných spôsobilostí zvyšovaním povedomia o záležitostiach a nastolených výzvach a poskytovaním usmernení pre ich riešenie“.¹⁵ Ide o nástroj v podobe bezplatnej internetovej stránky na sebahodnotenie inštitúcií vyššieho vzdelávania, ktoré chcú preskúmať svoj inovačný potenciál. Vyvinutý bol v spolupráci Európskej komisie a OECD a ponúka viac ako len interaktívny nástroj, obsahuje tiež prípadové štúdie, príbehy užívateľov a podporný materiál, ktorý pomáha navrhnuť riešenia prispôbené potrebám danej inštitúcie. Dôraz sa kladie tiež na úlohu začínajúcich výskumných pracovníkov (študento doktorandského štúdia) ako sprostredkovateľov transferu vedomostí mimo akademického sveta a podporu kontaktu týchto študentov s priemyselnými odvetvami a inými relevantnými sektormi zamestnávania.

Rozhodnutie o podpore podnikania mladých ľudí prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy vydal v roku 2015 aj Európsky parlament, ktorý vníma podnikateľské vzdelávanie ako nedostatočne ocenené a ktoré by malo byť viac v centre pozornosti. V uvedenom dokumente sú zhrnuté súčasné aktivity v oblasti podnikateľského vzdelávania ak aj návrhy a odporúčania pre jeho ďalší rozvoj a jeho podporu zo strany Európskej komisie, Rady Európskej únie a členských štátov. Európsky parlament dopĺňa odporúčania o potrebu systematického prístupu k vzdelávaniu v oblasti podnikania. V tejto súvislosti vyzýva Európsku komisiu, aby pripravila predovšetkým metodickú podporu vo forme vzdelávacích štandardov pre podnikateľské vzdelávanie a podporu kurzov na zlepšenie zručností učiteľov ako metodologickú pomoc členským štátom pri začleňovaní vzdelávania v oblasti podnikania do učebných osnov. Zároveň vyzýva Európsku komisiu, aby na tento účel pridelená špecifické finančné nástroje ako súčasť programu ERASMUS + a pripravila legislatívny a finančný rámec na obdobie po roku 2020. Európsky parlament tiež vyzýva na systematické monitorovanie a hodnotenie výsledkov súčasných a budúcich aktivít v oblasti podnikateľského vzdelávania a ich vplyv na zamestnanosť a rozvoj malých a stredných podnikov vrátane využitia štúdie OECD. Európsky parlament si však uvedomuje limitujúcu úlohu európskych inštitúcií, ktorá by mala byť najmä koordinujúca, keďže politika vzdelávania je výhradne v rukách členských štátov. Členské štáty vyzýva, aby sa usilovali o efektívnu integráciu podnikateľského vzdelávania do vzdelávacích programov a aby na tento účel využili dostupné finančné nástroje, napr. štrukturálne fondy EÚ.

1.2 Národné stratégie a implementácia podnikateľského vzdelávania v SR

Podnikateľské schopnosti ako jeden z cieľov výchovy a vzdelávania žiakov sú uvedené v § 4, písm. b) Zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Úloha zaviesť vzdelávanie v oblasti podnikania a finančnej gramotnosti bola ďalej zadefinovaná v roku 2013 v **Správe o stave školstva na Slovensku**. Táto správa hodnotila stav regionálneho a vysokého školstva na Slovensku, pričom vychádzala nielen z národných štatistík a prognóz, ale tiež zo zdrojov a štúdií medzinárodných organizácií, napríklad OECD. Správa zároveň obsahovala súbor odporúčaní na ďalší rozvoj regionálneho a vysokého školstva do roku 2020. Úloha zaviesť vzdelávanie v oblasti podnikania bola uvedená v rámci zmien navrhovaných v systéme a obsahu vzdelávania, ktoré by mali pripraviť žiakov na život v podmienkach rýchlo sa meniaceho sveta. Ďalším odporúčaním v súvislosti s podnikateľským vzdelávaním bola tiež snaha zaviazat' vysoké školy prostredníctvom pripravovanej novely

¹⁵ <https://heinnovate.eu/en>

zákona o vysokých školách k poskytovaní dodatočných služieb študentom alebo spoločnosti, okrem iného aj podnikateľských zručností.

Explicitne je potreba vzdelávania v oblasti podnikania na Slovensku zahrnutá do mládežníckej stratégie v gescii Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR (ďalej len „ministerstvo školstva“). „**Stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 až 2020**“ určuje strategické ciele politiky vo vzťahu k mládeži, pričom reflektuje jej potreby, okrem iného, aj v oblasti tvorivosti a podnikavosti mladých ľudí. Cieľom stratégie je „*prispieť k zvyšovaniu kvality života mladých ľudí, najmä prostredníctvom rozvoja osobností mladých občanov SR ako kultivovaných osobností, ktoré sú pripravené pracovať v neustále sa meniacom demokratickom prostredí a využívať svoj tvorivý potenciál v praxi i aktívnej participácii v spoločnosti.*“ V stratégii sa konštatuje, že podnikavosť, tvorivosť a inovátnosť patria medzi jedny z kľúčových kompetencií mladých ľudí, ktoré pomáhajú rozvíjať ich potenciál.

Definícia podnikavosti na Slovensku vychádza z európskych materiálov. V stratégii je definovaná ako „*schopnosť jedincov premeniť nápady na reálne činy, chopiť sa iniciatívy, nieť zodpovednosť, prijať riziko a dosahovať ciele*“. Je prínosom nielen pre človeka - podnikateľa, ale aj pre človeka v pozícii zamestnanca, pričom priamo podporuje zamestnateľnosť mladých ľudí.

V oblasti tvorivosti a podnikavosti sú v spomínanej stratégii definované 4 strategické ciele. Prvým z nich je „*znižovať informačnú nedostatočnosť o možnostiach programov a projektov zameraných na rozvoj podnikavosti mladých ľudí a identifikovať fungujúce, kvalitné a udržateľné programy a projekty.*“ Tento cieľ chce ministerstvo školstva naplniť tým, že zastreší agendu podnikavosti odborníkom, ktorý bude disponovať kompetenciami manažovať ju naprieč rezortmi. Snahou ministerstva je dosiahnuť kooperáciu a zameranie sa na výsledok.

Druhý strategický cieľ sa týka podnikateľskej gramotnosti, ktorá sa má dosiahnuť „*podporou výchovy k podnikavosti a podnikateľskému vzdelávaniu v súlade s európskou politikou zameranou na podporu zručností pre zamestnateľnosť mladých ľudí*“. V tejto súvislosti sú navrhnuté viaceré opatrenia. Jedným z nich je zakomponovať absolvovanie zážitkového programu alebo projektu zameraného na podnikavosť do vzdelávania v súlade s európskymi politikami. Ďalším opatrením je podpora zavedenia podnikateľského vzdelávania na všetkých stupňoch vzdelávania, vrátane neformálneho vzdelávania a to najmä na neekonomických školách. Taktiež je potrebné jasne zadefinovať a stanoviť výsledky vzdelávania v oblasti podnikania pre učiteľa v rámci nižšieho stredného odborného vzdelávania, stredného odborného vzdelávania, úplného stredného všeobecného vzdelávania, úplného stredného odborného vzdelávania ako aj pre učiteľa pre vyššie odborné vzdelávanie – profesijné štandardy. Poslednými dvomi opatreniami navrhovanými v rámci podpory podnikateľskej gramotnosti je adaptácia existujúcich, efektívnych a úspešných metodík vzdelávania v oblasti podnikania do formálneho aj neformálneho vzdelávania a zavedenie vyučovania základných podnikateľských zručností prostredníctvom online kurzov na internete.

Tretí strategický cieľ má názov „podnikanie pre budúcnosť“. Ide o snahu „*podporiť podnikateľskú kultúru aj zmenou vnímania podnikateľiek a podnikateľov na základe praktického a pozitívneho informovania o ich úspechoch, prínose pre spoločnosť a možnostiach zakladania nových podnikov*“. K naplneniu tohto cieľa by malo pomôcť vytvorenie siete ambasádoriek a ambasádorov budúcej generácie podnikateľov a prezentácia úspešných podnikateľských vzorov na školách, ale tiež pomocou verejnoprávnych médií. Ambasádormi by mali byť úspešní podnikatelia, pričom ich úlohou bude propagácia významu podnikania

v spoločnosti, potreby rozvoja podnikateľských zručností a skúseností v oblasti vzdelávania či prezentovanie podnikania ako možnosti budovania kariéry a ekonomickej seberealizácie. Ďalším opatrením je iniciovať reality show o startupoch pre mladých podnikateľov v spolupráci s TV/rozhlasom a podpora podnikateľských súťaží zameraných na mladých ľudí zo strany verejnoprávnych médií.¹⁶ Ministerstvo školstva tiež navrhuje intenzívnejšie prezentovať podnikanie najmä na vysokých školách v spolupráci s rezortom a jednotlivými univerzitami či zabezpečiť informácie o podnikaní a podporných nástrojoch pre podnikanie mladých ľudí na webových sídlach relevantných inštitúcií (VUC, RRA, stredné školy, vysoké školy).

Posledný štvrtý strategický cieľ v oblasti tvorivosti a podnikavosti sa týka spolupráce s podnikateľmi a hovorí o podpore a tvorbe „*mentoringových programov pre mladých ľudí s inovatívnymi podnikateľskými nápadmi*“. Tento cieľ sa má dosiahnuť realizáciou dvoch opatrení. Prvým je zmapovanie existujúcich mentoringových programov. Následne by sa mali sprístupniť informácie o existujúcich a plánovaných mentoringových programoch v rámci formálneho aj neformálneho vzdelávania. Druhým navrhovaným opatrením je vytvorenie špecifického mentoringového programu pre dobrovoľníkov v rámci neformálneho vzdelávania. Tento by mal byť vytvorený v spolupráci s firmami, podnikateľmi a obchodnými komorami, aby sa umožnilo učiť sa cez mentoring aj v neformálnom vzdelávaní.

V rámci spomínanej stratégie sú zadefinované aj ďalšie ciele, ktoré by mohli prispieť k rozvoju podnikateľských zručností. Jedným z opatrení v oblasti motivácie pre globálne trhy je napr. rozvoj kľúčových kompetencií ako kritické myslenie, práca s informáciami, zmeny postojov či kritická reflexia médií, prostredníctvom podpory aktivít globálneho vzdelávania vo formálnom a neformálnom vzdelávaní. Ďalšou oblasťou, ktorá sa dotýka pozitívneho osobnostného rozvoja mladých ľudí je tiež dobrovoľníctvo či práca s mládežou, založená na princípe dobrovoľnej účasti, partnerského prístupu a vzájomného rešpektu.

Potreba zmeniť spôsob vzdelávania budúcich generácií a ich prípravy na život a prax sa spomína aj v štátnej **konceptii inteligentného priemyslu pre Slovensko (Priemysel 4.0)** v gescii Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky, ktorá bola schválená v roku 2016. Technologický pokrok nám prináša nové pracovné pozície, ktoré si vyžadujú okrem špecializovaných IT zručností napríklad aj kreativitu, tvorivé navrhovanie či flexibilitu. Preto by mali byť vytvorené inovované štátne vzdelávacie programy pre študijné a učebné odbory na všetkých úrovniach vzdelávania. Vzdelávací systém by sa mal viac priblížiť realite, pričom sa treba zamerať na nový obsah vzdelávania s vysoko špecializovanými zručnosťami, ako napríklad robotika, programovanie, umelá inteligencia, bezpečnosť a ochrana súkromia, predmety STEM (veda, technika, inžinierstvo, matematika) a pod. a to na všetkých úrovniach vzdelávania. Konceptia predpokladá, že nový obsah vzdelávania by mal pozitívny vplyv nielen na IT zručnosti budúcich generácií, ale tiež potenciál podporiť podnikavosť jednotlivcov. Konceptia tiež vidí ako kľúčové priblížiť univerzity k podnikaniu a priemyslu.

Na spomínanú štátnu koncepciu Priemysel 4.0 sa odvoláva aj M. Jakubeková z Metodicko – pedagogického centra, ktorá bližšie popisuje potrebu podnikateľského vzdelávania na Slovensku. Z koncepcie podľa nej vyplýva potreba rozvoja intrapersonálnych a interpersonálnych kompetencií žiakov s dôrazom na podporu experimentovania, tvorivosti a podnikavosti (Jakubeková, 2016). Podnikateľské kompetencie tak radí medzi kľúčové kompetencie potrebné pre trh práce v znalostnej ekonomike a preto je potrebné vytvárať u žiakov v období prípravy na povolanie pozitívnu motiváciu k podnikaniu. V materiáli „**Úvod do podnikateľského vzdelávania**“ z roku 2017 uvádza, že žiaci by sa mali oboznamovať so svetom práce a podnikania najmä prostredníctvom aktivít na báze „learning by doing“, ktorá umožňuje žiakom byť aktívni. Jednotlivé aktivity by pritom mali zahŕňať rôzne techniky tvorby

¹⁶ Reality show úspešné v zahraničí sú napr. Dragons' Den v UK, alebo Den D v ČR, alebo The Apprentice

nápadov, rozvoja kreativity, mali by sa zameriavať na riešenie problémov, aplikáciu poznatkov do praxe, analýzu rizík či rozvíjať interpersonálne zručnosti, schopnosti argumentovať a pod. Podľa Jakubekovej sa má podnikateľské vzdelávanie zameriavať na rozvoj tzv. „mäkkých zručností“ (z angl. soft skills), ktoré žiakom pomôžu napredovať a uspieť (napr. tímová práca, vytrvalosť, iniciatíva, zodpovednosť, vynaliezavosť atď.), ale aj na rozvoj tzv. „tvrdých zručností“ (z angl. hard skills), ku ktorým patrí napríklad finančná gramotnosť, základné vedomosti z oblasti ekonomiky, plánovania, financií, manažmentu, marketingu, reklamy atď. Uvedený materiál obsahuje tiež konkrétne príklady aktivít na rozvoj podnikateľských kompetencií s podrobným popisom ako danú aktivitu realizovať.

Veľmi komplexným materiálom popisujúcim stav vzdelávacieho systému na Slovensku, ktorý zároveň definuje cieľový stav podľa jednotlivých oblastí spolu s návrhom opatrení na jeho dosiahnutie, je dokument **Učiace sa Slovensko**. Tento materiál bol pripravený v rokoch 2016 až 2017 pod vedením Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR v spolupráci s expertmi v oblasti vzdelávania a prešiel tiež širokou verejnou diskusiou. Práve tento dokument mal byť základom pre Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania na Slovensku.

V úvodnej časti dokumentu sa uvádza, že vzdelávanie by malo prispievať k „*rozvíjaniu inovatívnosti, tvorivému experimentovaniu, podnikavosti a zároveň k morálnemu správaniu a rešpektovaniu druhých*“, pričom za kľúčové považuje, okrem iného, „*pestovať tvorivosť, schopnosť pracovať s istou mierou neistoty a rizika, flexibilitu prostredia určeného na učenie, primeranú autonómiu učiacich sa, vzájomný rešpekt dospelých a detí i detí navzájom*...“. Za nedostatok vzdelávacieho systému na Slovensku je považované, napríklad nedostatočné posilňovanie sebavedomia a sebaúcty detí, ich samostatnosti a zodpovednosti, či nedostatočné rozvíjanie zručností potrebných pre vzájomnú spoluprácu. Dokument zároveň poukazuje na to, že tradičné rozdelenie obsahu vzdelávania do vyučovacích predmetov na Slovensku neumožňuje dostatočný rozvoj novších oblastí ľudského poznania, napríklad aj podnikateľskej gramotnosti.

Vo svojich návrhoch, ako by mal vyzeráť cieľový stav v oblasti vzdelávania na Slovensku a ako sa k tomuto cieľu dopracovať, sa dokument vo veľkej miere venuje duálnemu vzdelávaniu a hlbšiemu zapojeniu podnikov a podnikateľov do vzdelávacieho procesu. Ide najmä o presadzovanie myšlienky tzv. *work based learning*, s cieľom realizovať vzdelávanie v pracovnom prostredí. Takéto vzdelávanie je však zamerané skôr na výchovu a vzdelávanie budúcich zamestnancov pre firmy a nie budúcich podnikateľov ako takých. V tejto súvislosti je vyzdvihovaná potreba rozvíjať aj napríklad mäkké, resp. interpersonálne zručnosti, ktoré podľa tohto materiálu zvyšujú kvalitu budúcich zamestnancov. Spomínané sú najmä komunikačné a prezentačné zručnosti, schopnosť pracovať v tíme, empatia, asertivita a schopnosť vyjednávať, schopnosť riešiť konflikty a predchádzať im, schopnosť nadväzovať a udržiavať kontakty, strategické myslenie, kritické myslenie a pod. Tieto zručnosti sú spomínané aj v súvislosti s rozhodovaním sa o vlastnej pracovnej kariére a jej riadením. Oblasť podnikateľského vzdelávania, resp. rozvoj kompetencií s cieľom stať sa podnikateľom však v tomto dokumente absentuje. Okrajovo sa spomína rozvoj manažérskych/podnikateľských zručností v rámci jedného navrhovaného opatrenia v súvislosti s účelovým financovaním vysokých škôl. Tie by mali plniť ďalšie úlohy dôležité z hľadiska študenta, ale aj verejného záujmu, ako napríklad podpora voľnočasových aktivít, poskytnutie poradenských služieb, či ponuka kurzov zameraných na rozvoj podnikateľských/manažérskych zručností.

Najaktuálnejším dokumentom v oblasti vzdelávania na Slovensku je **Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania – Kvalitné a dostupné vzdelanie pre Slovensko** (ďalej ako národný program), ktorý vláda schválila na rokovaní dňa 27. júna 2018. Ide o strategický dokument na obdobie rokov 2018 – 2027, ktorého cieľom je „*zvýšenie kvality*

systému výchovy a vzdelávania, rozšírenie prístupu ku kvalitnému vzdelávaniu pre všetkých a modernizácia systému výchovy a vzdelávania po obsahovej stránke, ako aj v oblasti riadenia, financovania a hodnotenia“ naprieč všetkými stupňami vzdelávacieho procesu. V tomto duchu sú definované aj strategické ciele:

- Zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania;
- Zvýšenie dostupnosti kvalitnej výchovy a vzdelávania;
- Modernizácia výchovy a vzdelávania.

Medzi prierezové priority, ktoré sú zamerané na riešenie súčasných spoločenských a ekonomických problémov patrí:

- Integrácia a inklúzia marginalizovaných rómskych komunít a študentov zo sociálne znevýhodneného prostredia;
- Prepojenie systému výchovy a vzdelávania s potrebami ekonomiky a trhu práce;
- Rozvoj systému neformálneho vzdelávania.

Okrem spomínaného dokumentu Učiace sa Slovensko z roku 2017 vychádza národný program aj zo Správy o stave školstva na Slovensku z roku 2013, ktorá odporúčala zaviesť vzdelávanie v oblasti podnikania. Napriek tomu sa v národnom programe nehovorí explicitne o podnikateľskom vzdelávaní. V rámci strategických cieľov sa však spomína potreba optimálneho vyváženia vzdelávacích cieľov, vrátane priestoru na rozvoj tvorivosti, kritického myslenia či sociálnych zručností. Kompetencie pre podnikanie sú zahrnuté medzi transverzálne kompetencie. Práve lepšie zakomponovanie transverzálnych kompetencií do vzdelávacieho kurikula po vzore Fínska by malo prispieť k zvýšeniu kvality systému výchovy a vzdelávania na Slovensku.

Obrázok 1: Transverzálne kompetencie podľa fínskeho národného jadrového kurikula pre základné vzdelávanie

Zdroj: Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania, MŠVVaŠ SR

Z pohľadu ministerstva školstva je podnikavosť ako kľúčová kompetencia zapracovaná do vzdelávacích programov v rámci všetkých učebných a študijných odborov stredných škôl. Analýzou jednotlivých učebných osnov v súvislosti s podnikateľským vzdelávaním nielen na stredných, ale aj základných a vysokých školách, ako aj v systéme celoživotného vzdelávania, sa budeme venovať v ďalšej časti.

2 Implementácia podnikateľského vzdelávania v Slovenskej republike

Podnikateľské vzdelávanie je v Slovenskej republike realizované vo viacerých formách a na viacerých úrovniach vzdelávania. V tejto kapitole sa zameriame na zistenie stavu, v akom sa nachádza podnikateľské vzdelávanie vzhľadom na štátny vzdelávací program v primárnom a sekundárnom vzdelávaní. Zároveň sa zameriame na zistenie podnikateľského vzdelávania na vybraných univerzitách a vysokých školách v Slovenskej republike.

2.1 Podnikateľské vzdelávanie v primárnom stupni vzdelávania

Podnikateľské vzdelávanie by malo začínať už na základných školách, resp. v primárnom stupni vzdelávania. Je zrejmé, že toto vzdelávanie nemá byť zamerané do hĺbky na podnikanie, ale má žiakom priblížiť základné formy vzdelávania, ako i možnosti ako založiť svoje vlastné podnikanie po skončení školy. Preto sa v tejto podkapitole pokúsime identifikovať, či je podnikateľské vzdelávanie zapracované do štátneho vzdelávacieho programu a ako sú z teoretického hľadiska pripravovaní študenti na vzdelávanie v oblasti podnikania. Stručnej analýze podrobíme aj vzdelávacie materiály poskytované žiakom základných škôl v oblasti podnikateľského vzdelávania.

V súčasnosti nastavené vzdelávanie na základných školách umožňuje vzdelávanie v oblasti podnikania len v obmedzenej miere. Štátny vzdelávací program, ktorý je zameraný pre základné školy v celom svojom obsahu neponúka ucelený vzdelávací program zameraný na rozvoj podnikateľských zručností.

V prípade ekonomického vzdelávania môžeme nájsť definovaný vzdelávací štandard pre predmet Občianska náuka. V rámci tohto predmetu sa predpokladá rozvoj „soft skills“ pre žiakov, rozvoj ich občianskeho a spoločenského vedomia. Predmet je na základných školách zameraný aj na pochopenie ekonomického života spoločnosti. Ciele predmetu sú nasledovné:

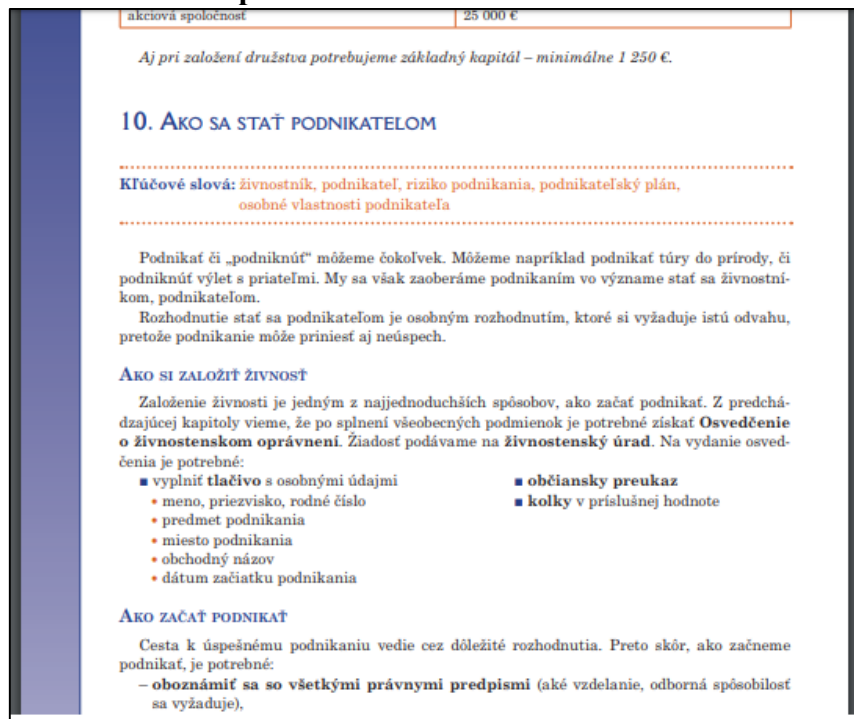
- Získajú vedomie jedinečnosti a neopakovateľnosti každého človeka v spoločnosti;
- Realisticky sa spoznávajú, hodnotia seba samých;
- Osvoja si pravidlá a normy spoločenského spolunažívania;
- Uvedomujú si práva a povinnosti a primerane svoje práva obhajujú;
- Preberajú zodpovednosť za vlastné názory, postoje a dôsledky konania;
- Uznávajú základné princípy demokracie;
- Budujú si tolerantný prístup k iným názorom, postojom, hodnotám a kultúram;
- Učia sa aktívnemu občianstvu a osobnej angažovanosti;
- Získajú základné vedomosti o sociálnoekonomickom a právnom fungovaní spoločnosti.

Najmä posledný bod, ktorý hovorí o získaní vedomostí o sociálnoekonomickom a právnom fungovaní spoločnosti je zameraný na rozvoj podnikateľských zručností žiakov. Tento vzdelávací štandard sa v praxi premieta do výkonového štandardu žiakov deviatego ročníka. Vzdelávanie žiakov 9. ročníka je zamerané práve na sociálnoekonomické procesy a ekonomický život v spoločnosti.

Žiak by mal mimo iného byť schopný odlišiť tri základné ekonomické otázky, či rozumieť pojmom trhovú a zmiešanú ekonomiku. Konkrétnejšie súvislosti nám poskytne náhľad do učebnice Občianskej náuky pre deviaty ročník základných škôl (a 4. ročník osemročných gymnázií).

V učebnici môžeme nájsť definíciu právnych foriem podnikania, ich definíciu ako i pomerne dobre definovaný rozdiel medzi obchodnou spoločnosťou, či živnostenskou formou podnikania. Zaujímavá je z pohľadu podnikateľského vzdelávania kapitola nazvaná „Ako sa stať podnikateľom“.

Obrázok 2: Vzdelávanie podnikateľov

Zdroj: Učebnica Občianskej náuky pre 9. ročník

Kapitola sa rozsiahlo venuje podmienkam úspešného podnikania ako i tomu, ako založiť podnik a aké sú základné pravidlá podnikania. Na konci kapitoly sa nachádza test podnikateľských zručností a nadobudnutých vedomostí. Z teoretického hľadiska sa teda dá povedať, že podnikateľské vzdelávanie je zapracované do vzdelávacieho programu základných škôl. Zároveň platí, že učebnice Občianskej náuky počítajú s prípravou vzdelávania podnikateľov.

To znamená, že žiak základnej školy by mal byť schopný chápať základným prvkom podnikateľského vzdelávania a jeho ďalšie vzdelávanie v tejto oblasti by malo pokračovať na strednej škole.

2.2 Podnikateľské vzdelávanie v sekundárnom stupni vzdelávania

Podnikateľské vzdelávanie sa rozvíja na všetkých stupňoch vzdelávania na Slovensku. Predmety ako ekonomika, či manažment na stredných školách poskytujú študentom základné vedomosti o fungovaní ekonomického systému ako i o fungovaní a základných formách podnikania. Môžeme teda povedať, že podnikateľské vzdelávanie je čiastočne obsiahnuté aj v týchto predmetoch. Rozvoj podnikateľského vzdelávania a jeho premietnutie do učebných osnov, či už základných škôl (pozri vyššie), ale najmä do štátnych vzdelávacích programov stredných odborných škôl sa odvíja od schváleného programu: Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 2.1. (2017). Tento dokument za jeden z cieľov vzdelávania špecifikuje prispieť k rozvoju vedomostí a ambícií založiť podniky a tvoriť nové pracovné miesta. Tieto prvky sa majú premietnuť do obsahových štandardov jednotlivých predmetov.

Je zrejmé, že jednotlivý obsah predmetov zameraných na ekonomiku, obchod a marketing sa líšia v závislosti od zamerania škôl.

Jednotlivé zložky učiva sú do značnej miery ovplyvňované Štátnym vzdelávacím programom, ktorý je definovaný pre každý druh školy zvlášť. Jednotlivé druhy škôl sú tiež známe ako cieľové zložky vzdelávania, pričom rozoznávame nasledovné:

1. HUTNÍCTVO A POLYTECHNIKA
2. STROJÁRSTVO A OSTATNÁ KOVOSPRACUJÚCA VÝROBA
3. ELEKTROTECHNIKA A INFORMAČNÉ SYSTÉMY
4. TECHNICKÁ CHÉMIA A POTRAVINÁRSTVO
5. SPRACÚVANIE KOŽE, PLASTOV, GUMY, VÝROBA OBUVI A GALANTÉRIE

6. TEXTIL A ODEVNÍCTVO
7. DOPRAVA, POŠTY A TELEKOMUNIKÁCIE
8. STAVEBNÍCTVO, GEOLÓGIA, BANÍCTVO A KAMENÁRSTVO
9. GEODÉZIA, KARTOGRAFIA A KATASTER
10. EKOLÓGIA A OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA
11. POĽNOHOSPODÁRSTVO A LESNÉ HOSPODÁRSTVO, VODOHOSPODÁRSTVO A VETERINÁRNE VEDY
12. SPRACÚVANIE DREVA, VÝROBA HUDOBNÝCH NÁSTROJOV
13. EKONOMIKA A ORGANIZÁCIA
14. OBCHOD
15. SLUŽBY
16. SPOLOČNÉ STRAVOVANIE A CESTOVNÝ RUCH
17. ZDRAVOTNÍCTVO
18. SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE
19. PEDAGOGIKA
20. KNIŽNIČNÉ A INFORMAČNÉ SYSTÉMY A SLUŽBY
21. POLYGRAFIA

2.2.1 Umenie

Nutnosť rozvíjať podnikateľské schopnosti u študentov špecifikujú aj jednotlivé štátne vzdelávacie programy pre určitú cieľovú zložku vzdelávania.

Cieľom podnikateľského vzdelávania v stredných odborných školách podľa zamerania, ktoré sme určili vyššie je oboznámenie sa s právnymi pojmami podnikania, podstatou podnikateľskej činnosti a právnou úpravou jednotlivých druhov podnikania v Slovenskej republike. Študenti si majú osvojiť problematiku živnostenského podnikania a mali by byť na základe skúseností schopní vypracovať jednoduchý podnikateľský zámer.

Ako sme už spomínali vyššie, požiadavky na implementáciu podnikateľského vzdelávania stanovuje aj Akčný plán pre podnikanie 2020 vydaný Európskou komisiou. Ten členské štáty priamo zaväzuje aby:

- Zabezpečili, že kľúčová kompetencia „podnikanie“ bude súčasťou učebných osnov v rámci primárneho, sekundárneho, odborného a vyššieho vzdelávania a vzdelávania dospelých do konca roka 2015;

- Poskytli mladým ľuďom príležitosť nadobudnúť minimálne jednu praktickú skúsenosť v oblasti podnikania¹⁷ pred tým, ako ukončia povinné vzdelávanie, napríklad pokiaľ ide o vedenie mikropodniku, zodpovednosť za podnikateľský projekt spoločnosti alebo za sociálny projekt;

- Podporovali odbornú prípravu na podporu podnikania pre mladých ľudí a dospelých v rámci vzdelávania pomocou zdrojov zo štrukturálnych fondov v súlade s národným plánom na vytváranie pracovných miest, najmä z Európskeho sociálneho fondu (ESF) v súlade s národnými plánmi na vytváranie pracovných miest, najmä ako nástroj druhej šance v oblasti vzdelávania pre tých, ktorí nemali možnosť získať vzdelanie, zamestnanie alebo odbornú prípravu; v plnej miere využili možnosti na odbornú prípravu dostupné v rámci fondu na rozvoj vidieka – Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV);

- Podporovali vzdelávacie moduly v oblasti podnikania pre mladých ľudí v rámci národných systémov záruk pre mladých ľudí. (EK, 2013)

Napomôcť dosiahnutiu tohto cieľa má ekonomické vzdelávanie na stredných odborných školách. V ďalších častiach tejto štúdie postupne rozoberáme jednotlivé druhy škôl a zameranie na podnikateľské vzdelávanie na jednotlivých typoch škôl.

Stredné školstvo dlhodobo trpí problémami s poklesom študentov. Pokles študentov stredných škôl sa predpokladá až do roku 2019, kedy z úrovne 307,5 tisíc klesne na 205 tisíc študentov stredných škôl. Tento fakt má dopad aj na podnikateľské vzdelávanie na stredných školách. Znamená totiž nielen redukciu počtu študentov, ktorí sú potenciálne zapojení do projektov podnikateľského vzdelávania, ale dochádza i k redukcii počtu škôl a to často v prípade redukcie kľúčových škôl v skupine odborov Ekonomika a organizácia, obchod a služby. Preto v tejto štúdii venujeme čiastočnú pozornosť i vývoju práve v týchto segmentoch vzdelávacej sústavy.

2.2.2 Ekonomika a organizácia, obchod a služby

Kľúčovou odbornosťou na stredných školách z pohľadu podnikateľského vzdelávania je skupina odborov, spadajúcich pod Štátny vzdelávací program pre odborné vzdelávanie a prípravu „62 Ekonomické vedy, 63, 64 Ekonomika a organizácia. Obchod a služby“.

ŠVP pri úplnom strednom vzdelaní (čo zahŕňa odbory verejná správa, cestovný ruch, obchodná akadémia, manažment regionálneho cestovného ruchu, ekonomické lýceum, ekonomické a obchodné služby, obchodné a informačné služby, škola podnikania, obchod a podnikanie, služby a súkromné podnikanie, služby v cestovnom ruchu, kozmetička a vizážistka, hotelová akadémia, pracovník marketingu, kníhkupec, obchodný pracovník, čašník, servírka, kuchár, kozmetik, podnikanie v remeslách a službách, prevádzka obchodu, spoločné stravovanie, starostlivosť o ruky a nohy, vlasová kozmetika, technicko-ekonomický pracovník). Ide o vzdelávanie technicko-administratívnych pracovníkov, často v pozíciách stredného manažmentu.

Obsah učiva je preto priamo zameraný aj na rozvoj podnikateľského vzdelávania. Na rozdiel od ŠVP v ostatných učebných odboroch ide o jednu z požiadaviek obsahového štandardu ŠVP.

¹⁷ Pozri najnovšie oznámenie o prehodnotení vzdelávania, COM(2012) 669, oddiel 2.1.

2.2.3 Obchodná akadémia

Pri ďalšej analýze sa zameriame na špecifikáciu podnikateľského vzdelávania v prípade študijného odboru Obchodná akadémia.

V praktickej príprave študenti Obchodných akadémií absolvujú jeden z najvýraznejších prvkov, ktoré prispievajú k rozširovaniu podnikateľského vzdelávania je napĺňanie obsahového štandardu „Cvičná firma“. Pomocou vedomostí dosiahnutých pri fungovaní predmetu cvičnej firmy študenti získavajú vedomosti o fungovaní firmy, učia sa skupinovej práci. Študenti si prakticky precvičujú založenie, organizáciu, výrobnú a obchodnú činnosť a evidenciu a likvidáciu firmy.

Jednotlivé Obchodné akadémie špecifikujú podnikateľské vzdelávanie ako jeden z cieľov vzdelávania. Obsahový štandard podnikateľského vzdelávania sa zaoberá praktickými otázkami založenia podniku a prevádzkovania podniku v podmienkach trhovej ekonomiky v SR. Študenti sa oboznamujú s formami súkromného podnikania (rozdiel medzi obchodnou spoločnosťou a podnikaním ako súkromná osoba), vypracovania a oživovania strategického plánu pre úspešnú podnikateľskú činnosť, finančným zabezpečením podnikania a so základmi podnikateľskej etiky. Študenti sú v študijnom programe Obchodná akadémia vo väčšine prípadov vzdelávaní aj vo vypracovaní podnikateľského plánu a jeho podstatných náležitostiach. Vzdelávajú sa tiež v rovine podstatných metód, postupov a úpravy legislatívnych podmienok pri rozvoji súkromného podnikania.

K základným predmetom vyučovaným v odbore Obchodná akadémia okrem vzdelávania v oblasti Cvičnej firmy patrí aj vzdelávanie v predmete „Podniková ekonomika“. Študenti si v rámci predmetu osvojujú základné ekonomické pojmy a vzájomné vzťahy medzi nimi. Taktiež im predmet pomáha zvládnuť vzdelávanie v oblasti finančnej gramotnosti. Zvládnutie učiva tohto predmetu je predpokladom úspešného štúdia ostatných odborných predmetov, ktoré tvoria základ ekonomického vzdelania žiakov obchodných akadémií.

2.2.4 Škola podnikania

Ďalším typom stredných odborných škôl zameraných prioritne na rozvoj podnikateľských zručností študentov sú stredné odborné školy podnikania. V týchto školách sú študenti vzdelávaní tak, aby boli schopní získavať, spracúvať a využívať ekonomické informácie, - vypočítat' a interpretovať základné ekonomické ukazovatele, - nájsť, vyhodnotiť a použiť finančné informácie, - vykonávať základné úkony rozboru finančného hospodárenia, - vykonávať a riadiť základné pracovné činnosti vo výrobných, obchodných, odbytových podnikoch, podnikoch služieb a na pracoviskách verejnej správy, - aplikovať princípy marketingu v riadiacom procese, - využívať dosiahnuté výsledky v riadení a kontrole, - vykonávať prieskum trhu, využívať marketingové nástroje k prezentácii podniku a jeho produktov, - orientovať sa v kúpnej zmluve a dokladoch obchodného prípadu, - účtovať v sústave podvojného účtovníctva a jednoduchého účtovníctva, - spracúvať ekonomickú agendu vybranými ekonomickými softvérmi, - vykonávať základné výpočty spojené s nákupom a skladovaním zásob, - vykonávať základné výpočty odpisov, využiť kapacitu dlhodobého majetku, efektívnosti investícií, - vykonávať základné mzdové výpočty (výpočet hrubej a čistej mzdy, výpočty zákonného poistenia, zdanenia príjmov zo závislej činnosti), - spracovávať doklady súvisiace s evidenciou zásob, dlhodobého majetku, zamestnancov, predaja a hlavnej činnosti, - vyhodnotiť informácie z účtovníctva z hľadiska možnosti ich využitia pri finančnom riadení podniku, - orientovať sa v právnej úprave pracovnoprávných vzťahov a záväzkových vzťahov, - pracovať s právnymi normami a záväznými predpismi a vedieť ich uplatňovať v praxi, - používať pri vybavovaní agendy prostriedky štandardnej kancelárskej techniky,

- písať hmatovou metódou a dodržiavať normalizovanú úpravu písomností, - aplikovať teoretické vedomosti pri spracúvaní obsahu, foriem a pri pracovných postupoch vo vyhotovovaní prvotných obchodných dokladov, - spracúvať a vhodnými metódami hodnotiť s využitím komunikačných a informačných technológií získané informácie, - spracúvať vecne, jazykovo a formálne správne doklady a písomnosti s využitím výpočtovej techniky, - uplatňovať v práci komunikačné zručnosti, - uplatniť poznatky psychológie predaja pri rokovaní s klientmi a obchodnými partnermi pri nákupe i predaji, - komunikovať so zahraničnými partnermi ústne a písomne najmenej v jednom cudzom jazyku, - reprezentovať vhodným spôsobom firmu a spoluvytvárať imidž firmy na verejnosti, - určovať ciele, prostriedky a postupy vlastnej práce, - organizovať prácu, riadiť menší kolektív a koordinovať prácu v tíme, - analyzovať prínos prijímaných rozhodnutí, - pracovať podľa zásad bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, - pracovať so štatistickými materiálmi, hospodársko-geografickým informačným materiálom, grafmi, mapami, internetom a odbornou literatúrou, - riešiť samostatne, alebo v tíme problémové úlohy.

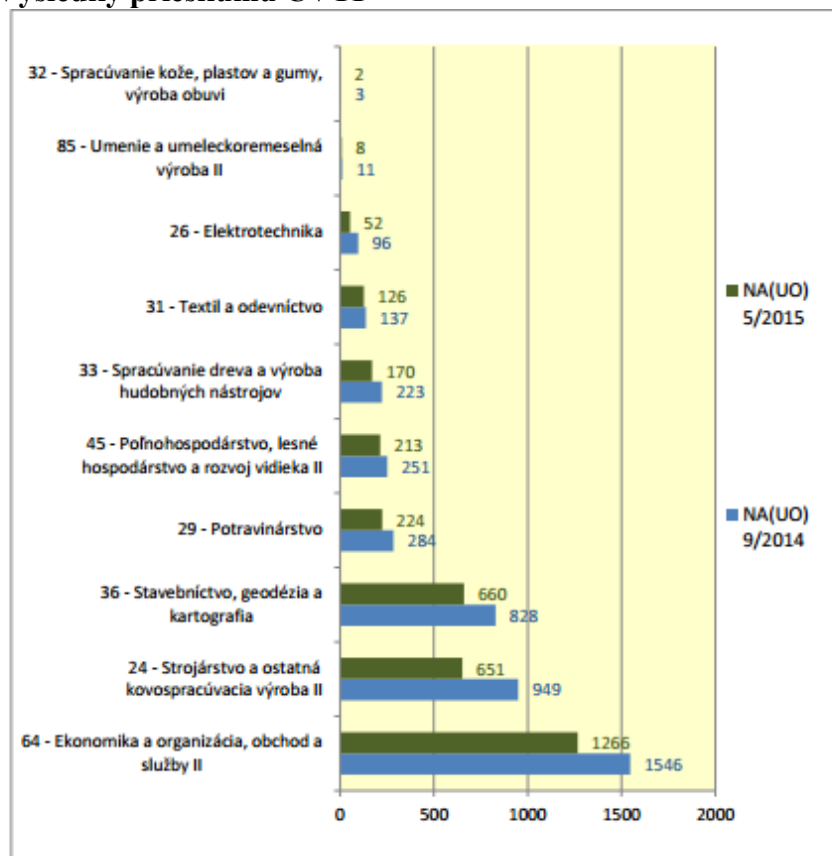
2.2.5 Zhodnotenie skupiny odborov Ekonomika a organizácia, obchod a služby

Skupina študijných a učebných odborov pod názvom „Ekonomické vedy“ zahŕňa v sebe dve konkrétne skupiny študijných a učebných odborov pod názvom „Ekonomika a organizácia, obchod a služby“.

Prvá skupina, Ekonomika a organizácia, obchod a služby I. podľa CVTI (2016), trpí obrovským úbytkom študentov. Od roku 2008 sa počet študentov v tejto skupine odborov znížil o takmer 40 %, pričom v nasledujúcich rokoch sa dá očakávať ďalší pokles. Absolventi tejto skupiny odborov síce tvoria až 43 % podiel absolventov všetkých odborov. Je preto na mieste zaujímať sa o ich zamestnateľnosť.

Problematické je zamestnávanie absolventov odboru Ekonomika a organizácia, obchod a služby. Títo absolventi patria medzi najviac nezamestnaných absolventov spomedzi všetkých študijných odborov. V septembri 2014 bolo evidovaných 1545 čerstvých absolventov, do mája 2015 sa počet znížil na 1266 absolventov.

Obrázok 3: Výsledky prieskumu CVTI

Zdroj: CVTI SR (2016)

Je preto evidentné, že napriek posilnenému podnikateľskému vzdelávaniu na týchto školách je otázna jeho forma a dá sa konštatovať, že do budúcnosti sú nutné reformy vo formách podnikateľského vzdelávania. Niektoré inšpiratívne programy fungujúce v zahraničí prináša aj táto štúdia. Ku skvalitneniu sledovania uplatnenia absolventov by prospelo aj zlepšenie štatistík v oblasti získavania informácií o novo založených živnostiach alebo s. r. o. práve týmito absolventami.

2.2.6 Stredné odborné školy ostatných zameraní

Ako sme už spomenuli vyššie, podnikateľské vzdelávanie sa do vzdelávacích programov jednotlivých stredných odborných škôl začalo premietiť najmä v súvislosti s implementáciou cieľov Národnej finančnej gramotnosti. Stredné odborné školy sú však do značnej miery diferencované a to najmä s ohľadom na špecifiká prípravy jednotlivých odborných zamestnancov pre trh práce. Cieľom väčšiny stredných odborných škôl (vychádzajúc z obsahových štandardov jednotlivých ŠVP) je umožniť žiakovi získať kompetencie z oblastí komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, využívania informačno-komunikačných technológií, komunikácie v štátnom jazyku, materinskom jazyku, matematickej gramotnosti, sociálne kompetencie a občianske kompetencie, **podnikateľské schopnosti** a kultúrne kompetencie.

Výchova k podnikaniu je vo väčšine študijných odborov zameraná na oboznámenie sa s podstatou podnikateľskej činnosti, jednotlivými formami podnikania a ich charakteristikou. Získanie základných vedomostí žiaka je cielené na oboznámenie sa s problematikou právnych foriem podnikania, či právnej úpravy pracovnoprávných vzťahov v podnikaní (Zákonní práce). Vzdelávanie je tiež zamerané na problematiku zostavenia podnikateľského plánu, štruktúry

a obsahu tohto plánu. Taktiež je nemenej dôležité vzdelávanie o základoch etiky v podnikaní, či zodpovednosti podnikateľa voči občanom a štátu.

Rozvoj podnikateľského vzdelávania je premietnutý najmä do predmetu Občianska náuka. Predmet sa cieľmi spolupodieľa na utváraní a rozvíjaní kompetencií, medzi ktoré patrí i „iniciatívnosť a podnikavosť“. Žiak by mal vedieť posúdiť výhody a riziká podnikania v porovnaní so zamestnaním. Mal by byť tiež oboznámený s postupom pri zakladaní živnosti.

2.2.7 Gymnázia

Všeobecnou vzdelávacou inštitúciou v oblasti stredoškolského vzdelávania sú gymnázia. Kľúčovou pre rozvoj vzdelávania v oblasti podnikateľského vzdelávania je predmet Občianska náuka. Je koncipovaný tak, aby svojim obsahom pomáhal študentom v orientácii v sociálnej realite a v ich začleňovaní do spoločenských vzťahov a väzieb. Je cestou k sebapoznávaniu ako i poznávaniu osobností druhých ľudí. Rozvíja občianske a právne vedomie žiakov, posilňuje zmysel jednotlivcov pre zodpovednosť. **Poskytuje základy ekonomickej gramotnosti**, učí žiakov základnej orientácii a uplatneniu sa na pracovnom trhu aj v medzinárodnom meradle.

Výkonový štandard ekonomickeho vzdelávania na gymnáziách by mal viesť k nasledovným výsledkom:

- Študent je schopný vysvetliť pojem vzácnosť
- Študent vie porovnať rôzne typy ekonomík z hľadiska ich prístupu k riešeniu základných ekonomických otázok
- Študent vie charakterizovať typológiu ekonomiky SR
- Študent vie preukázať praktickú orientáciu v problematike fungovania trhového mechanizmu
- Študent vie dokumentovať v rôznych situáciách na trhu správanie sa subjektov trhu a ich rozhodovanie
- Študent vie objasniť špecifiká trhu práce
- Študent vie preukázať praktickú orientáciu v profesijnom dopyte na slovenskom a európskom trhu práce
- Študent vie uviesť konkrétne príklady globalizácie pracovného trhu
- Študent vie identifikovať príčiny nezamestnanosti a možnosti jej riešenia
- Študent vie popísať funkciu úradov práce a personálnych agentúr
- Študent vie porovnať jednotlivé typy podnikania v SR
- Študent vie uviesť, ako postupovať pri založení živnosti

2.3 Podnikateľské vzdelávanie v terciárnom stupni vzdelávania

Univerzitné vzdelávanie na Slovensku je dlhodobo vnímané ako vzdelávanie za účelom výchovy vyššie kvalifikovanej pracovnej sily pre trh práce. Podnikateľské vzdelávanie, resp. vedenie študentov k založeniu vlastnej firmy sa nedá považovať za dostatočne rozvinuté. Avšak tendencie vo svete sú zamerané na rozvoj podnikateľského vzdelávania aj na univerzitách. Európska komisia (2013) vyzýva univerzity v členských štátoch aby sa začali správať viac podnikateľsky. Za týmto účelom vznikol v spolupráci Európskej komisie

a OECD dokument „Rámec pre rozvoj podnikania na univerzitách¹⁸“ (A Guiding Framework for Entrepreneurial Universities) z roku 2012. Tento rámec by mal pomôcť univerzitám efektívnejšie nájsť rady, nápady, inšpirácie a zefektívniť manažment v oblasti zabezpečenia podnikateľského vzdelávania na univerzitách. Program sa skladá zo siedmich častí, ktoré popisuje obrázok 3.

Obrázok 4: Rámec pre rozvoj podnikania

Zdroj: Európska komisia a OECD (2012)

Program líderstvo a správa má súvislosť s podnikateľskou kultúrou v danej inštitúcii. Podnikateľská kultúra je nevyhnutným predpokladom na rozvoj podnikateľských schopností u študentov. Aj napriek tomu, že veľa univerzít deklaruje snahu o rozvoj podnikateľských zručností vo svojich študijných plánoch, nesmie ostať iba pri tom. Dokument preto univerzitám odporúča zaviesť niekoľko štandardov, ktoré rozvinú program líderstva a správy a pomôžu etablovať prvky podnikateľskej kultúry už na vysokej škole. Ide o implementáciu nasledovných požiadaviek:

1. Podnikanie je hlavnou súčasťou stratégie rozvoja univerzity – čo v praxi znamená, že aj univerzity vidia samých seba ako organizácie, ktoré sú podnikateľským subjektom a pôsobia na trhu;
2. Na úrovni riadenia existuje orgán, ktorý dohliada na implementáciu podnikateľského vzdelávania;
3. Na univerzite existuje model pre koordináciu a integráciu podnikateľských aktivít
4. Fakulty univerzity sú autonómne;
5. Univerzita je regionálnym lídrom v oblasti rozvoja podnikateľských zručností.

¹⁸ <https://www.oecd.org/site/cfecpr/EC-OECD%20Entrepreneurial%20Universities%20Framework.pdf>

Druhým odporúčaním v poradí je zamerať sa na Organizačné kapacity, Ľudí a Iniciatívu. Program tento bod odporúča najmä preto, že vo viacerých oblastiach dochádza k uzatváraniu sa univerzít do seba. Preto sú odporúčania zamerané najmä na vyznačenie niektorých kľúčových oblastí, ktoré majú za úlohu minimalizovať obmedzenia zo strany organizačnej štruktúry a zabezpečiť tak rozvoj podnikateľského vzdelávania. Konkrétne opatrenia sú preto zamerané na:

1. Ciele univerzít sú podporované širokou škálou zdrojov, vrátane financovania z externých zdrojov;
2. Univerzita má udržateľný finančný plán vrátane vyčíslenia dopadov zavedenia podnikateľského vzdelávania;
3. Univerzita sa snaží búrať tradičné bariéry a zabezpečiť rozvoj univerzity v súlade s budovaním partnerstva medzi študentom a učiteľom;
4. Univerzita je otvorená novým ľuďom, ktorí majú záujem o rozvoj podnikateľského vzdelávania, či prezentovania podnikateľských skúseností;
5. Univerzita investuje prostriedky do zlepšovania podnikateľských zručností vlastných ľudí;
6. Univerzita podporuje dobrovoľné vzdelávanie v oblasti podnikateľského vzdelávania zamestnancov;
7. Univerzita uznáva status tých zainteresovaných ľudí, ktorí sa podieľajú na rozvoji podnikateľskej agendy na univerzite.

Program rozvoja podnikateľskej agendy v učení a vzdelávaní je ďalším z navrhnutých programov. Konkrétne opatrenia sú nasledovné:

1. Univerzita je štruktúrovaná takým spôsobom, ktorý stimuluje a motivuje k rozvoju podnikateľských zručností a schopností;
2. Učitelia vo vzdelávaní presadzujú podnikateľský prístup k riešeniu povinností a úloh, sú otvorení novým požiadavkám na vzdelávanie;
3. Podnikateľské správanie je oceňované na každom stupni vzdelávania na univerzite;
4. Univerzita oceňuje dosiahnuté výsledky v podnikaní;
5. Kľúčovou kompetenciou vo vzdelávaní je aj spolupráca s externými partnermi;
6. Výsledky výskumu sa premietajú do požiadaviek vzdelávania a vzdelávacieho procesu.

Cesta pre podnikateľov je názov ďalšieho programu, s konkrétnymi opatreniami z dokumentu. Tieto ciele sú zamerané na podporu začínajúcich podnikateľov zo strany univerzity. Konkrétne opatrenia zhrnuté v tomto celi sú:

1. Univerzity zvyšujú pozornosť, ktorú venujú rozvoju podnikateľských schopností u študentov ako i pedagógov;
2. Univerzity aktívne vystupujú na podporu jednotlivcov, ktorí sa chcú stať podnikateľmi;
3. Univerzity ponúkajú možnosti, ako „zažiť“ podnikanie na vlastnej koži;
4. Univerzity podporujú jednotlivcov v ich úsilí premeniť nápad na podnikanie;
5. Univerzity tiež podporujú mentoring, či už z akademického alebo priemyselného prostredia;

6. Univerzity potencionálnym podnikateľom uľahčujú prístup k finančným zdrojom;
7. Univerzity budujú podnikateľské inkubátory.

Univerzity, ktoré budujú vonkajšie partnerstvá pre rozvoj podnikania je názov ďalšej série opatrení zameraných na zlepšenie podnikateľského vzdelávania z dielne EK a OECD. Zahŕňa tieto opatrenia:

1. Univerzity sú nútené do spolupráce a výmeny informácií s priemyslom, spoločnosťou a verejným sektorom. – toto opatrenie zahŕňa najmä zlepšenie mechanizmov na koordináciu týchto vzťahov;
2. Univerzity majú silné väzby na podnikateľské inkubátory, vedecké parky a iné externé iniciatívy, ktoré vytvárajú podmienky pre výmenu informácií a znalostí;
3. Univerzity pre študentov ako i zamestnancov poskytujú príležitosti podieľať sa na aktivitách v podnikateľskom prostredí;
4. Univerzity podporujú mobility študentov a zamestnancov;
5. Univerzity prepájajú celý ekosystém vzdelávania, priemyslu a podnikateľských aktivít.

Predposledná séria opatrení navrhovaných OECD a EK je zameraná na internacionalizáciu univerzít a ich pôsobenie na medzinárodných trhoch. Konkrétne navrhované opatrenia sú:

1. Univerzity sa snažia integrovať samých seba do medzinárodnej komunity;
2. Univerzity podporujú mobility, vrátane mobilit PhD. študentov;
3. Univerzity taktiež podporujú medzinárodnú spoluprácu na úrovni pedagógov, personálu a PhD. študentov;
4. Medzinárodné skúsenosti, ktoré univerzity nadobudnú spoluprácou medzi sebou prenášajú aj do vzdelávacieho procesu;
5. Dôležitá je tiež spolupráca pracovísk univerzity na medzinárodnej úrovni, ktorá môže pomôcť k rozvoju niektorých podnikateľských zámerov.

Poslednú časť odporúčaní tvoria odporúčania zamerané na univerzitné vzdelávanie. Opatrenia sú zamerané najmä na implementáciu predchádzajúcich zmien a reflexiu zmien, ktoré sa dejú vplyvom času. Za týmto účelom najmä:

1. Univerzity sú naklonené zmenám, ktoré vyplývajú z požiadaviek praxe;
2. Univerzity vyhodnocujú dopady podnikateľského vzdelávania na všetkých stupňoch, kde boli zavedené;
3. Univerzity pravidelne vyhodnocujú aj dopady startupových programov a ich úspešnosť.

Príkladom, ktorý môže slúžiť slovenským univerzitám ako vzor je Slovenská technická univerzita, spomenutá priamo v dokumente. Univerzita deklaruje, že vo všetkých dokumentoch presadzuje aj podnikateľské vzdelávanie a neobmedzuje sa pri tom len na priestor Slovenska ale spolupracuje aj na medzinárodnej úrovni.

Implementácia vyššie popísaných cieľov na slovenské univerzity ako i úspešné príklady podnikateľského vzdelávania, ktoré sa realizujú na slovenských univerzitách sú predmetom ďalšej kapitoly tejto štúdie. Na začiatku kapitoly analyzujeme odbory, ktoré sa dotýkajú podnikateľského vzdelávania a uskutočňujú sa na slovenských vysokých školách.

2.3.1 Analýza študijných odborov zameriavajúcich sa na podnikateľské vzdelávanie

Podnikanie v obchode je študijným odborom realizovanom na Obchodnej fakulte Ekonomickej univerzity v Bratislave. Absolventi by mali dokázať identifikovať a analyzovať problémy a možnosti v oblasti podnikania malých a stredných podnikov, fungovaní rodinných podnikov, optimalizovať fungovanie podnikateľských subjektov a implementáciu opatrení v podnikateľskej činnosti. Absolventi nadobúdajú vedomosti aj o práci s manažérmi a špecialistami z iných profesií, pričom zapájajú poznatky z iných vedných disciplín. Od absolventov sa očakáva zakladanie malých a stredných podnikov pôsobiacich v oblasti výroby, oblasti rodinného podnikania, obchodných a distribučných službách, pričom niektorí zakladajú svoje podniky už počas štúdia. V zamestnaneckom vzťahu sa uplatňujú ako stredný manažment na marketingových a obchodných útvaroch alebo ako obchodní zástupcovia v rôznych typoch podnikov. Osobitne sa môžu profilovať aj ako špecialisti obchodných operácií v obchodných distribučných a logistických podnikoch a v podnikoch služieb. Sú pripravení na úspešné vykonávanie celého spektra profesijných úloh zviazaných s aktivitami podniku, prípravou a praktickým vykonávaním základných podnikateľských funkcií podniku.

Absolventi študijného programu **Podnikanie v obchode**¹⁹ dokážu identifikovať a analyzovať problémy a možnosti podnikateľských aktivít vo viacerých typoch malých a stredných podnikov a v obchodnej prevádzke a fungovaní rodinných podnikov, navrhovať riešenia na optimálne fungovanie podnikateľských subjektov a implementovať ich v podnikateľskej praxi. Absolventi nadobúdajú znalosti o spôsoboch spolupráce s manažérmi aj so špecialistami iných profesií, čo vyžaduje aj znalosti zo psychológie, z komunikácie a informačných systémov. Absolventi študijného programu majú takisto znalosti o marketingu, podnikovej ekonomike, podnikových financiách, podnikovom manažmente a špecificky o obchodnom podnikaní a základoch interdisciplinárnej aplikácie podnikateľských procesov. Absolventi študijného programu nachádzajú uplatnenie ako zakladatelia malých a stredných podnikov vo výrobe, v rodinnom podnikaní alebo v obchodných (distribučných) službách, ktoré si môžu zakladať aj počas štúdia. V zamestnaneckom vzťahu sa uplatňujú ako stredný manažment na marketingových a obchodných útvaroch alebo ako obchodní zástupcovia v rôznych typoch podnikov. Osobitne sa môžu profilovať aj ako špecialisti obchodných operácií v obchodných distribučných a logistických podnikoch a v podnikoch služieb. Sú pripravení na úspešné vykonávanie celého spektra profesijných úloh zviazaných s aktivitami podniku, prípravou a praktickým vykonávaním základných podnikateľských funkcií podniku (Portál VŠ, 2018).

Obchodné podnikanie²⁰ je odborom vyučovaným na Fakulte ekonomiky a manažmentu Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre. Absolvent vie analyzovať problémy v podnikateľských aktivitách obchodných podnikov, podnikov cestovného ruchu a služieb. Vie komunikovať o spôsoboch kooperácie a koordinácie s manažmentom, nadobúda znalosti o informačných systémoch, o komunikácii v podniku, má znalosti z oblasti podnikovej ekonomiky a financií, či podnikovom manažmente. Absolventi nachádzajú uplatnenie v podnikateľskej sfére, ktorá je orientovaná najmä na obchodné a podnikateľské aktivity. Predmetom podnikania sú aktivity, ktoré sú spojené s odbytom najmä „agrokomodít“ (najmä vzhľadom na zameranie univerzity) na domácom a zahraničnom trhu, v agroturistických službách.

Odbor obchodné podnikanie je vzdelávacím odborom aj na Ekonomickej univerzite v Bratislave a v Košiciach, kde však zameranie nie je orientované na agrokomodity.

¹⁹ <https://of.euba.sk/studium/bakalarske-studium/profil-absolventa>

²⁰ <https://www.portalvs.sk/sk/studijne-odbory/zobrazit/30309>

Ďalšími špecifickými odbormi, ktoré pripravujú študentov na podnikanie, resp. vzdelávajú ich prioritne v oblasti podnikateľského vzdelávania sú odbory špecifických činností. Ide o rozvoj podnikateľských zručností najmä v oblasti cestovného ruchu, či podnikania v agrosektore. Ide o rozvoj podnikateľských zručností najmä v oblasti cestovného ruchu, či podnikania v agrosektore.

Podnikanie v cestovnom ruchu a službách je zamerané na vzdelávanie absolventov tak, aby boli schopní analyzovať problémy a možnosti v podnikateľských aktivitách podnikov cestovného ruchu a služieb. Absolventi by mali byť schopní navrhovať možné riešenia na optimálne fungovanie podnikateľských subjektov a mali by byť schopní ich implementovať. Nadobúdajú znalosti o spôsoboch spolupráce s manažérmi aj so špecialistami iných profesií, pričom je nevyhnutné aby nadobúdali znalosti zo psychológie, z komunikácie a informačných systémov. Absolventi taktiež získavajú znalosti z podnikovej ekonomiky, podnikových financií, podnikového manažmentu a podnikaní v cestovnom ruchu a službách. Vie organizovať a riadiť obchodno-prevádzkové procesy a vie tvoriť inovatívne produkty cestovného ruchu. Taktiež má dostatok profesionálnych zručností vo využívaní informačných technológií a inteligentných systémov. Uplatnenie absolventov sa predpokladá najmä v podnikoch cestovného ruchu ale i vo vlastnom podnikaní v rámci cestovného ruchu (manažment vlastného penziónu, či hotela).

Ďalšími odbormi orientujúcimi sa na vzdelávanie podnikateľov sú odbory zamerané na medzinárodné podnikanie.

2.4 Úspešné príklady projektov podnikateľského vzdelávania na vysokých školách

V predchádzajúcej časti štúdie sme analyzovali prioritne podnikateľské vzdelávanie v oblastiach, ktoré sú prioritne zamerané na podnikateľské vzdelávanie. Neznamená to však, že ostatné vysoké školy a univerzity nepripravujú študentov na podnikanie. S podnikateľským vzdelávaním sa prioritne stretávajú študenti ekonomických fakúlt na Slovensku. Úlohu podnikania, podnikateľskej činnosti a funkciu dopytu a ponuky na trhu analyzujú predovšetkým v základných kurzoch mikroekonómie, v základoch práva, či podnikateľského práva sa študenti stretávajú s jednotlivými formami podnikania.

Avšak takto nadobudnuté vedomosti sú najmä teoretického charakteru. Preto je na mieste v tejto analýze zamerať sa na úspešné príklady projektov, ktoré vzdelávajú študentov v oblasti podnikateľského vzdelávania.

2.4.1 Vzdelávanie 2.0.

Inovatívny spôsob výučby prináša do vzdelávania projekt vzdelavaniedvanula.sk, ktorý je implementovaný na Ekonomickej fakulte UMB v Banskej Bystrici v rámci výberového predmetu Manažérske zručnosti pracovníkov vo verejnom sektore. Cieľom predmetu je prepájať výučbu s praxou. Predmet je realizovaný v spolupráci s praxou, značná časť vzdelávania je orientovaná na online vzdelávanie a cieľom je nielen zlepšenie prezentačných zručností, ale vedie najmä k sebapoznávaniu. Študent na konci predmetu je schopný prezentovať vlastný podnikateľský plán, na ktorom pracuje počas semestra a práca je založená na tímovosti. Tento projekt môže slúžiť na ilustráciu toho, ako možno prepájať poznatky teoretického vzdelávania s praxou v rámci podnikateľského vzdelávania.

2.5 AZU – Aktivita zvyšuje úspech

Jednou zo súkromných aktivít realizovaných na vysokých školách je aj projekt „Aktivita zvyšuje úspech“. Cieľom tohto projektu je na vysoké školy priniesť lektorov z praxe a vzdelávanie v oblastiach, ktoré sú na univerzitách potrebné, ale nie je im venovaná dostatočná pozornosť. Aj keď je projekt prioritne zameraný na zvyšovanie uplatnenia študentov na trhu práce, pomáha študentom čiastočne aj v oblasti podnikateľského vzdelávania, najmä v oblasti prepájania manažérov na prax.

2.5.1 Podnikateľské inkubátory na vysokých školách

Univerzitný technologický inkubátor STU vznikol v roku 2005 vďaka finančnej podpore európskych fondov. Zameriava sa na prepájanie teórie s praxou a výchovu a podporu nových startupov. Organizuje vzdelávanie aj pre širokú verejnosť, v rámci ktorého dochádza k podpore nielen vzdelávania, ale i networkingu. Poskytuje na prenájom kancelárske a komerčné priestory.

Vedecko – technologický park v Žiline²¹ je projektom, ktorý je realizovaný v partnerstve so Žilinskou univerzitou. Ide o záujmové združenie právnických osôb a zameriava sa predovšetkým na podporu podnikania a zvýšenie motivácie k podnikaniu. VTP sa podieľalo tiež na implementácii podnikateľského vzdelávania do predmetu „Povolanie podnikateľ“, ktorý sa realizuje na Žilinskej univerzite. Inkubátor sa zameriava na prenájom priestorov, podnikateľské poradenstvo, či poskytovanie ICT služieb a finančných služieb.

Inkubátor TUKE²² je súčasťou systému Univerzitného technického parku TECHNICOM, pričom partnerom je Technická univerzita v Košiciach. Je jednou z dôležitých inštitúcií zameraných na podporu podnikania, podporu a vytvorenie motivačného prostredia pre mladých ľudí, ktorí majú záujem podnikáť. Hlavnou myšlienkou je naštartovať proces, ktorý podporuje ľudí pri realizácii inovatívnych myšlienok a vedie k vývoju komerčne využiteľného produktu alebo služby. Cieľom je vytvorenie balíka služieb biznis centra – združujúceho služby podnikateľského inkubátora a akcelerátora, ktoré pomáhajú začínajúcim firmám (startup a spin-off) v podnikaní. Jedným z partnerov TECHNICOM je aj Slovak Business Agency.

UVP TECHNICOM plní nasledovné funkcie:

- Zabezpečuje vznik podnikateľských inkubátorov najmä so zameraním na malé a stredné firmy, pričom spolupracuje s výskumnou sférou a najmä so SAV;
- Podporuje výskumnú spoluprácu medzi pracoviskami univerzity a SAV ako i s organizáciami hospodárskej praxe;
- Vytvára podmienky pre rozvoj výskumu a vývoja s dôrazom na transfer myšlienok;
- Poskytuje poradenstvo a vykonáva vzdelávaciu činnosť najmä v oblasti podnikateľského vzdelávania.

2.6 Celoživotné vzdelávanie a úloha podnikateľského vzdelávania v programe celoživotného vzdelávania

V mnohom podceňovaná je úloha podnikateľského vzdelávania v systéme celoživotného vzdelávania. Celoživotné vzdelávanie je uskutočňované prostredníctvom formálneho a neformálneho vzdelávania a informálneho učenia sa. Umožňuje doplniť, resp. rozšíriť si

²¹ <https://saptisk.webnode.sk/o-nas/>

²² <https://www.startupcentrum.tuke.sk/inkubator-tuke/>

získané vzdelanie, či rekvalifikovať sa a získať nové kompetencie a zručnosti. Uskutočňuje sa v inštitúciách ďalšieho vzdelávania, v školách, školských zariadeniach ako i v mimoškolských zariadeniach (MŠ SR, 2018).

Odporúčania európskych orgánov sú však najnovšie zamerané aj na prehĺbovanie podnikateľského vzdelávania v systéme celoživotného vzdelávania. Konkrétne majú podobu „Odporúčania Rady z 22. mája 2018 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie“. Rada upozorňuje na fakt, že došlo k zmene štruktúry ekonomiky, zmenila sa úloha práce na pracovných miestach, kde došlo k výraznej automatizácii, čo zvyšuje tlak na rekvalifikáciu zamestnancov. Ak je jedným zo základných sociálnych práv európskych občanov právo na kvalitné a inkluzívne vzdelávanie, odbornú prípravu a celoživotné vzdelávanie, je nevyhnutné tento proces sledovať a akceptovať. Preto je odporúčanie Rady venované tomu, aby došlo k zlepšeniu pozornosti v oblasti základných zručností, zlepšeniu digitálnych **a podnikateľských zručností** a iné.

Konkrétne odporúčanie Rady znie: „Členské štáty by mali podporovať rozvoj kľúčových kompetencií s osobitným dôrazom na podporovanie podnikateľské kompetencie, kreatívnosť a iniciatívnosť, najmä u mladých ľudí, napríklad aj prostredníctvom podpory príležitostí pre mladých učiacich sa, aby počas školského vzdelávania mohli získať aspoň jednu praktickú skúsenosť z podnikateľského prostredia“.

2.6.1 Podnikateľské vzdelávanie v kontexte celoživotného vzdelávania

Ak sa zameriame na kontext podnikateľského vzdelávania v celoživotnom vzdelávaní v Slovenskej republike, je dôležité zamerať sa na akreditované študijné programy celoživotného vzdelávania. Informácie nájdeme v „Informačnom systéme ďalšieho vzdelávania“.²³

Pozitívnu správou je, že podnikateľské vzdelávanie v prípade celoživotného vzdelávania je dostupné vo všetkých ôsmich krajoch Slovenskej republiky.

Programy ďalšieho celoživotného vzdelávania sú realizované vo väčšine prípadov v programoch „ekonomika a manažment podniku“. Do tejto analýzy však vyberáme popis niekoľkých vzdelávacích programov, ktoré sa v rámci celoživotného vzdelávania priamo dotýkajú problematiky podnikateľského vzdelávania.

Ekonomika a manažment podniku ako študijný program celoživotného vzdelávania je zameraný najmä na získanie kompetencií v oblasti komplexného pohľadu na problematiku daní, podnikania a podobne.

Obecné sociálne podnikanie je program zameraný na zlepšenie schopnosti akceptovať základné pravidlá a techniky strategického plánovania. Pozná podstatu a ciele podnikania a tvorby podnikateľského plánu, najmä so zameraním na obecný sociálny podnik.

Podnikanie v poľnohospodárstve je program zameraný na získanie prehľadu o živnostenskom podnikaní, druhoch živností a ich výhodách a nevýhodách. Zameriava sa najmä na rozvoj podnikateľských zručností v oblasti poľnohospodárstva.

Podnikanie v cestovnom ruchu je zamerané na rozvoj podnikateľských zručností a marketingových kompetencií v oblasti rozvoja cestovného ruchu. Absolventi tohto programu vedia vytvárať balíčky produktov pre konkrétne skupiny zákazníkov cestovného ruchu, a to s ohľadom na špecifické danosti konkrétneho regiónu.

²³ <http://isdv.iedu.sk>

Priemerná miera účasti dospelých na celoživotnom vzdelávaní dosahuje 8,9 %. Je potrebné vyvinúť úsilie na zvýšenie alarmujúco nízkej účasti na programoch vzdelávania dospelých v väčšine členských štátov²⁴ a vypracovať nové politiky založené na dôkazoch, ktoré budú vychádzať z výsledkov prieskumu PIACC²⁵.

²⁴ Pozri Monitor vzdelávania a odbornej prípravy 2012.

²⁵ PIAAC - Program pre medzinárodné hodnotenie zručností dospelých: Viac informácií možno nájsť na stránke http://ec.europa.eu/education/literacy/resources/statistics/more-info/index_en.htm

3 Organizácie zaoberajúce sa rozvojom podnikateľského vzdelávania a príklady úspešných projektov

V tejto kapitole sa zameriavame na organizácie, a to či už verejného alebo súkromného sektora, ktoré sa vo významnej miere zasadzujú za rozvoj podnikateľského vzdelávania na území Slovenskej republiky.

3.1 Štátny inštitút odborného vzdelávania

Ide o organizáciu²⁶, v zriaďovateľskej pôsobnosti Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Začiatkom 90-tych rokov sa jeho hlavné činnosti orientovali na zabezpečovanie úloh súvisiacich s riadením stredných odborných učilíšť a stredísk praktického vyučovania zriaďovaných Ministerstvom školstva, mládeže a športu Slovenskej republiky a tiež spolupracoval s rezortmi a s ich vzdelávacími ústavmi pri tvorbe koncepcií prípravy mládeže na povolanie v stredných odborných učilištiach. Štátny inštitút odborného vzdelávania zabezpečuje základné pedagogické dokumenty pre učebné a študijné odbory, ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov a koordinuje spoluprácu s domácimi a zahraničnými subjektmi s cieľom vybaviť školy technikou a zabezpečovať aktuálne úlohy hlavne v oblasti rekvalifikácie. Od roku 1993 rozšíril aktivity o metodické zabezpečovanie úloh v oblasti učňovského školstva. Plní úlohy súvisiace s pedagogicko-organizačným zabezpečovaním výchovy a vzdelávania v stredných odborných učilištiach, učilištiach, strediskách praktického vyučovania a pracoviskách praktického vyučovania. Orientuje sa na vypracúvanie podkladov a stanovísk k návrhom koncepčných materiálov, zákonov, noriem, predpisov a základných pedagogických dokumentov pre oblasť učňovského školstva, na vypracovanie metodických materiálov, poskytovanie poradenskej, konzultačnej, metodickej a informačnej služby v oblasti praktického vyučovania a vykonávanie činností súvisiacich s medzinárodnými aktivitami, koordinovanými a gestorovanými Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. (siov.sk, 2018) Jeho súčasťou je aj Slovenské centrum cvičných firiem.

3.2 Slovenské centrum cvičných firiem

Slovenské centrum cvičných firiem je organizačnou súčasťou ŠIOV²⁷. Vzniklo v roku 1998 a orientuje sa na podnikateľské vzdelávania formou cvičných firiem. Ide o jeden z najúčinnějších nástrojov podnikateľského vzdelávania, ktorý je široko akceptovaný.

Hlavné úlohy SCCF:

- Simulácia úradov štátnej správy a úradov samosprávy – odbor živnostenského podnikania, registrový súd, daňový a colný úrad, Sociálna a zdravotná poisťovňa, poštový úrad, banka pre domáci a zahraničný platobný styk. „Centrobanka“ zriadená pri SCCF si vedie personálne účty cvičných firiem ako i účty poisťovní a daňového úradu, čím simuluje tok financií cvičných firiem;
- Vzdelávacia činnosť – prejavuje sa najmä organizáciou seminárov, konferencií, školení, či kontinuálneho vzdelávania učiteľov cvičných firiem, zabezpečuje tiež

²⁶ www.siov.sk

²⁷ www.siov.sk

poradenskú činnosť pre cvičné firmy, vedie a pripravuje projekty ako i pomáha cvičným firmám a zabezpečuje medzinárodnú spoluprácu;

- Organizácia súťaží cvičných firiem;
- Organizácia veľtrhov a kontraktačných dní cvičných firiem.

3.3 Junior Achievement Slovensko

Najvýznamnejšou organizáciou rozvíjajúcou podnikateľské vzdelávanie na Slovensku je Junior Achievement Slovensko²⁸. Ide o neziskovú organizáciu poskytujúcu všeobecne prospešné služby, zamerané na rozvoj služieb vzdelávania v oblasti podnikania a podnikateľského vzdelávania. Hlásí sa k myšlienkam českého veľkopodnikateľa Tomáše Bati a na Slovensku pôsobí už 26 rokov. Má viac ako 340 000 absolventov vzdelávacích programov. Okrem vzdelávacích programov sa sústreďujú aj na budovanie silných partnerstiev, či už s domácimi alebo zahraničnými spoločnosťami. Preto aj správnu radu spoločnosti tvoria zástupcovia týchto spoločností. Externí poradcovia spoločnosti sú napríklad štátni tajomníci z MŠVVaŠ, či z MH SR. Medzi najvýznamnejšie vzdelávacie programy spoločnosti patrí napríklad:

- JA a Peniaze;
- JA Základy podnikania;
- JA Aplikovaná ekonómia;
- JA Podnikanie v cestovnom ruchu;
- JA Etika v podnikaní;
- JA Učebnica ekonómie a podnikania;
- JA Viac ako peniaze;

Tieto vzdelávacie programy podrobne rozoberá ďalšia časť štúdie. Vzhľad a komplexnosť vzdelávacích programov zameraných na rozvoj podnikateľskej činnosti dokumentuje aj obrázok 5

²⁸ <https://www.jaslovensko.sk>

Obrázok 5: Programy JA Slovensko

Zdroj: JA Slovensko (2018)

3.4 Slovak Business Agency

Je najstaršou špecializovanou inštitúciou z hľadiska podpory malého a stredného podnikania na Slovensku. Ide o organizáciu²⁹, ktorá vznikla ako partnerstvo verejného a súkromného partnerstva. Zakladajúcimi členmi sú Ministerstvo hospodárstva SR, Združenie podnikateľov Slovenska a Slovenský živnostenský zväz. SBA sa sústreďuje na pomoc začínajúcim podnikom, posilnenie konkurencieschopnosti podnikania, a to ako na trhoch EÚ tak i na trhoch tretích krajín. Jeden z cieľov SBA je i podpora podnikateľského ducha a za týmto účelom organizuje vzdelávacie aktivity zamerané aj na rozvoj podnikateľského vzdelávania v SR.

Jedným z podporných programov, ktoré realizovala SBA v súčinnosti Ministerstva hospodárstva bol Program podpory úspešnej podnikateľskej praxe a výchovy k podnikaniu. Predmetom podpory tohto programu je prezentovanie úspešných príkladov podnikania malých a stredných podnikov. Program má za cieľ tiež realizáciu aktivít zameraných na zvyšovanie motivácie pre vstup do podnikania. Iniciatíva je v súlade s cieľmi Európskej únie v oblasti rozvoja malého a stredného podnikania.

3.5 Združenie podnikateľov Slovenska

Ide o záujmové združenie súkromných podnikateľov na Slovensku. Po roku 1989 je ZPS vnímané ako jeden z kľúčových reprezentantov súkromného podnikateľského stavu na Slovensku. Združenie podnikateľov Slovenska sa zasadzuje za celkovú liberalizáciu podnikateľského prostredia, posilnenie vzdelávania, privatizáciu a rozvoj podnikateľských zručností obyvateľstva.³⁰

²⁹ <http://www.sbagency.sk/o-nas>

³⁰ www.zps.sk

3.6 Nadácia Pontis

Ide o jednu z najväčších grantových a operačných nadácií na Slovensku. Podporuje firemnú aj individuálnu filantropiu, dobrovoľníctvo a presadzuje zodpovedné podnikanie. S firmami spolupracuje pri realizácii ich filantropických aktivít a poskytuje im poradenstvo pri tvorbe filantropickej stratégie. Organizuje oceňovanie filantropických aktivít firiem, Via Bona Slovakia. Spravuje nadačné fondy, prostredníctvom ktorých firmy realizujú svoje darcovské aktivity. Nadácia Pontis je administrátorom združenia Business Leaders Forum. Podporuje aktívnu zahraničnú politiku Slovenska a Európskej únie, založenú na podpore občianskej spoločnosti, rozširovaní demokracie a dodržiavaní ľudských práv. V oblasti demokratizácie a rozvojovej spolupráce je aktívna v troch strategických programových oblastiach: rozvojové vzdelávanie, verejná politika a medzisektorová spolupráca. V rámci týchto projektov pôsobí v Keni, Bielorusku, Gruzínsku, Albánsku, Kosove a Moldavsku. V minulosti realizovali projekty aj v Tunisku, Egypte, na Ukrajine, v Iraku a na Kube. Nadácia vznikla v roku 1997 ako Nadácia pre občiansku spoločnosť. Podieľala sa na viacerých projektoch, ktoré sú zamerané najmä na rozvoj občianskej spoločnosti. K jej premenovaniu na Nadáciu Pontis došlo v roku 2001. (Nadácia Pontis, 2018).

3.7 Iniciatívy rozvoja podnikateľského vzdelávania – úspešné príklady

Niekoľko iniciatív rozvoja podnikateľského vzdelávania sme už spomenuli v predchádzajúcej časti analýzy. V tejto časti sa zameriavame prioritne na iniciatívy rozvoja podnikateľského vzdelávania, ktoré vychádzajú z dlhodobých snáh podnikateľských združení a neziskových organizácií o doplnenie obsahu vzdelávacích programov stredných a vysokých škôl. Cieľom je lepšia príprava absolventov cez konkrétne programy na základe spolupráce medzi školami, zamestnávateľmi a organizáciami tretieho sektora na podporu absolventov s relevantnejšími zručnosťami pre zamestnávateľov a pre rozvoj vlastného podnikania. Projekty analyzované v tejto časti sú:

- Cvičná firma – projekt SCCF a ŠIOF, s podporou JA Slovensko;
- Kvalitní v škole – úspešní v živote (Združenie podnikateľov Slovenska) (Euractiv 2009);
- Praktický a moderný podnikateľský plán pre učiteľov stredných škôl (Združenie mladých podnikateľov Slovenská) (Podnikajte.sk 2018);
- EE-HUB - *The European Entrepreneurship Education NETwork* (JA Slovensko) (Eduworld.sk 2018);
- Athéna++ - Vízia systému vzdelávania študentov základných a stredných škôl v 21. storočí (Oravec a kol. 2017);
- Škola podnikania – The Entrepreneurial School – iniciatíva Európskej komisie.

Každý z týchto projektov pristupuje k rozvoju podnikateľských zručností iným spôsobom, čím sa vytvárajú rôzne cesty rozvoja podnikateľského vzdelávania. Výsledkom by malo byť vytvorenie celonárodného prístupu, ktorý by dokázal optimálne prevziať najlepšie súčasti týchto projektov.

3.7.1 Cvičná firma

Cvičnú firmu môžeme považovať za kľúčový projekt rozvoja podnikateľského vzdelávania a zo skúseností s týmto nástrojom je zrejmé, že ide o najúspešnejší nástroj rozvoja

podnikateľského vzdelávania vôbec. Projekt cvičných firiem vznikol v Rakúsku a Nemecku. V oboch štátoch je silná tradícia v oblasti prepájania odborných škôl a praxe. Oba štáty majú v oblastiach cvičných firiem svoje prvenstvá. V Rakúsku je projekt Cvičnej firmy povinný na všetkých odborných školách a obchodných akadémiách. Nemecký model je zameraný skôr na cieľovú skupinu nezamestnaných a riešenie ich rekvalifikácie.

Na Slovensku sa rozvoj cvičných firiem spája až s rozvojom podnikateľského prostredia po roku 1989. Preto prvé projekty zamerané na podnikateľské vzdelávanie prostredníctvom cvičných firiem vznikajú z iniciatívy Katedry pedagogiky Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave v roku 1992. Na pôde uvedenej katedry vzniká Centrum fiktívnych firiem, ktoré zohráva priekopnícku úlohu v procese vzniku i rozvoja cvičných firiem najmä na stredných odborných školách v SR. Z uvedeného centra postupom času a rastúcim záujmom o rozvoj cvičných firiem najmä zo strany Obchodných akadémií vzniklo Slovenské centrum cvičných firiem.

Predmet Cvičná firma sa v súčasnosti na stredných školách realizuje ako povinný alebo ako povinne voliteľný predmet. Integruje teoretické vedomosti z viacerých ekonomických predmetov a tvorí tak unikátny model prepájania poznatkov teórie a praxe.

Cvičná firma funguje ako reálna firma, a má základné oddelenia bežného reálneho podniku. To v praxi znamená, že firma disponuje napríklad personálnym oddelením, sekretariátom, právnym oddelením, oddelením marketingu, ekonomickým oddelením a pod. Činnosť jednotlivých oddelení simuluje situáciu v skutočnej firme, avšak znížená výhodou je nízka zodpovednosť za chyby, ktoré študenti v procese urobia. Cvičné firmy majú rôzne predmety podnikania a navzájom medzi sebou môžu obchodovať. Takáto práca v cvičnej firme je zameraná na zlepšovanie kvalifikácie žiakov, rozvíja multidisciplinárne schopnosti a kľúčové kompetencie ako sú napríklad schopnosť tímovej práce, komunikačné zručnosti, schopnosť tvorivo riešiť problémy, kritické myslenie, či prezentačné schopnosti účastníkov.

3.7.2 Programy podnikateľského vzdelávania realizované JA Slovensko

Ako sme už spomenuli vyššie, jednou z najvýznamnejších podnikateľských organizácií, ktoré podporujú podnikateľské vzdelávanie na Slovensku je JA Slovensko. Programy tejto neziskovej organizácie sú podporované aj Ministerstvom školstva SR a odporúča ich v rámci „Pedagogicko-organizačných pokynov na školský rok 2018/2019“. Táto organizácia realizuje množstvo aktivít a preto v tejto kapitole spomenieme najvýznamnejšie z nich:

- **JA a peniaze** je vzdelávací program, ktorý je praktickým príkladom toho, ako zapracovať vzdelávanie z Národného programu finančnej gramotnosti do praxe. Určený je predovšetkým žiakom 1. až 4. ročníka základných škôl, ako i učiteľom, ktorí majú záujem zlepšovať svoje vedomosti v oblasti podnikateľského vzdelávania a rodičom, ktorí s deťmi plnia stanovené úlohy. Cieľom programu je prispieť k zlepšeniu finančnej gramotnosti najmladších členov spoločnosti, ozrejmiť základné pojmy z oblasti finančnej gramotnosti a osvojiť si základné zručnosti pre efektívne riadenie a plánovanie vlastnej finančnej budúcnosti. Učebné texty sú navrhnuté formou príbehov o Filipovi a jeho rodine, ktorá vysvetľuje základné pojmy z finančnej gramotnosti. Jednotlivé kapitoly pozostávajú z nasledovných tém:
 - Peniaze;
 - Príjmy a výdavky;
 - Hospodárenie v domácnosti;
 - Banka ako správca peňazí;

- Ako platíme;
- Zadĺžíme sa?;
- Riziko a poistenie.

Program sa vyznačuje flexibilitou a je len na rozhodnutí školy, či sa bude alebo nebude realizovať.

- **JA Základy podnikania** je voľnočasový program pre štvrtý a piaty ročník základných škôl. Poskytuje základné informácie o organizácii a fungovaní podniku na voľnom trhu. Žiakom je postupne prezentovaných päť hlavných tém:
 - Peniaze – základné princípy hospodárenia, svet financií, praktické precvičenie informácií o peniazoch hravou formou;
 - Organizácia – žiaci vedia doložiť, aké doklady sú potrebné na začatie podnikania, vedia vysvetliť význam vzdelávania pre prípravu pracovníkov a manažérov, nájsť pravé podnety pre začatie podnikania;
 - Manažment – žiaci sa učia rozoznávať rôzne manažérske rozhodnutia;
 - Výroba – žiaci vedia nájsť rozdiel medzi kusovou a hromadnou výrobou, vedia vypočítať produktivitu práce, definovať niektoré pojmy súvisiace s výrobou, vedia popísať ako manažérske rozhodnutia ovplyvňujú výrobu;
 - Marketing – žiaci sú schopní vysvetliť podstatu a princípy marketingu, vysvetliť prečo podniky robia reklamu, vymedziť metódy, ktoré sa najčastejšie používajú pri marketingu v novinách a časopisoch.
- **JA Aplikovaná ekonómia** je jeden z programov z iniciatívy JA Slovensko, ktorý bol opísaný vyššie. Tento program ponúka finančné, ekonomické a podnikateľské vzdelanie. Určený je pre študentov stredných škôl, ktorí vďaka nemu získavajú praktické skúsenosti a popri tom zdokonaľujú svoje komunikačné, pracovné ako aj osobnostné zručnosti. Študenti si v rámci tohto programu vytvoria firmu, ktorá funguje na báze akciovej spoločnosti. S touto firmou si musia následne študenti prejsť od založenia, cez plánovanie, prieskum trhu, samotnú činnosť až po ukončenie jej činnosti, likvidáciu a rozdelenie zisku v čase ukončenia akademického roku.. Tým si získajú možnosť reálne v praxi uplatniť teoretické vedomosti o tom ako prebieha podnikateľský cyklus (JA Slovensko 2018; Učiteľské noviny 2018).
- **JA Podnikanie v cestovnom ruchu** je celoročný vzdelávací program, ktorý môže byť jednoročný alebo dvojročný program. Zameraný je na vekovú skupinu 14 až 19 ročných žiakov, pričom jeho cieľmi je:
 - Prispieť k orientácii žiakov v oblastiach cestovného ruchu;
 - Motivovať mladých ľudí k zapájaniu sa do diania vďaka seba;
 - Zamerať sa na komunikáciu s ľuďmi, zisťovanie potrieb regiónov a zákazníkov;
 - Hľadať nové riešenia pre rozvoj podnikania a aktívnu turistiku vo vlastnom regióne.

Program učí žiakov komunikačným zručnostiam a zameriava sa na vzdelávanie, ktoré študentov núti vnímať svet z pohľadu zahraničného návštevníka. Cieľom je naučiť žiakov vnímať Slovensko tak, aby rozpoznali potreby a priority zahraničných návštevníkov. Výsledkom práce študentov na programe je zhotovenie vlastného ponukového katalógu, podnikateľského plánu, propagačných materiálov, či výmenný pobyt pre partnerskú školu. Program sa realizuje od roku 2001. Dôležitú úlohu v tomto programe zohrávajú aj dobrovoľní

konzultanti z podnikateľskej praxe, ktorí do rozhodovania vnášajú praktické pohľady a vlastné skúsenosti z problematiky.

Dvojročný program je navyše ešte rozšírenejšou verziou, kedy si žiaci v druhom ročníku štúdia zakladajú fiktívnu firmu pôsobiacu v cestovnom ruchu. Má formu akciovej spoločnosti a obchoduje s reálnymi produktami. Žiaci si volia svoj manažment, pripravujú podnikateľský zámer, získavajú kapitál prostredníctvom predaja akcií, vedú účtovníctvo a realizujú svoj podnikateľský zámer. Teoretické znalosti tak priamo prenášajú do praxe. Na základe prieskumu trhu žiaci pripravujú podnikateľský plán, hľadajú najlepší regionálny produkt, zaoberajú sa marketingom ako i vedením účtovníctva. Činnosť tejto firmy študenti ukončia ku koncu roka uzávierkou účtovníctva, pripravujú výročnú správu o činnosti spoločnosti, vyplatia dividendy svojim akcionárom a podľa platných predpisov pripravujú likvidáciu firmy. Cieľom študentskej firmy je poskytnúť študentom komplexné znalosti o fungovaní firmy od vzniku až po zánik, pričom si vyskúšajú činnosť viacerých oddelení. Program využíva aj moderné formy e-learningu, môže sa realizovať formou záujmového krúžku, ale aj ako voliteľný nepovinný predmet, čím sa dá ešte zvýšiť motivácia žiakov. Na internetovej stránke programu sú sprístupnené učebné texty, cvičebnica ako i doplnkové študijné materiály. (JA Slovensko, 2018)

- **JA Etika v podnikaní** je program, ktorý má za cieľ u mladých ľudí pútavou formou vzbudiť záujem o vnímanie etických hodnôt, podnietiť diskusiu o platnosti univerzálnych etických princípov, hodnôt a to bez ohľadu na rasu, národnosť, prebúda v nich záujem o chápanie a vnímanie odlišností. Svojím obsahom reaguje na najaktuálnejšie trendy v oblasti etiky podnikania, prispieva k rozširovaniu potenciálu vedomostí študentov. Jeden z cieľov je tiež zvýšiť záujem o problematiku etiky. Cieľom programu je:
 - Pomôcť mladým ľuďom porozumieť etickému rozhodovaniu;
 - Viest študentov k uvedomovaniu si vlastnej zodpovednosti k miestnej komunite, spoločnosti, ale tiež k ľudskému spoločenstvu ako celku;
 - Zaujímavým a zmysluplným spôsobom oboznámiť študentov so základným ponímaním etiky v podnikaní a firemnej kultúre;
 - Uľahčiť študentom proces identifikácie vlastnej hierarchie etických hodnôt a naučiť ich aplikovať etické rozhodovanie v každodennom živote ako aj v podnikateľskej praxi.

Program je určený študentom prvého až štvrtého ročníka stredných škôl, pričom využíva aj e-learningové nástroje vzdelávania.

- **JA Učebnica ekonómie a podnikania** je jedným z najzaujímavejších nástrojov, ktorý ponúka JA Slovensko študentom a zároveň ide o nástroj, ktorý zvyšuje ekonomickú gramotnosť študentov, pričom prispieva k zvyšovaniu podnikateľských zručností študentov. JA Slovensko (2018) uvádza: „Učitelia namiesto klasických učebníc k výučbe na svojich hodinách využívajú JA Učebnicu ekonómie a podnikania, ktorá **je pravidelne aktualizovaná** stredoškolskými a vysokoškolskými učiteľmi ekonómie. Učebné texty pre žiakov, ako aj možnosť samotestovania sa žiakov po každej kapitole, či testovanie učiteľom, riešenie otvorených otázok a úloh, ktoré sa nachádzajú priamo v učebnici na portáli, ponúka učiteľovi efektívnejšie pracovať so svojim časom na vyučovacích hodinách. Učebnicu **môže využívať každý učiteľ**, nie len priamo v škole na hodinách, v počítačovej triede s pripojením na internet, ale kdekoľvek, kde má prístup na internet. Rovnakú možnosť študovať jednotlivé kapitoly a vypracovávať testy a úlohy majú aj žiaci, či už v škole, doma alebo kdekoľvek kde majú internetové pripojenie a v čase, v ktorom im to vyhovuje. Za úspešné absolvovanie programu JA

Učebnica ekonómie a podnikania **môžu získať certifikát**. Podmienkou na jeho získanie je absolvovanie centrálneho vstupného testu (na začiatku šk. roka) a úspešné absolvovanie centrálneho výstupného testu (na konci šk. roku).“

Učebnica je ponúknutá na viacerých typoch stredných škôl, pričom práca s ňou je možná na seminároch, či krúžkoch vhodného predmetu. Program je tak prístupný pre každého žiaka ako i učiteľa so záujmom o ekonomiu, či problematiku podnikania. Učebnicu môžu aj naďalej využívať všetci učitelia predmetu aplikovaná ekonomia (JA AE) a podnikanie v cestovnom ruchu II (JA PvCRII) ako súčasť tohto predmetu, ktorí sa prihlásia do programu JA AE/JA PvCRII pre aktuálny šk. rok a označia v prihláške modul JA Učebnica ekonómie a podnikania, čím prejavia svoj záujem využívať virtuálnu učebnicu na hodinách JA AE/JA PvCRII ako súčasť tohto programu. V prípade, že títo učitelia majú záujem využívať JA Učebnicu ekonómie a podnikania aj mimo hodín JA AE/JA PvCRII, (so žiakmi, ktorí nie sú priamo zapojení v programe JA AE/JA PvCRII) je potrebné vyplniť prihlášku do programu JA Učebnica ekonómie a podnikania. Poplatok za používanie tejto učebnice je vo výške 30,- € na 1 šk. rok, na školu, bez obmedzenia počtu žiakov vo virtuálnej triede.

- program je určený pre všetky typy stredných škôl;
- program je možné realizovať vo viacerých triedach na škole s ľubovoľným počtom žiakov v trvaní 1 školský rok;
- s portálom môžu pracovať iba stredoškolskí učitelia školy, ktorá sa riadne prihlási do programu a uhradí príslušný poplatok;
- s portálom môžu pracovať iba žiaci strednej školy, ktorí študujú dennou formou;
- po prihlásení sa do programu a zaplacení registračného poplatku, bude e-mailom kontaktovaný učiteľ, ktorý sa do programu prihlásil, pre potreby jeho registrácie sa na vzdelávací portál.

Výhody online učebnice:

- získať základný ekonomický rozhľad;
- študovať učebné texty písané zrozumiteľne a zaujímavo pre mladého čitateľa;
- využiť množstvo aktuálnych príkladov z praxe, grafov a obrázkov;
- určiť si vlastné tempo štúdia textov testovať si vedomosti a riešiť zadania v priebehu štúdia;
- využiť samoštúdium prostredníctvom internetu;
- získať po splnení všetkých podmienok certifikát za úspešné absolvovanie JA Učebnice ekonómie a podnikania.

Výhody učebnica ponúka tiež pre učiteľov:

- testovať vedomosti žiakov prostredníctvom testov zadávaných i opravovaných automaticky systémom;
- zadávať žiakom vlastné testy s individuálne nastaviteľnými parametrami;
- pridávať vlastné otázky podľa potreby do každej kapitoly;
- určiť si mieru práce s učebnicou na hodine a samoštúdium textov študentmi mimo vyučovacej hodiny.

Žiaci študujú postupne 15 kapitol:

- 1 Čo je ekonomia?
- 2 Systém slobodného podnikania;

- 3 Dopyt;
 - 4 Ponuka;
 - 5 Trhová rovnováha;
 - 6 Podnikanie v trhovej ekonomike;
 - 7 Stratégia a plánovanie;
 - 8 Výroba a produktivita;
 - 9 Pracovná sila;
 - 10 Marketing;
 - 11 Financovanie podniku;
 - 12 Peniaze a finančné inštitúcie;
 - 13 Úloha vlády;
 - 14 Ekonomická stabilita;
 - 15 Medzinárodné ekonomické vzťahy (JA Slovensko, 2018).
- **JA Viac ako peniaze** je program, ktorého cieľom je zvýšiť finančnú gramotnosť žiakov základných a stredných škôl s cieľom naučiť ich plánovať svoju vlastnú budúcnosť. Program za týmto účelom využíva zážitkové vzdelávanie a aktivizačné prvky vzdelávania. Rozdelený je do desiatich celkov, ktoré na seba nadväzujú, od histórie peňazí, bánk, až k osobným financiám ako sú vlastný účet, platobné nástroje, sporenie, investovanie a práca s rizikom. Témy sú štruktúrované tak, aby im žiaci rozumeli a rozšírili svoje vedomosti a schopnosti. Žiaci riešia praktické úlohy a problémy, s ktorými sa môžu stretnúť aj v praxi. Program využíva aj moderné e-learningové nástroje. Jeho výhodou je flexibilita, škola sa sama môže rozhodnúť, či ho bude vyučovať ako samostatný predmet alebo ako súčasť už existujúceho programu (JA Slovensko, 2018).

3.7.3 The Entrepreneurial School (TES) - Škola podnikania.

Ako vyplýva z oficiálnej webovej stránky www.tesguide.eu (2018), ide o jednu z najväčších iniciatív v oblasti podnikateľského vzdelávania v celej Európe. Ide o projekt, ktorý je spolufinancovaný Európskou komisiou, prostredníctvom programu Konkurencieschopnosť a inovácie. Zameriava sa na zvyšovanie kvalifikácií učiteľov v rôznych predmetoch a na rôznych úrovniach vzdelávania (primárne alebo sekundárne vzdelávanie). Ciele sú dosahované najmä prostredníctvom vývoja Virtuálneho sprievodcu k podnikateľskému vzdelávaniu. Počíta sa s vyškolením viac ako 4000 učiteľov z 18 krajín Európy.

Projektové aktivity sú vytvárané v spolupráci s Národnými pracovnými skupinami. Tie sú zostavené z odborníkov, ktorí zastupujú rôzne inštitúcie a záujmové organizácie zo sféry vzdelávania podnikateľského sektora. Rovnako sú súčasťou aj zástupcovia vládnych organizácií a neziskového sektora. Jednotliví členovia národných pracovných skupín sú zapojení do práce v oblasti podnikateľského vzdelávania a to na národnej úrovni. Ich úloha je kľúčová v propagácii rozvoja podnikateľského vzdelávania ako na národnej tak i celoeurópskej úrovni. Národné pracovné skupiny sa podieľajú na realizácii nasledovných projektových aktivít:

- Rozbehnutie projektu na národnej úrovni;
- Účasť na príprave a testovaní;
- Koordinácia učiteľov a školení učiteľov na národnej úrovni;
- Poskytovanie spätnej väzby k vytváraniu rámca kvality;
- Podpora učiteľom pri používaní Virtuálneho sprievodcu.

Virtuálny sprievodca k podnikateľskému vzdelávaniu je užitočnou pomôckou a zhmotneným produktom projektu TES. Ide o užitočnú pomôcku, ktorá slúži učiteľom základných a stredných škôl, pričom ju môžu využiť v každodennom vzdelávacom procese. Sprievodca obsahuje 120 nástrojov a metód, ktoré sú zamerané na rozvoj podnikateľských zručností. V sprievodcovi sú tiež dostupné príklady dobrej praxe a dokumenty o kvalite podnikateľského vzdelávania z viacerých krajín (celkovo 85 škôl z desiatich krajín). Pomocou sprievodcu je možné hodnotiť učiteľov, či jednotlivé školy. Materiály sú dizajnované pre rôzne vekové skupiny a sú využiteľné vo viacerých predmetových oblastiach. Zámerom sprievodcu je uľahčiť učiteľom podnikateľské vzdelávanie vo všetkých predmetoch a pre viaceré vekové skupiny žiakov. Materiály sú široko dostupné, pre každého, kto má záujem (spracované na základe TES, 2018).

3.7.4 Kvalitní v škole – úspěšní v živote

Chronologicky prvým projektom, ktorý si dal za cieľ rozvíjať podnikateľské zručnosti, je projekt s názvom Kvalitní v škole – úspěšní v živote, ktorý pripravilo Združenie podnikateľov Slovenska v spolupráci so Slovenskou technickou univerzitou a Nadáciou F. A. Hayeka v roku 2007 a 2008. Tento projekt sa stal aj jedným z víťazov národného kola súťaže European Business Award 2008. Súčasťou tohto programu bola séria prednášok a školení, zameraných na podporu a rozvoj podnikateľského myslenia. Cieľom tohto projektu bolo vytvoriť stále prepojenie medzi smerovaním firiem a náplňou vzdelávania na stredných a vysokých školách. Súčasťou tohto procesu by bolo vytvorenie inovatívneho programu podnikateľského vzdelávania cez učebné texty a osobnú skúsenosť s podnikateľskými projektmi formou ekonomických a podnikateľských hier (Euractiv 2009).

Impulzom pre rozvoj tohto projektu bola skúsenosť členov ZPS so slabou pripravenosťou absolventov prichádzajúcich na trh práce. Spoločnou charakteristikou týchto absolventov vo všetkých sektoroch boli chýbajúce podnikateľské zručnosti. Preto vznikol popud vytvoriť vzdelávacie materiály pre oblasť podnikateľského vzdelávania a zároveň pomôcť priniesť inovatívne formy vzdelávania na zaujatie študentov na rôznych úrovniach vzdelávania. Výstupom z tejto iniciatívy majú byť okrem iného aj inovatívne učebné pomôcky pre podnikateľského vzdelávania najmä pre stredoškolských učiteľov. Konkrétnym príkladom takejto pomôcky je učebnica podnikateľského vzdelávania, ktorá obsahuje šesť modulov so 150 lekciami a troma DVD. Týchto šesť vzdelávacích modulov je:

- Základy ekonómie;
- Štart podnikania;
- Financovanie a plánovanie podnikania;
- Manažment a marketing;
- Komunikačné zručnosti;
- Etika v podnikaní a sebaopoznanie;

Tieto lekcie dávajú dôraz na dva aspekty:

- Transformácia vedomostí na zručnosti;
- Zážitkové formy vzdelávania (Euractiv 2009).

Každý z modulov má určené ciele, základnú myšlienku, zadefinované pojmy, určené nevyhnutné metódy a pomôcky, jasný časový harmonogram, praktickú vymožiteľnosť, samotný učebný text, základy metodiky a použité zdroje a odporúčanú literatúru. K tomu sú

dokonca priložené aj poznámky pre študentov a domáce úlohy, ktoré by mali vypracovať, ako aj infografiky, multimediálne materiály a ďalšie pomôcky na inováciu výučby.

Na tvorbe tohto projektu sa podieľali rôzne firmy a organizácie. Aktívne sa zúčastnili tvorby osnov ako aj prepájaniu obsahu s následným využitím v praxi. Za dva roky tento projekt pomohol vyškoliť viac ako 1500 učiteľov a oslovil viac ako 30000 študentov stredných škôl. Samozrejme súčasťou projektu bola aj možnosť pre pedagógov si adaptovať učebné materiály a využiť ich tiež v rámci záujmových krúžkov, kde sa zamerali na konkrétne špecifiká daného regiónu, miestneho podnikania a ďalšieho vzdelávania.

Pre podnikateľskú sféru bol tento projekt pozitívnym príkladom najmä tým, že sa mohli podnikatelia vyjadriť k obsahu programov vzdelávania a aktívne sa podieľať na ich tvorbe. To by im malo pomôcť k lepšej príprave pracovnej sily a aj následnému zníženiu výdavkov na ich ďalšie školenie po prijatí do zamestnávania. V praxi to teda znamenalo snahu o prispôsobenie obsahu vzdelávania regionálnym špecifikám a potrebám. Projekt mal teda za cieľ zatriktívniť výučbu cez zvýšenie atraktívnosti cez vzdelávanie prostredníctvom zážitkov. Popri tom tiež zjednodušil a urýchlil prípravu učiteľov na vyučovanie a umožnil tiež ľahšiu implementáciu podnikateľského vzdelávania do všetkých typov stredných škôl naprieč regiónmi. Študenti vďaka tomu mali lepšie rozumieť podnikaniu a procesu vzniku a rozvoju podnikania a využiť tieto vedomosti v praxi (Euractiv 2009).

3.7.5 Podnikateľský plán pre učiteľov stredných škôl

Druhým projektom, ktorý spustilo podnikateľské združenie na Slovensku na podporu podnikateľského vzdelávania, je projekt s názvom *Praktický a moderný podnikateľský plán pre učiteľov stredných škôl*. Tento projekt spustilo Združenie mladých podnikateľov Slovenska v rámci prvého polroku 2018, kedy bol implementovaný na piatich vybraných stredných školách Bratislavského kraja. Zúčastnilo sa ho takmer 200 študentov.

Cieľovou skupinou tohto projektu boli stredné školy práve preto, že predchádzajúce skúsenosti študentov s podnikateľskými projektmi sa výrazne prejavili na ich očakávaniach a pripravenosti mladých ľudí pri rozvoji podnikania. Tieto rozdiely môžu mať výrazné dopady na schopnosť a ochotu mladých ľudí začať podnikat'. Jeden z prieskumov v rámci tohto projektu³¹ tiež ukázal, že pre mladých ľudí sú práve informácie získané v škole uvádzané ako druhý najčastejší zdroj informácií o podnikaní, po podnikateľských portáloch. Práve preto je potrebné zvyšovať kvalitu vzdelávacieho procesu už v škole ako súčasť prípravy ešte pred štartom samotného podnikania na celkové zvýšenie šancí na podnikateľský úspech mladých ľudí. To tiež pomôže podporiť atraktívnosť vnímania podnikania ako kariéry a možnosti seberealizácie a uplatnenia na trhu práce (Podnikajte.sk 2018).

Zámerom pri tvorbe tohto projektu bolo:

1. Pripraviť a správne nastaviť moderný a atraktívny edukačný materiál pre študentov a učiteľov;
2. Informovať žiakov a pomôcť im sprostredkovať aktuálny pohľad na problematiku podnikania;
3. Uľahčiť prácu učiteľom pripraviť nové motivujúce materiály pre zvýšenie atraktívnosti a povedomia žiakov o podnikaní (Združenie mladých podnikateľov Slovenska 2018).

³¹ <https://zmps.sk/projekty/podnikatelsky-plan-pre-ucitelov-strednych-skol>

Základom tohto projektu bolo zmeniť pohľad na podnikateľský plán ako jeden zo základných aspektov rozbiehania úspešného podnikania. Problémom je totiž fakt, že v súčasnosti je podnikateľský plán vnímaný najmä ako slohová práca, ktorú treba odovzdať v nejakom rozsahu, maximálne využiteľný pri žiadosti o úver v banke. Z tohto hľadiska je potrebné, aby sa zmenil prístup a práca s týmto dokumentom na jeho maximálne využitie v praxi a na minimalizáciu rizík spojených s podnikaním. Nemá teda záležať na množstve textu, na počte slov, ale oveľa viac na samotnom spočítaní nákladov, prieskume trhu, nastavení marže a získaní kapacít na zamedzenie rizika neúspechu a podporu podnikateľského úspechu v praxi.

Výsledkom tohto projektu bolo vytvorenie atraktívnych materiálov pre vzdelávanie v oblasti podnikania. Tieto materiály na seba síce nadväzujú, ale dajú sa použiť aj samostatne a flexibilným spôsobom. Môžu teda fungovať ako základ výučby alebo tiež ako doplnok k iným materiálom používaným na školách. Učitelia budú mať k dispozícii tri rôzne výstupy tohto projektu:

1. Publikácia – mala by slúžiť na predstavenie úvodu do problematiky a na rozširovanie základných vedomostí;
2. Prezentácie – mali by byť využiteľné na hodinách na prezentáciu jednotlivých tém;
3. Pracovný zošit – predstavuje námety na samotné aktivity pre študentov.

Tento materiál bol skúšobne spustený na stredných školách rôzneho typu, vrátane gymnázií, hotelových akadémií a stredných odborných škôl. Tento projekt sa stretol so záujmom vyučujúcich, ako aj študentov (Podnikajte.sk 2018).

3.7.6 EE-HUB - The European Entrepreneurship Education NETwork

Tretím príkladom projektu podnikateľského vzdelávania je projekt s názvom The European Entrepreneurship Education Network, alebo EE HUB. Túto iniciatívu na Slovensko priniesla nezisková vzdelávacia organizácia JA Slovensko tým, že sa stala súčasťou celoeurópskej iniciatívy na podporu podnikateľského vzdelávania s rovnakým názvom. Cieľom tejto iniciatívy je zlepšiť kvalitu podnikateľského vzdelávania ako nástroja na podporu riešenia problému vysokej nezamestnanosti hlavne u mladých ľudí v krajinách Európskej únie. Program má slúžiť tiež ako motivácia na ďalšie vzdelávanie. Program bol odštartovaný v rámci Týždňa podnikateľského vzdelávania, ktorý dokázal prilákať k jednému stolu zástupcov verejnej správy a podnikateľského sektora (Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky 2018).

Materskou organizáciou zastrešujúcou tento projekt je európska vzdelávacia organizácia JA Europe v spolupráci so Citi Foundation. Tieto organizácie vytvorili iniciatívu na skvalitnenie podnikateľského vzdelávania na základných a stredných školách. Iniciatíva EE-HUB spojila expertov naprieč celou Európou s cieľom pomôcť naplniť akčný plán Podnikanie 2020. Na dosiahnutie tohto cieľa prepája táto iniciatíva aktérov z verejnej a súkromnej sféry na jednotlivých úrovniach, regionálnej, národnej ako aj európskej. Vzdelávanie v oblasti podnikateľských zručností je podľa tejto iniciatívy kľúčovou oblasťou pre krajiny Európskej únie. Spôsobom, akým sa táto iniciatíva snaží vytvoriť efektívnejšie zdieľanie know-how je prostredníctvom prepájania mimovládnych organizácií s vládami a súkromnými podnikmi. Spolupráca medzi verejnými aktérmi a súkromnými firmami má zabezpečiť vysoko kvalitné systematické vzdelávanie v oblasti podnikania. Slovenská organizácia JA Slovensko má za cieľ vytvoriť s európskymi organizáciami efektívne partnerstvo na podporu kvalitného vzdelávania na Slovensku (Eduworld.sk 2018).

Ako sme už spomenuli vyššie, samotná organizácia JA Slovensko funguje už 26 rokov a na Slovensku realizuje programy podnikateľského vzdelávania v rámci základných

a stredných škôl. Len v roku 2017 sa do programu zapojilo 992 učiteľov a vyše 23 300 študentov. Spoluprácu s JA Slovensko nadviazala aj Slovak Business Agency so snahou o vytvorenie čo najlepších podmienok pre školy pri zvyšovaní kvality podnikateľského vzdelávania. Okrem toho sa organizácia JA Slovensko zapája do spolupráce s podobne orientovanými organizáciami z iných krajín, kde sa snaží zdieľať príklady dobrej praxe a osvedčené postupy z iných krajín. Aktivity organizácie JA Slovensko sa v rámci Týždňa podnikateľského vzdelávania zameriavajú na aktivity pre študentov, kde môžu mladí ľudia z celého Slovenska môžu predviesť pred verejnosťou svoju prácu a talent. V rámci tohto týždňa sa uskutočnia dve súťaže, kde bude prezentované podnikateľské vzdelávanie na Slovensku v praxi. Týmito súťažami sú:

- JA Veľtrh podnikateľských talentov;
- JA Víťajte v našom regióne (Eduworld.sk 2018; Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky 2018).

3.7.7 Athéna++

Posledným z významných príkladov programov, ktorých cieľom je motivovanie rozvoja podnikateľského vzdelávania, je program reformy vzdelávania s názvom Athéna++ s podtitulom *Vízia systému vzdelávania študentov základných a stredných škôl v 21. storočí*³²Nadácie F. A. Hayeka. Tento dokument rieši problematiku reformy vzdelávania cez komplexnú zmenu financovania vzdelávacích služieb. Základným princípom tejto reformy je posilnenie osobného rozhodovania z hľadiska využívania financií a investovania do vlastného vzdelávania. To má byť dosiahnuté kombináciou poukážkového a sporiaceho systému s dôrazom na čo najvyššie využívanie informačných technológií. Tento princíp má byť zabezpečený prostredníctvom osobného účtu študenta, z ktorého bude môcť študent alebo jeho rodičia čerpať prostriedky a vyberať si spomedzi navzájom si konkurujúcich poskytovateľov. Keďže tento návrh reformy je oveľa širší než samotná téma podnikateľského vzdelávania, táto kapitola sa zameria iba na tie aspekty reformy, ktoré s touto témou súvisia (Oravec a kol. 2017).

Jednou zo základných myšlienok tejto reformy je nevyhnutnosť systémového opatrenia na zacomponovanie požiadaviek trhu práce do existujúceho vzdelávania. Má za cieľ pripraviť motivačné podmienky pre prepájanie trhu práce, najmä podnikateľov, s ponukou vzdelávacích služieb poskytovateľmi vzdelávania. Medzi základné princípy spolupráce medzi licencovanými poskytovateľmi vzdelávania a potrebami zamestnávateľov patria:

- Prispôsobovanie obsahu učiva potrebám zamestnávateľov a start-upového prostredia;
- Zamestnávatelia budú motivovaní sa zapájať do procesu tvorby učiva;
- Subjekty na trhu práce budú okamžite vidieť reálny prínos investovania do procesu vzdelávania.

To by mohlo priniesť vstup inštitucionálnych investorov do systému vzdelávania a následné vzdelávanie študentov nepedagogickými zamestnancami z podnikateľskej sféry. To by znamenalo možnosť platenej spolupráce škôl a podnikateľských subjektov v podobe vzdelávacích modulov v gescii podnikateľských subjektov, resp. v podobe nakupovania vzdelávacích kurzov od týchto externých subjektov, neziskových organizácií alebo podnikateľských subjektov poskytujúcich vzdelávacie služby (Oravec a kol. 2017).

Ďalším aspektom prepájania podnikateľskej sféry so vzdelávaním študentov je možnosť vzdelávacích štipendií podnikateľov, ktorými by mohli podnikatelia dotovať osobné účty

³² http://www.hayek.sk/wp-content/uploads/2017/02/athena_projekt_vizia_skolstva.pdf

študentov. Prostredníctvom udeľovania týchto štipendií by si mohli podnikatelia dohodnúť individuálne podmienky s prijímateľmi týchto finančných prostriedkov alebo ich rodičmi. Medzi základné podmienky by mali patriť:

- a. Zaviazanie dotovaného študenta po ukončení štúdia pracovať určité obdobie pre podnik, ktorý poskytol finančné prostriedky;
- b. Poskytovanie finančných prostriedkov na absolvovanie konkrétnych, podnikateľmi vybraných alebo odporúčaných kurzov – tu vzniká priamy priestor pre podporu podnikateľského vzdelávania;
- c. Stanovenia požadovanej úrovne vzdelania študentom, napríklad v podobe minimálneho počtu bodov v záverečných testoch;
- d. Stanovenie vzdelávacích povinností pre študentov, ktoré budú musieť sponzorovaní študenti absolvovať.

Výsledkom tohto prístupu by mala byť záujem podnikateľských subjektov o obsah vzdelávania študentov a preferovaný obsah a formu vzdelávania (Oravec a kol. 2017).

3.7.8 Escalator

Projekt Escalator vznikol v Košiciach a je to intenzívny program vzdelávania, budovania kapacít a profesionalizáciu ľudí etablovaných v kultúrnych a kreatívnych povolaniach. V týchto oblastiach sa čoraz viac kladie dôraz na ďalší rozvoj talentu a profesionalizáciu z hľadiska naberania manažérskych postupov, dlhodobého strategického plánovania, využívania rozpočtu a iných kapacít. Každý uchádzač má vypracovaný samostatný vzdelávací plán v rámci tohto projektu. Základom programu je intenzívny vzdelávací týždeň, ktorý je určený pre vybraných uchádzačov. Následne program pokračuje individuálnymi tréningami a mentoringom (Creative industry Košice 2018; Učiteľské noviny 2018).

3.7.9 Rozbehni sa! Academy

Posledným z projektov v tejto kategórii je projekt Rozbehni sa! Academy. Tento projekt má za cieľ pripraviť mladých ľudí na situáciu, kedy nebudú ponuky na trhu práce a budú si ju musieť vytvoriť sami. Organizácia preto vytvorila rýchlokurz podnikania, ktorého súčasťou sú štyri videolekcie určené na pomoc pri rozbiehaní podnikania, záverečné preskúšanie a následne certifikát pre úspešných absolventov. Projekt tiež poskytuje podporu zo strany vyškolených ambasádorov na školách. Tí vedú poskytnúť žiakom informácie o projekte. Záujemcovia dostanú možnosť zaregistrovať sa do programu online a pozrieť si videá o programe. Ak sa rozhodnú pokračovať, dostanú plný prístup do online kurzu (Rozbehni sa! 2018; Učiteľské noviny 2018).

4 Úspešné príklady zo zahraničia

Podnikateľské vzdelávanie je možné realizovať rôznymi spôsobmi. Vo všeobecnosti možno považovať za najefektívnejší prístup, nielen v podnikateľskom vzdelávaní, tzv. *learning by doing* princíp, čo znamená *učenie prácou*. Konkrétne príklady prístupov a metód využívaných pri podnikateľskom vzdelávaní v iných krajinách nám môžu slúžiť ako podklad a inšpirácia pri snahe podporiť a zlepšiť podnikateľské vzdelávanie na Slovensku.

4.1 Česká republika

Národný program rozvoja vzdelávania v Českej republike ako aj ďalšie vládne stratégie v oblasti vzdelávania a podpory mládeže (Stratégia vzdelávacej politiky Českej republiky do roku 2020, Koncepcia podpory mládeže v ČR 2014-2020) sa otázke podnikateľského vzdelávania venujú len okrajovo. Podnikateľské vzdelávanie je v Českej republike definované ako prierezová oblasť na úrovni základných a stredných škôl. Podnikateľské zručnosti sú začlenené do učebných osnov stredných škôl ako súčasť povinných kľúčových kompetencií, najmä v rámci vyučovacích predmetov zameraných na človeka a spoločnosť: Občianskej výchovy, Sveta práce či Základov občianskych a spoločenských vied³³. Napriek tomu funguje v Českej republike viacero iniciatív a projektov zameraných na podnikateľské vzdelávanie a rozvoj podnikateľských zručností.

4.1.1 Centrum fiktívnych firiem

Centrum fiktívnych firiem (CEFIF) funguje v Českej republike už od roku 1992³⁴. Je členom medzinárodnej siete EUROPEN - PEN International³⁵, ktorá združuje fiktívne firmy z celého sveta. Úlohou centra je koordinovať činnosť siete fiktívnych firiem v Českej republike a poskytovať podporu a poradenstvo žiakom a učiteľom pôsobiacim vo fiktívnych firmách. Centrum tiež poskytuje inštitucionálne zabezpečenie (t.j. fiktívne úrady), ktoré je potrebné k fungovaniu fiktívnych firiem.

Fiktívne firmy pomáhajú veľmi efektívne rozvíjať rôzne zručnosti potrebné pre vykonávanie vlastného podnikania tým, že simulujú reálne situácie a reálne fungovanie podnikateľských činností, vrátane povinností voči úradom a ďalším inštitúciám, ktoré musia podnikatelia počas výkonu svojej podnikateľskej činnosti plniť.

V rámci projektu fiktívnych firiem je možné zúčastňovať sa taktiež veľtrhov fiktívnych firiem nielen v Českej republike aj v zahraničí, či pokúsiť sa takýto veľtrh zorganizovať. Fiktívne firmy sa môžu zapájať aj do rôznych súťaží (napríklad súťaž o najlepší videospot, súťaž o najlepšiu vizitku a pod.), ktoré sú organizované Centrom fiktívnych firiem.

Ako už bolo spomínané, centrum poskytuje podporu aj učiteľom, ktorí sú do projektu fiktívnych firiem zapojení a organizuje pre nich rôzne semináre a školenia.

³³ https://www.schooleducationgateway.eu/downloads/entrepreneurship/Czech_Republic_151022.pdf

³⁴ K 16.11. 2018 bolo v Centre fiktívnych firiem v Českej republike registrovaných 398 fiktívnych firiem.

³⁵ V súčasnosti pôsobí v rámci siete EUROPEN-PEN International – svetového združenia cvičných firiem, približne 4 tisíc takýchto firiem v 37 štátoch sveta.

4.1.2 Junior Achievement Česká republika (JA Czech)

Junior Achievement Česká republika je súčasťou medzinárodnej neziskovej vzdelávacej organizácie, ktorá patrí k najstarším a najrozšírenejším organizáciám na celom svete.³⁶ Je akreditovaná Ministerstvom školstva, mládeže a telovýchovy ČR a jej cieľom je poskytovať deťom a študentom vo veku od 6 do 22 rokov praktické ekonomické vzdelanie. Na rozvoji vedomostí a zručností a snahe motivovať mladých ľudí k aktívnemu postoju k životu sa podieľajú manažéri rôznych firiem, ktoré sú do programu zapojené, pričom vedú samotné prednášky a kurzy a podieľajú sa tiež na vedení organizácie. Financovanie organizácie je zabezpečené výlučne z darov partnerských firiem.

V rámci JA Czech funguje na jednotlivých stupňoch vzdelávania množstvo programov od materských škôl až po vysoké školy. Ich prehľad je možné vidieť na obrázku 6.

Obrázok 6: Prehľad aktivít JA Czech

MATEŘSKÉ ŠKOLY	ZÁKLADNÍ ŠKOLY	STŘEDNÍ ŠKOLY	VYSOKÉ ŠKOLY
JA Moje první peníze	JA Profesní orientace	Certifikát ESP	JA Podnikatel
JAW programy	JA Poznej svoje peníze	JA Inkubátor Junior	Soutěž „JA Manažerem nanečisto“
	JA mini-Firma	Akreditované školení učitelů „Výchova k podnikavosti na SŠ“	JA Výuka didaktiky programů
	JA Abeceda podnikání	Akreditované školení „Projektová výuka na příkladu programu JA Studentská Firma“	JA Etika v podnikání
	JA Moje první peníze	JA Etika v podnikání	JA Titan
	JAW programy	JA Titan	
	JA Poznej svoje peníze	Social Innovation Relay - SIR	
	JA e-Ekonomie	JA Junior Hackathon	
	JA Studentská Firma	JA Innovation Camp	
	JA STUDENTSKÁ FIRMA ROKU / veletrh	Soutěž „JA nejlepší JA Titan tým“	
	JA STUDENTSKÁ FIRMA ROKU / finále		

Zdroj: <http://www.jacr.cz/o-junior-achievement/kdo-jsme.aspx>

Jednotlivé kurzy trvajú spravidla jeden rok a výučba prebieha v duchu filozofie „škola hrou“. Materským školám ponúka JA Czech program, ktorý pomáha deťom pochopiť úlohu peňazí a rôzne programy v anglickom jazyku podľa ponuky Junior Achievement USA³⁷, do ktorých je možné sa zapojiť na všetkých stupňoch vzdelávania. Pre základné školy sú k dispozícii programy zamerané na praktické finančné vzdelávanie a riešenie úloh v oblasti riadenia osobných financií, či profesnú orientáciu a dôležitosť voľby povolania. K dispozícii sú tiež programy zamerané priamo na oblasť podnikateľského vzdelávania, v rámci ktorých sa žiaci zoznámia so základnými pojmami v oblasti podnikania a môžu si tiež vyskúšať reálne podnikanie na „nečisto“, od založenia vlastnej firmy až po jej likvidáciu. Stredné školy majú možnosť zapojiť sa napr. do e-learningového programu v oblasti mikro a makroekonómie, ktorý pomáha študentom pochopiť podstatu hospodárskych vzťahov a úlohu jednotlivých inštitúcií. Ďalšie programy sú zamerané na etiku v podnikaní, rozhodovanie vo firme

³⁶ Organizácia Junior Achievement bola založená v roku 1919 v USA a v súčasnosti pôsobí vo viac ako 120 krajinách.

³⁷ <https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-programs>

a pochopenie základných trhových princípov, či zvyšovanie motivácie v oblasti rozvoja kľúčových kompetencií. Aj stredným a vyšším odborným školám je ponúkaný program študentskej firmy, ktorý je ale v porovnaní s podobným programom určeným základným školám komplexnejší a stojí na troch základných princípoch: teória, študentská firma a konzultant, ktorým je odborník zo sveta obchodu. Ešte širšie je zameraný program podobný študentskej firme určený vysokým školám, kde musia študenti komunikovať aj so štátnymi orgánmi, dodávateľmi a odberateľmi či vedením školy. Zaujímavým je tiež program pre budúcich učiteľov ekonomických predmetov stredných a vyšších odborných škôl, prípadne študentov aj iných odborov, ktorí majú záujem vystupovať v budúcnosti ako konzultanti.

4.1.3 Podnikavost.cz

Portál podnikavost.cz je prevádzkovaný všeobecne prospešnou spoločnosťou Vourchance, ktorá sa snaží presadzovať zmeny v oblasti výučby finančnej gramotnosti, princípov podnikania a podnikavosti žiakov základných a stredných škôl, ako aj integrácii mladých dospelých, ktorí opúšťajú inštitúcie náhradnej rodinnej výchovy. Poslaním portálu je byť „*rázcestníkom v oblasti rozvoja podnikavosti ako kľúčovej kompetencie pre život a osobnú prosperitu*“³⁸.

Portál poskytuje súhrn informácií k rozvoju podnikavosti v školách, ktoré zahŕňajú rôzne metodiky, konkrétne nástroje výučby a odkazy na zaujímavé projekty a súťaže. Taktiež poskytuje informácie o projektoch a organizáciách mimo školského prostredia, ktoré sa venujú rozvoju podnikania a podnikavosti. Obsahuje tiež tipy na klasické stolové hry, ale aj on-line hry a aplikácie, ktoré prispievajú k rozvoju podnikavosti či komunikačných zručností, inšpiratívne videá a knihy pre osobný rozvoj. Okrem informácií o možnostiach rozvoja podnikateľských zručností žiakov, sprostredkúva portál aj informácie o možnostiach vzdelávania a stáží učiteľov.

4.2 Estónsko

Estónske Ministerstvo školstva a výskumu realizuje **podnikateľský vzdelávací program Edu Ja Tegu**. Program bol pripravený na implementáciu estónskej stratégie celoživotného vzdelávania a jeho cieľom je zosúladiť požiadavky v oblasti vzdelávania s potrebami trhu práce. Je preto zameraný na rozvoj podnikateľských zručností a podporu podnikateľského ducha, pričom pro-podnikateľský postoj mladých ľudí chce zvýšiť prostredníctvom všetkých predmetov, ako aj samotnou organizáciu školského života. Je určený študentom na úrovni všeobecného, odborného a vysokoškolského vzdelávania, ako aj pedagógom. Mal by zabezpečiť, aby sa vytváranie podnikateľského prístupu a rozvoj podnikateľských vedomostí a zručností stali prirodzenou súčasťou vzdelávania v Estónsku.

V tejto súvislosti sú jednotlivé aktivity programu rozdelené na rozvoj metodiky podnikového vzdelávania, prípravu učebných materiálov a zdrojov a realizáciu vzdelávacích kurzov pre učiteľov, vrátane učiteľov na univerzitách, obchodných mentorov a podporných pracovníkov. Jednotlivé moduly podnikateľského štúdia sa navrhujú, pilotujú a využívajú na všetkých úrovniach vzdelávania.

V rámci programu Edu Ja Tegu majú študenti všetkých stupňov štúdia možnosť zapojiť sa do **programu STARTER**, ktorý je podprogramom podnikateľského vzdelávacieho programu a je zameraný na rozvoj podnikateľských myšlienok. Bol navrhnutý ôsmymi univerzitami a komplexne pripravuje študentov na založenie vlastného podnikania.

³⁸ <http://podnikavost.cz/o-nas/>

Program STARTER beží dvakrát do roka v trvaní tri mesiace. Pozostáva z tzv. kick off event-u (úvodného stretnutia), množstva tréningov a workshopov, networking-u (budovanie sietí), mentorských stretnutí a demonštračného dňa. V rámci programu sú študenti podporovaní viac ako päťdesiatkou mentorov, ktorí patria medzi najlepších odborníkov v oblasti priemyslu. Každý semester končí súťažou podnikateľských nápadov a každý absolvent dostáva po úspešnom ukončení programu diplom alebo certifikát vydaný univerzitou.

V závislosti od toho, kde záujemcovia žijú a čo ich zaujíma, si môžu vybrať z troch inkubačných centier³⁹, ktoré vznikli na troch najväčších univerzitách:

- STARTERcreative – zameraný na rozvoj kreatívnych snov,
- STARTERtech – zameraný na rozvoj priemyselných/technických nápadov a
- STARTERlab – zameraný na rozvoj jedinečných nápadov.

Program je financovaný z prevažnej časti z Európskeho sociálneho fondu, zvyšok je dofinancovaný štátom.⁴⁰ Pre študentov je program bezplatný a na zapojenie sa doňho nie sú potrebné žiadne predchádzajúce znalosti o podnikaní. Pre tých, ktorí už majú s podnikaním viac skúseností, je k dispozícii program pre pokročilých.

Program sa priebežne monitoruje a vykonávajú sa tiež podnikateľské prieskumy. Informácie o prebiehajúcich aktivitách sú k dispozícii na webe⁴¹, sociálnej sieti, ako aj v informačnom bulletine uverejňovanom štyrikrát do roka.

4.3 Fínsko⁴²

Systém podnikateľského vzdelávania vo Fínsku vychádza z tzv. nordického modelu, ktorý sa vyznačuje nasledovnými prvkami:

- Kľúčová úloha organizácie Junior Achievement,
- Spolupráca medzi ministerstvami,
- Úplná autonómia zavádzania podnikateľského vzdelávania zo strany vzdelávacích inštitúcií, pokiaľ spĺňajú národný kvalifikačný rámec alebo riadiace dokumenty,
- Intenzívna podnikateľská angažovanosť,
- Podnikateľské vzdelávanie zakotvené na všetkých úrovniach a vo všetkých typoch vzdelávania,
- Úloha učiteľov ako facilitátorov.

Podnikateľské vzdelávanie je vo Fínsku jednou z kľúčových oblastí reformy vzdelávacieho systému. Je založené na celoživotnom vzdelávaní a zameriava sa na vytváranie pozitívnych postojov a rozvíjanie vedomostí a zručností týkajúcich sa podnikania, vytváranie nových podnikateľských príležitostí a oblastí podnikania a zvýšenie podnikateľských, ale aj personálnych kompetencií. Prináša podnikateľský spôsob práce a riadenia nielen na pracovisko, ale aj do všetkých ostatných činností a sfér života.

³⁹ (<https://starteridea.ee/>)

⁴⁰ Celkové náklady na realizáciu programu v rokoch 2016-2018 predstavujú sumu 5,4 milióna eur, z toho 4,6 milióna pokrýva Európsky sociálny fond a 0,8 milióna eur je spolufinancovanie zo strany štátu.

⁴¹ <https://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/index.php>

⁴² Spracované na základe <https://www.gemconsortium.org/index.php/report> a schooleducationgateway.eu

Cieľom vládneho programu súčasného predsedu vlády Fínska je posilnenie konkurencieschopnosti a zlepšenie podmienok podnikov a podnikania, vrátane zlepšenia zručností potrebných v pracovnom živote.

Usmernenia pre podnikateľské vzdelávanie (Guidelines for Entrepreneurship Education)

Podnikateľské vzdelávanie je vo Fínsku považované za súčasť celoživotného vzdelávania, v rámci ktorého sa podnikateľské zručnosti rozvíjajú a dopĺňajú v rôznych životných situáciách. Ide o riadenie života, interakciu, sebahodnotenie, schopnosti inovácie či schopnosti vyrovnať sa so zmenami.

Fínske Ministerstvo školstva a vedy⁴³ vydalo v roku 2009 *Usmernenia pre vzdelávanie v oblasti podnikania* (ďalej len usmernenia) s cieľom posilniť vo Fínsku podnikateľského ducha a urobiť z podnikania atraktívnejšiu kariérnu voľbu. Usmernenia boli vypracované v širokej spolupráci s rôznymi členmi podnikateľskej komunity a sú určené všetkým subjektom pôsobiacim v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy na všetkých úrovniach vzdelávania od poskytovateľov vzdelávania, miestnych, regionálnych a vnútroštátnych tvorcov politík v oblasti vzdelávania až po podnikateľov a organizácie, ktoré podporujú podnikanie a jeho rozvoj. Usmernenia podporujú manažment a zamestnancov vzdelávacích inštitúcií, ako aj ďalšie zainteresované subjekty v oblasti podnikateľského vzdelávania pri hodnotení a rozvíjaní svojich aktivít. Poskytujú tiež tipy a podporu pre plánovanie praktickej práce.

Podľa stupňa vzdelávania definujú usmernenia konkrétne rozvojové priority podnikateľského vzdelávania. V predškolskom vzdelávaní kladú dôraz na multikultúrne prostredie, ktoré so sebou prináša rôzne spôsoby ako robiť veci a prispieva tým k tvorivosti a inovatívnosti. Aktivita pre deti sú založené na princípe „learning by doing“ a vytvárajú pozitívny obraz

- O sebe samých, prispievajú k praktizovaniu vlastných zručností a špecifických vlastností, prevzatiu zodpovednosti, získaniu odvahy konať a rozvíjajú tiež interpersonálne zručnosti. Dôležitá je tiež komunikatívna podpora v podobe rodín a denného centra či predškolskej inštitúcie. Práve toto vzdelávanie považujú vo Fínsku za začiatok celoživotného vzdelávania v oblasti podnikania. Medzi priority v tejto fáze vzdelávania patrí:
- Vytvoriť vzdelávacie prostredie založené na činnostiach,
- Vypracovať učebné osnovy pre predškolské vzdelávanie na podporu podnikateľského vzdelávania,
- Pripraviť vzdelávacie materiály a zabezpečiť nepretržitú odbornú prípravu učiteľov.
- Základné všeobecné vzdelávanie sa v súvislosti s podnikateľským vzdelávaním sústreďuje na rozvoj postojov a postupov a na porozumenie podnikania z hľadiska fungovania spoločnosti. Základom je, aby mali žiaci priestor na prevzatie zodpovednosti, boli vedení k iniciatívnosti, riešeniu problémov a formovaniu vlastných názorov na bežné problémy. Žiaci sa oboznamujú so svetom práce a podnikania, získavajú základné vedomosti o fungovaní a funkciách školskej komunity, verejného sektora, rôznych organizácií, priemyslu a podnikania ako profesie. K tomu vzdelávaniu by malo dochádzať nielen počas samotného vyučovania, ale aj v rámci školských klubov a počas ranných, či popoludňajších aktivít žiakov. Podnikateľské vzdelávanie je obsiahnuté v prierezových témach, ako napr. Osobnostný rast, Participatívne občianstvo a podnikanie či Sociálne štúdie, ktoré sa vyučujú ako hlavné, príp. voliteľné predmety.

⁴³ V súčasnosti zastrešuje agendu vzdelávania Ministerstvo vzdelávania a kultúry

Na vyššom stupni všeobecného vzdelávania (stredná škola) je cieľom vzdelávania v oblasti podnikania ďalej rozvíjať vedomosti a zručnosti študentov potrebné na to, aby sa mohli zúčastňovať na politických, ekonomických a sociálnych aktivitách a kultúrnom živote v rôznych sektoroch spoločnosti a ovplyvňovať ich. Vzdelávanie v oblasti podnikania musí byť zamerané na osobné praktické skúsenosti s účasťou a ovplyvňovaním. Študenti získavajú široký pohľad na rôzne formy a princípy podnikania a príležitosti, ktoré ponúka. Musia pochopiť význam práce a cítiť, že sa sami chcú podieľať na aktivitách v ich bezprostrednej komunite, meste a spoločnosti s cieľom spoločného dobra a úžitku. Priority sú definované nasledovne:

- Vytvoriť vzdelávacie prostredie, ktoré aktivizovať žiakov / študentov;
- Vypracovať osnovy na podporu podnikateľského vzdelávania;
- Zabezpečiť ďalšie vzdelávanie učiteľov;
- Posilniť vzťahy učiteľov s pracovným prostredím;
- Propagovať fiktívnu podnikateľskú činnosť;
- Rozvíjať poradenstvo na podporu podnikania;
- Informovať podnikateľov o možnej spolupráci so školami;
- Pripraviť potrebné materiály.

V rámci odbornej prípravy a vzdelávania získajú všetci študenti základné vedomosti o podnikaní a potrebných zručnostiach. Zároveň sa rozvíjajú podnikateľské zručnosti v praxi na pracovisku. Dôležitá je tiež praktická odborná príprava pedagógov na pracovisku. V tejto fáze je vhodné prispieť k podpore vzdelávania v oblasti podnikania prostredníctvom práce vo fiktívnych firmách a podnikateľských sieťach. Študenti môžu tiež vypracovať podnikateľské plány s cieľom založiť vlastné podniky. Hlavnými prioritami sú:

- Rozvíjať vzdelávanie pedagógov (inštruktorov) na pracovisku a ich kontakt s praxou;
- Rozvíjať vzdelávanie na pracovisku na podporu podnikania;
- Rozvíjať poradenstvo na podporu podnikania;
- Vypracovať učebné osnovy a vytvoriť študijné prostredie na podporu podnikania;
- Využívať podporný program na učenie sa na pracovisku na posilnenie podnikania;
- Vytvárať podmienky vedúce k vytváraniu sociálnych podnikov;
- Pripraviť materiály na podporu podnikania.

V oblasti odborného vzdelávania a prípravy dospelých ide najmä o vzdelávanie, resp. zvyšovanie kvalifikácie, založené na kompetenciách, pričom potrebné vedomosti a zručnosti sú požadované na základe skutočných pracovných situácií. Môže ísť o ďalšiu kvalifikáciu ľudí, ktorí začínajú alebo chcú začať podnikat', odbornú kvalifikáciu skúsených podnikateľov v oblasti riadenia, ktorí chcú ďalej rozvíjať svoju obchodnú stratégiu alebo vlastné manažérske zručnosti. Mentori a kolegovia poskytujú cennú podporu a spätnú väzbu. Najmä malým podnikom sa ponúkajú služby na rozvoj vedomostí, ktoré vytvárajú nové modely spolupráce a rozvojové partnerstvá medzi poskytovateľmi vzdelávania a svetom práce. Práve vytvorenie regionálnych alebo tematických sietí spolupráce je osobitnou prioritou v súvislosti s podnikateľským vzdelávaním dospelých. Ďalšími prioritami v tejto súvislosti je:

- Využívať a rozvíjať špecializovaný kvalifikačný systém⁴⁴;
 - Rozvíjať ďalšie odborné vzdelávanie na účely budovania kompetencií v oblasti podnikania;
 - Rozvíjať učňovskú prípravu a uľahčiť prevod podniku na ďalšiu generáciu;
 - Usmerňovať úlohu inštitucionálneho rozvoja a služieb s cieľom podporiť podnikanie a zlepšiť kompetencie zamestnancov MSP;
 - Využívať odbornú prípravu učňovského typu v rámci ďalšieho vzdelávania a budovania kompetencií zameraných na absolventov vysokoškolského vzdelávania;
- podporovať regionálnu spoluprácu medzi rôznymi zainteresovanými stranami.

Úloha vysokoškolského vzdelávania pri podpore podnikania súvisí s podnecovaním podnikateľských postojov a vytváraním inovácií na základe poznatkov rozvíjaných počas štúdií. Učitelia vysokých škôl musia byť kompetentní v oblasti podnikateľského vzdelávania. Posilní sa úloha inštitúcií vysokoškolského vzdelávania pri podpore podnikania orientovaného na rast a internacionalizácii podnikov a pri prenose akademických poznatkov a inovácií. Osobné študijné plány študentov a poradenstvo poskytnuté počas štúdií pomáhajú študentom načrtnúť svoju pracovnú kariéru počas štúdia. Pracovné postupy a diplomové práce môžu byť naplánované s ohľadom na podporu kariéry v podnikaní. Všeobecne pre vysokoškolské vzdelávanie sú priority definované ako:

- Podporovať podnikanie absolventov;
- Realizovať odporúčania so zameraním na motiváciu podnikania, rozpracovanie inovácií do podnikania a podporu podnikania v oblasti rastu;
- Rozvíjať obchodné know-how;
- Podporovať využívanie výsledkov výskumu;
- Rozvinúť spoluprácu vedeckého parku / technologického parku / podnikateľského inkubátora;
- Neustále rozvíjať formy spolupráce medzi inštitúciami vysokoškolského vzdelávania a pracovným prostredím;
- Diverzifikovať poskytovanie ďalšieho odborného vzdelávania pre podnikateľov a iných zamestnancov;
- Rozvíjať pedagogické kompetencie učiteľov v oblasti podnikania (inštitúcie odbornej prípravy učiteľov a vysoké školy odborných učiteľov).

V roku 2016 sa začal proces aktualizácie týchto usmernení pre rok 2020. Cieľom aktualizácie je najmä:

- Inovovanie školskej praxe a posilnenie vzdelávania v oblasti podnikania ako súčasti školských osnov;
- Rozvíjanie participatívneho a aktívneho občianstva prostredníctvom zvyšovania tvorivosti a inovácií vo vzdelávaní a odbornej príprave, voľnočasových aktivít a pracovného života;
- Vytváranie pozitívnej podnikateľskej kultúry na národnej a regionálnej úrovni

⁴⁴ Vo Fínsku zahŕňa kvalifikačný systém ďalšie kvalifikácie pre podnikateľov, špecializované kvalifikácie v manažmente a špecializované kvalifikácie pre poradcov pre podnikanie

- Podpora zakladania podnikov, rozvoj podnikateľských predpokladov a podpora prevodu podnikov na budúcu generáciu.

4.4 Nemecko⁴⁵

Príkladom krajiny, ktorá má rozvinutý systém podnikateľského vzdelávania je Nemecko. Existuje množstvo národných iniciatív zameraných práve na podporu podnikateľského vzdelávania. Niektoré z iniciatív rozoberáme v ďalšom texte nižšie.

Škola v pohybe je iniciatíva zameraná na mladšie deti a objavenie ich vlastného potenciálu. Využíva pri tom metódy zamerané na samoštúdium, spoliehajú sa na vnútornú motiváciu študentov. Celá sieť programu „Škola v pohybe“ poskytuje informácie, podporu a konzultačné služby v procese transformácie školy. Celkovo je v súčasnosti do programu zapojených 30 – 40 škôl ako stálych členov a 250 – 300 škôl využíva služby ako pridružený člen. Iniciatíva bola započatá v roku 2010, kedy v Nemecku prebiehala diskusia o budúcnosti vzdelávania. V rámci programu majú jednotlivé školy možnosť prezentovať samých seba a ich charakteristické vlastnosti. Školy sú súčasťou siete a môžu využívať logo programu v rámci prezentácie. Vzájomne si vymieňajú nadobudnuté poznatky a v rámci programu sú poskytované rôzne workshopy a iné aktivity.

Podnikateľský duch v škole je ďalší z programov, ktorý je zameraný na rozvoj podnikateľského vzdelávania v Nemecku. Ide o iniciatívu nemeckého Federálneho ministerstva pre ekonomiku a energetiku. Pre učiteľov ponúka možnosť zapojiť sa do eTraining kurzu, ktorý pomáha rozvíjať podnikateľské znalosti ako i ducha. Osobitná oblasť je venovaná a zameraná na študentov, ktorí môžu v tomto kurze nájsť študijné materiály zamerané na podnikateľské vzdelávanie. Tieto materiály sú zamerané najmä na prezentáciu niektorých úspešných podnikateľských príbehov v Nemecku, či pre učiteľov poskytujú návody, ako efektívne viesť hodinu a rozvíjať kreatívneho ducha u študentov.

Business@school je iniciatíva, ktorá je zameraná na rozvoj podnikateľských zručností u študentov stredných škôl. Vyvinutá bola na základe spolupráce so známou Boston Consulting Group (BCG). Každý rok sa do programu zapojí viac ako 2000 študentov, ktorí si navzájom vymieňajú svoje skúsenosti a vzájomne sa učia o podnikateľských prostrediach v rôznych krajinách. V rámci programu tiež študenti získavajú možnosť prezentovať svoje podnikateľské nápady na národnej ale i nadnárodnej úrovni. Najlepšie nápady sú každoročne ocenené porotou.

Jugend Gründet je národnou iniciatívou, ktorá má podobu online súťaže pre vyššie stredoškolsky vzdelaných ľudí vo veku 16 – 21 rokov. Ide o národnú iniciatívu Federálneho ministerstva pre vzdelávanie a výskum. Súťaž je zameraná na rozvoj nápadov prostredníctvom rozvoja materiálov, vývoja nápadov a podobne. Pozostáva z ôsmich rôzne zameraných fáz.

Hra Trh je podnikateľsky orientovaná súťaž zameraná na rozvoj podnikateľského vzdelávania hravou formou. Žiaci majú za úlohu maximalizovať svoj zisk, zamerať sa na analýzu stratégií pričom využívajú viacero metód vzdelávania. Víťaz má možnosť prezentovať svoje zistenia na konferencii v New Yorku. Projekt zároveň pozostáva aj zo špeciálnej sekcie pre učiteľov a lektorov škôl, ktorí sa môžu naučiť, ako efektívne prispieť k rozvoju podnikateľských zručností.

Hra Školský bankár je pomerne špecifickou hrou, zameranou na rozvoj finančnej gramotnosti a podnikania v bankovom sektore. Projekt vznikol vďaka podpore Asociácie nemeckých bánk. Potenciálni študenti po prihlásení sa do projektu získavajú plnú podporu od učiteľov a mentorov škôl. Program je zameraný na rozvoj strategického myslenia, líderstva,

⁴⁵ Spracované na základe schooleducationgateway.eu

rozhodovania, tímovej spolupráce a pochopeniu hodnoty spoločnosti na trhu. Od začiatku programu bolo zapojených už viac ako 70 000 mladých ľudí a 6500 učiteľov z celej krajiny.

4.5 Rakúsko⁴⁶

Krajinou, ktorá má taktiež mimoriadne rozvinutý systém vzdelávania v oblasti podnikateľských zručností je Rakúsko.

Entrepreneur's Skill Certificate je dobrovoľnou a doplnujúcou aktivitou, ktorú môžu absolvovať študenti, ktorí sa chcú viac dozvedieť o biznise, či podnikaní. Iniciatíva vznikla v roku 2004 a postupne bola realizovaná vo viacerých okolitých krajinách, ale i krajinách tretieho sveta (Etiópia, Mali). Program je zameraný na študentov vo veku 10 – 19 rokov. V roku 2013/2014 bolo do programu zapojených 254 škôl. Program pozostáva z niekoľkých modulov:

- Modul A pozostáva z aktivít, ktoré sú zamerané na pracovné prostredie, ekonomický cyklus, jednotlivé sektory ekonomiky;
- Modul B koncentruje aktivity na účtovníctvo, peniaze a uvedomenie si hodnoty peňazí, rozpočet a národné financie, všeobecné ekonomické vzťahy vo svete;
- Modul C pozostáva z aktivít, zameraných na premenu konkrétneho nápadu na podnikateľskú príležitosť, zameranie sa na zákazníka, biznis plán, podnikateľské organizácie;
- Modul UP je posledný z modulov. Zahŕňa aktivity zamerané najmä na účtovníctvo a daňovú oblasť.

Jednotlivé moduly sú koncipované tak, aby boli zamerané na konkrétnu skupinu študentov. Napríklad Modul A je zameraný prioritne pre žiakov od siedmeho ročníka, Moduly B, C a UP sú zamerané na stredoškolských študentov. Skúšky z jednotlivých modulov A – C prebiehajú online formou a študenti, ktorí ich absolvujú získavajú certifikát o absolvovaní. Skúška z modulu UP prebieha pred skúšobnou komisiou.

Do roku 2015 absolvovalo program v Rakúsku viac ako 26 tisíc študentov. Výhodou programu je najmä jeho mimoriadna flexibilita a možnosť prispôsobenia nárokom jednotlivých študentov.

Certifikované vzdelávanie v školách je program, ktorý je prioritne zameraný na certifikáciu škôl, ktoré splnia podmienky programu. Program vznikol s cieľom posilniť podnikateľské vzdelávanie v cieľovej oblasti 15 – 19 ročných študentov a to či už na stredných odborných školách alebo na obchodných akadémiách, či školách podnikania. Aby škola získala dotknutý certifikát, je nevyhnutné splnenie nasledovných podmienok:

- Realizácia podnikateľských aktivít na škole, návštevy v podnikoch, či organizácia podujatí, akými sú napríklad „deň podnikania“;
- Podnikateľský základ pre učiteľov, ktorí pracujú v škole, poskytovanie seminárov zameraných na podnikateľské vzdelávanie;
- Ukotvenie podnikateľského vzdelávania do vzdelávania, zavedenie do príslušných predmetov, dokumentácia týchto aktivít.

Ak škola získa príslušný certifikát, je povinná zavedené vzdelávacie štandardy udržiavať. Každé dva roky prebieha posudzovanie kritérií a škola, ktorá nedostatočne udržiava tieto kritériá, môže o certifikát prísť.

⁴⁶ Spracované na základe údajov www.schooleducationgateway.eu

Innovative Youth (Jugend Innovativ) je program, ktorý bol zavedený už v roku 1980 s cieľom umožniť študentom ľahší prístup k novým technológiám a s cieľom zvýšiť schopnosti študentov v rámci práce na projektoch. Jedným z čiastkových cieľov projektu je tiež pomôcť študentom pri príprave na vyšší stupeň vzdelávania. Program je zameraný na rozvoj vlastných projektov študentov, ktorí zároveň môžu získať financie na jeho ďalší rozvoj prostredníctvom súťaže. Program obsahuje množstvo kategórií, v rámci ktorých môžu študenti o grant súťažiť, pričom jednou zo spomenutých kategórií je aj kategória mladý podnikateľ. Kľúčovým v tomto projekte sú učitelia, ktorí študentom poskytujú nezameniteľnú podporu a pomoc.

Učiteľ v biznise (Lehrer/Innen in der Wirtschaft) je iniciatíva, ktorá je zameraná na rozvoj podnikateľských schopností a zručností u učiteľov. Program je spravovaný organizáciou IFTE (Initiative for Teaching Entrepreneurship). Počas programu sú učitelia oboznamovaní s jednotlivými pojmami z ekonomickej teórie a praxe, pričom niektorým z nich čelia v praktických príkladoch a situáciách.

4.6 Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska⁴⁷

Podnikateľské vzdelávanie vo Veľkej Británii sa dá považovať za jednu z priorít tamojšej vlády. Práve z tohto dôvodu existuje množstvo iniciatív, ktoré sa podieľajú na realizácii a implementácii podnikateľského vzdelávania do vzdelávacej sústavy tejto vyspelej západoeurópskej ekonomiky. V samotnom Anglicku, ako jednej z krajín Spojeného kráľovstva je podnikateľské vzdelávanie priamo súčasťou predmetov, ktoré sa dajú považovať za obdobu slovenskej „Náuky o spoločnosti“.

Big Ideas Wales je vzdelávací portál, ktorý vznikol na podporu podnikateľského vzdelávania. Poskytuje množstvo online vzdelávacích kurzov, ktoré sa týkajú zakladania startupov, prípadových štúdií rôznych úspešných podnikateľov, či návody na riešenie kritických situácií, ktoré prináša podnikateľský život.

National Primary Competition – The Enterprise Troopers je súťaž, ktorá je zameraná na žiakov vo Walese. Súťaž sa týka podnikateľských zručností, ktoré je možné zhrnúť ako ACRO: Attitude (postoj), Creativity (kreativita), Relationship (partnerstvo) a Organisation (Organizácia). Školy môžu nominovať najšikovnejšieho žiaka na súťaž. Ceny sú rôzne, od ocenení a plakiet až ku konkrétnym vecným cenám. Iniciatíva je však cieľená primárne na najmladších žiakov a jej cieľom je najmä zvyšovanie povedomia o podnikateľskom vzdelávaní.

The National Enterprise Teacher Award je súkromná iniciatíva organizácie Enterprise Village. Cieľom je nájsť a propagovať príklady najlepšej praxe z oblasti implementácie podnikateľského vzdelávania na konkrétnych školách. Zamiera sa na základné a stredné školy a týmto školám zároveň poskytuje vzdelávacie materiály.

Impact Evaluation Framework je nezávislou sociálnou iniciatívou, ktorá sa dotýka asi 1800 učiteľov. Projekt je vyvíjaný v spolupráci učiteľov a projektových manažérov, čiže zohľadňuje praktické skúsenosti učiteľov. Základný rámec projektu je zameraný na nasledujúce oblasti: Nápad, Plán, Konanie a Schopnosti. Každá z otázok je zameraná na určitú aktivitu alebo konanie. Napríklad otázka na riaditeľov škôl môže byť, či majú implementované podnikateľské vzdelávanie, otázka na učiteľov sa zase koncentruje na oblasť, ktorá sa dotýka regionálneho priemyslu a otázka na študentov môže byť, či už stretli niektorého z miestnych podnikateľov. Každá z otázok prinesie konkrétnu odpoveď a ich porovnaním je možné sledovať dopady podnikateľského vzdelávania v procese jeho implementácie do podnikateľského vzdelávania v škole.

⁴⁷ Spracované na základe schooleducationgateway.eu

5 Kvalitatívny prieskum

V snahe rozvíjať podnikateľské vzdelávanie na Slovensku je dôležité poznať, či a ako ho vnímajú hlavní aktéri, najmä školy, samotní žiaci a študenti či zástupcovia podnikateľov. Je pritom potrebné vedieť, či ho chápu v širšom kontexte ako vzdelávanie zamerané, okrem iného, aj na osobnostný rozvoj jednotlivca a jeho zmýšľanie, ktoré je potrebné realizovať u všetkých študentov na všetkých stupňoch vzdelávania v rámci výučby rôznych predmetov, alebo ide o užšie vnímanie podnikateľského vzdelávania, najmä v súvislosti so založením podniku a pôsobením ako samostatne zárobkovo činná osoba.

Cieľom kvalitatívneho prieskumu v rámci tejto analýzy preto bolo získať základné informácie o tom, čo si pod pojmom podnikateľské vzdelávanie predstavujú spomínaní aktéri, v čom vidia najväčšie bariéry, ktoré bránia jeho rozvoju, ako pristupujú školy k jeho implementácii v praxi a či pri tom spolupracujú s podnikateľmi, resp. ako vníma situáciu v oblasti podnikateľského vzdelávania a jeho výsledky podnikateľská séra. Prieskum sa zameriaval tiež na zručnosti a využívanie inovatívnych metód počas výučby.

Účastníkmi kvalitatívneho prieskumu na strane respondentov boli zástupcovia škôl, pričom zastúpené boli základné, stredné aj vysoké školy, zástupcovia zamestnávateľov a úspešní absolventi podnikateľského vzdelávania. V každej kategórii bolo oslovených 5 respondentov a to formou osobného rozhovoru, ktorý prebiehal riadenou formou. Prieskum nie je reprezentatívny. Otázky boli formulované tak, aby bolo možné ľahko porovnať vnímanie jednotlivých súčastí podnikateľského vzdelávania uvedenými skupinami respondentov.

5.1.1 Výsledky kvalitatívneho prieskumu medzi školami

V súvislosti s informovanosťou škôl o existencii podnikateľského vzdelávania možno konštatovať, že školy sa už s týmto pojmom stretli, no chápu ho skôr v užšom kontexte. Podnikateľské vzdelávanie pre nich predstavuje najmä prípravu na výkon samotnej podnikateľskej činnosti, ku ktorej sú potrebné základné vedomosti z oblasti ekonómie, financií, účtovníctva, podnikového práva, marketingu a reklamy a pod. Podnikateľské vzdelávanie tak pre nich predstavuje najmä sprostredkovanie základných vedomostí a informácií potrebných pre založenie podniku a jeho následné vedenie a rozvoj kľúčových kompetencií podnikateľa, medzi ktoré patrí napríklad schopnosť vypracovať podnikateľský plán, schopnosť pracovať v tíme, byť zodpovedný, vedieť komunikovať s potenciálnymi zákazníkmi či vedieť prezentovať seba aj podnik.

Školy si uvedomujú tiež potrebu správať sa zodpovedne, byť iniciatívny, kreatívny či pracovať samostatne a u žiakov a študentov sa snažia rozvíjať aj zručnosti, vedomosti a postoje potrebné na dosiahnutie cieľa. V rámci rozvoja tvrdých zručností, tzv. hard skills sa zameriavajú najmä na výučbu cudzích jazykov a IT gramotnosti. Význam podnikateľského vzdelávania pre život žiaka, resp. študenta aj mimo sféry podnikania však vnímajú len v obmedzenej miere.

V nadväznosti na užšie chápanie podnikateľského vzdelávania je toto vzdelávanie realizované v primárnom stupni vzdelávania zvyčajne ako súčasť spoločenských predmetov, napríklad občianskej náuky, prípadne ako krúžok, na strednom a vyššom stupni vzdelávania ako špecializovaný samostatný predmet. K cielenému rozvoju podnikateľských zručností napríklad počas výučby slovenského jazyka, matematiky, geografie, chémie a ďalších takýchto predmetov však nedochádza.

Pozitívne možno vnímať skutočnosť, že školy si čoraz viac uvedomujú potrebu nadobudnutia aj praktických skúseností v oblasti podnikania u žiakov a prepojenie vzdelávania

a podnikania, to znamená teórie s praxou. Najčastejšie využívanou formou spolupráce s podnikateľským sektorom sú exkurzie a stáže v konkrétnych podnikoch v regióne. K využívaniu tejto formy spolupráce však motivuje školy, okrem získania konkrétnych zručností pre danú oblasť, aj možnosť následného zamestnania sa absolventov vo firmách, v ktorých absolvovali stáž alebo odborný výcvik či získanie sponzorských darov. Čoraz známejšie a využívanéjšie sú tiež projekty cvičných firiem či program Junior Achievement Slovensko, ktorý formuje podnikateľské myslenie a finančnú gramotnosť mladých ľudí. V primárnom stupni vzdelávania zvyčajne k užšej spolupráci s podnikateľským sektorom nedochádza.

Pri výučbe školy využívajú stále najmä učebnice, ktoré však už môžu byť zastaralé a nereflektujú tak súčasnú situáciu a trendy v spoločnosti. Pedagógovia tak čoraz častejšie hľadajú informácie na internete a využívajú rôzne elektronické zdroje.

Práve nedostatok učebných materiálov v oblasti podnikateľského vzdelávania ako aj nedostatočné technické vybavenie škôl vidia zástupcovia škôl ako najväčší nedostatok podnikateľského vzdelávania na Slovensku. Uvedomujú si tiež nedostatok praktických skúseností zodpovedných pedagógov v oblasti podnikania, pričom za nedostatočné považujú aj príležitosti na ich rozvoj v tejto oblasti.

K zlepšeniu podnikateľského vzdelávania by podľa zástupcov škôl prispelo viac finančných prostriedkov alokovaných na projekty podnikateľského vzdelávania a zvýšenie spolupráce medzi školami a podnikmi najmä zapojením úspešných podnikateľov do vzdelávacieho procesu. Uvítali by tiež doplnenie kvalifikácie v tejto oblasti napríklad formou online kurzov.

Z inovatívnych metód používajú učitelia na školách najmä projektové vyučovanie, ktoré aktívne zapája žiakov do poznávacieho procesu, problémové vyučovanie zamerané na riešenie problémových úloh, pri ktorom dochádza k osvojovaniu nových vedomostí a nových spôsobov činnosti pomocou tvorivého myslenia a aplikáciou teoretických poznatkov do praktickej roviny a didaktické hry v podobe riadenej hravej činnosti zaradenej do vyučovacieho procesu s určitým, vopred určeným, didaktickým zámerom. Kooperatívne učenie rozvíjajúce schopnosť pozerieť sa na problém očami druhých, komunikovať, spolupracovať a vzájomne sa hodnotiť, snowballing - lepenie snehovej gule, ktoré predstavuje diskusiu o vopred zadanej téme v postupne sa zväčšujúcej skupine či tzv. brainstorming, ktorého hlavnou myšlienkou je uvoľnenie predstavivosti s cieľom odstrániť zábrany, generovať nápady a vzájomne sa inšpirovať alebo tzv. questionstorming, ktorého cieľom je produkovať čo najviac otázok o nejakom objekte sú stále relatívne neznáme metódy používané pri výučbe na školách na Slovensku.

5.1.2 Výsledky kvalitatívneho prieskumu medzi zástupcami podnikateľských organizácií

Podľa zástupcov podnikateľského sektora je v súčasnosti potrebné chápať podnikateľské vzdelávanie v širšom kontexte, nielen ako prípravu na povolanie podnikateľa, ale aj ako vzdelávanie podporujúce osobnostný rozvoj jednotlivca, ktoré spája podnikateľské charakteristiky, procesy a skúsenosti v rámci výučby akéhokoľvek predmetu a podporuje tak jeho podnikavosť. Taktiež od potenciálnych zamestnancov očakávajú zamestnávateľia okrem základných ekonomických znalostí, jazykovej vybavenosti, IT gramotnosti či zručností ako zodpovednosť, kreativnosť, schopnosť pracovať v tíme, komunikačné a prezentačné zručnosti aj ďalšie kompetencie ako napríklad organizačné a rozhodovacie schopnosti, strategické a koncepčné myslenie či aktívny postoj k práci. Pre budúcich podnikateľov je podľa nich nevyhnutné rozvíjať tiež schopnosti meniť myšlienky na realitu či schopnosť akceptovať a podstúpiť riziko.

Zatiaľ čo odborné znalosti, resp. teoretické zvládnutie učiva, považujú zástupcovia podnikateľov za dobré, najväčšie nedostatky podnikateľského vzdelávania vidia v nedostatku praktických skúseností a v aplikácii teoretických poznatkov do praxe. Výučbu považujú stále za príliš orientovanú práve na získavanie teoretických poznatkov.

Napriek tomu, že školy sa snažia u žiakov a študentov rozvíjať komunikačné a prezentačné zručnosti, zamestnávatelia deklarujú, že absolventom chýbajú základné zručnosti v oblasti komunikácie ako schopnosť komunikovať osobne so spolupracovníkmi, viesť rokovania, vyjednávať s obchodnými partnermi a pod. Zástupcovia podnikateľov tiež označili za veľmi slabé rozhodovacie schopnosti, ochotu prijímať zodpovednosť zo strany zamestnancov či strategické a kritické myslenie. Podľa výsledkov prieskumu medzi školami sa na rozvoj týchto mäkkých zručností školy ani veľmi nezameriavajú.

Nedostatkom podnikateľského vzdelávania podľa podnikateľov môžu byť aj chýbajúce praktické skúsenosti pedagógov v oblasti podnikania a ich nedostatočná kvalifikácia v tejto oblasti v dôsledku nedostatočnej podpory podnikateľského vzdelávania zo strany štátnych inštitúcií a celkového nastavenia vzdelávacieho systému na Slovensku, vrátane odmeňovania pedagogických zamestnancov, ktoré ich nemotivuje k ďalšiemu osobnému rozvoju a vzdelávaniu v oblasti nových trendov. Rozvíjať u žiakov a študentov podnikavosť a podnikateľské kompetencie nemôže niekto, kto sám nedisponuje týmito zručnosťami a nemá žiadneho podnikateľského ducha. Podnikateľské vzdelávanie sa tak obmedzuje na sprostredkovanie základných vedomostí z oblasti ekonómie, financií, účtovníctva, manažmentu, marketingu a práva v rámci ekonomických predmetov. Nedostatočné praktické skúsenosti zodpovedných pedagógov v oblasti podnikania označili za problém v rámci prieskumu aj samotní zástupcovia škôl.

Z pohľadu zástupcov podnikateľov nie je pre rozvoj podnikavosti nevyhnutné zavádzanie nových špecifických predmetov. Podnikateľské vzdelávanie si vyžaduje skôr zmenu spôsobu výučby a zakomponovanie nových metód vzdelávania, ktoré aktívne zapájajú žiakov a študentov do poznávacieho procesu, umožňujú aplikáciu teoretických poznatkov do praxe, rozvíjajú ich predstavivosť s cieľom generovať nápady, odhaľujú vzťahy medzi osvojenými faktami a pod.

Za veľmi dôležité považujú podnikatelia budovať medzi žiakmi a študentmi povedomie o možnosti podnikania ako kariérnej voľby a prezentovať úspešných podnikateľov z regiónu. Preto vítajú akékoľvek formy spolupráce. Doterajšiu spoluprácu škôl s podnikateľským prostredím považujú skôr za nedostatočnú. Ucelenejšia forma takejto spolupráce existuje len v rámci projektu duálneho vzdelávania, ktorý je však potrebné sfunkčniť a zapojiť do neho viac študentov.

Zamestnávatelia oceňujú tiež pracovné skúsenosti absolventov, ktoré nadobudnú už počas štúdií. Preto navrhujú motivovať študentov k vyššej pracovnej činnosti v rámci mimoškolských aktivít, pričom vhodnou formou získania pracovných skúseností a osobného rozvoja môže byť napríklad aj výkon dobrovoľníckej činnosti.

5.1.3 Výsledky prieskumu medzi absolventami škôl

Všetci nami oslovení absolventi ukončili školu pred dvoma až troma rokmi. Späťne sa na vzdelávanie v oblasti podnikateľských zručností pozerajú kriticky. Podľa ich názoru je celkový vzdelávací systém nastavený formou memorovania, pričom na podnikateľské vzdelávanie sa neprihliada v dostatočnom rozsahu. Iba jeden respondent deklaroval dostatočnú úroveň podnikateľského vzdelávania, keďže bol sám účastníkom projektu Cvičná firma na strednej škole, čo podľa neho znamená najprínosnejšiu časť podnikateľského vzdelávania.

Za úplne nepodstatnú označili štyria z piatich respondentov výučbu v rámci ekonomických predmetov na stredných školách zameranú najmä na memorovanie poznatkov o presných parametroch určitých foriem podnikania.

Respondenti sa nezapojili do projektu duálneho vzdelávania, keďže v čase ich pôsobenia na stredných školách tento projekt nebol dostatočne rozbehnutý. Nepovažujú ho však za plnohodnotný rozvoj podnikateľského vzdelávania ale spôsob získavania kvalifikovanej pracovnej sily. Preto odporúčajú, na ekonomického zamerania (najmä obchodné akadémiu, či hotelové akadémiu) rozvíjať spoluprácu s úspešnými podnikateľmi a podporovať aj vzdelávanie v tom, ako začať podnikat', prípadne ako podnikat' popri škole.

Za najdôležitejšiu časť podnikateľského vzdelávania označujú absolventi vypracovanie vlastného podnikateľského plánu. Za dôležité pri svojom ďalšom uplatnení tiež považujú rozvoj tzv. soft skills. Zhodujú sa na tom, že by mala byť posilnená jeho forma a to najmä formou voliteľného predmetu alebo povinného predmetu.

Za najdôležitejšiu formu podpory podnikateľského vzdelávania z pozície štátnych orgánov považujú najmä zapojenie do projektov Junior Achievement Slovensko a iných mimovládnych organizácií. Ich subjektívny pocit je, že štát pri realizácii podnikateľského vzdelávania v školách zlyháva. Ani jeden z oslovených absolventov nepredpokladá, že štát dokáže realizovať podnikateľské vzdelávanie lepšie ako súkromný sektor. Traja z oslovených absolventov majú dobré skúsenosti s realizáciou vzdelávania na vysokých školách, avšak najmä ako iniciatívu aktívnych pedagógov.

Problémom, ktorý podľa absolventov bráni rozvoju podnikateľského vzdelávania je aj slabá pripravenosť pedagógov na výkon tejto funkcie. Podľa ich názoru ide najmä o ľudí, ktorí sú pripravení na pedagogických fakultách a o funkciách podnikateľského vzdelávania nemajú dostatočné vedomosti. Pomohlo by podľa nich buď školenie vybraných učiteľov organizáciami, ktoré poskytujú podnikateľské vzdelávanie alebo väčšie zapojenie odborníkov z praxe do procesu výučby.

Iba jeden z nami oslovených absolventov si myslí, že väčšia podpora školám vo forme financií by pomohla v zlepšení podnikateľského vzdelávania. Ostatní oslovení absolventi k tejto otázke uviedli, že pomôcť môže najmä organizovanie študentských podnikateľských súťaží. Všetci oslovení absolventi poznajú Programy Junior Achievement Slovensko, dvaja z absolventov poznali programy Slovenského centra cvičných firiem.

Za dôležitú súčasť podnikateľského vzdelávania považujú sami absolventi prax, ktorú nabrali mimo školy.

6 Problémy a bariéry rozširovania podnikateľského vzdelávania

Za jeden z hlavných problémov podnikateľského vzdelávania na Slovensku možno označiť formálnosť tohto vzdelávania na Slovensku. Momentálne nastavenie systému vzdelávania neumožňuje v dostatočnej miere využívať pri výučbe predmetov inovatívne metódy a formy vzdelávania a ani nemotivuje školy či samotných pedagógov k takémuto prístupu. Podnikateľské vzdelávanie na školách tak prebieha najmä vo forme teoretického vzdelávania, ktoré zvyčajne končí memorovaním informácií o formách podnikania a rozvoj podnikateľských zručností a ďalších kompetencií, potrebných pre lepšie uplatnenie absolventov značne zaostáva.

Z pohľadu mladých ľudí nepatrí kariéra podnikateľa medzi najatraktívnejšie povolania. Podľa posledných výsledkov medzinárodného výskumu **Globálny monitor podnikania (GEM)**⁴⁸ za rok 2017 je vnímanie podnikania ako dobrej kariérnej voľby na Slovensku nízke a dosahuje hodnotu 47,6 %⁴⁹, čo nás radí na 48 miesto z 52 zúčastnených krajín. Oproti roku 2015 tento podiel dokonca klesol z úrovne 50,8 %. Nízke je aj vnímanie spoločenského statusu podnikateľov, kde sa s podielom 60 %⁵⁰ radíme na 43 miesto rebríčka, pričom rovnako ako v prípade kariérnej voľby, aj pri tomto ukazovateli došlo k poklesu hodnoty v porovnaní s rokom 2015 (64,2 %).

Napriek tomu, že až 48,5 % obyvateľov na Slovensku sa domnieva, že disponuje zručnosťami a znalosťami potrebnými pre začatie podnikania, len 25,8 % obyvateľov vidí dobré príležitosti na začatie podnikania v oblasti, kde žijú. Vnímanie podnikateľských príležitostí je tak štvrté najhoršie v rámci hodnotených krajín.

Indikátor podnikateľského vzdelávania počas štúdia bol je rámci prieskumu dlhodobu hodnotený ako naslabší, pričom na hodnotiacej škále 1 (vysoko neefektívne) až 9 (vysoko efektívne) dosahuje priemer hodnotených európskych krajín hodnotu 3,3 až 3,5. Podnikateľské vzdelávanie po ukončení štúdia dosahuje o niečo vyššie hodnoty, v priemere 4,2 až 4,7. Slovensko sa v hodnotení oboch týchto indikátorov pohybuje na úrovni priemeru.

Zaujímavým ukazovateľom je tzv. podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu (TEA - Total Early-stage Entrepreneurial Activity) podľa vekového zloženia, ktorá vyjadruje percento dospelého obyvateľstva, ktoré je v procese založenia podniku alebo už začalo podnikanie (začínajúci podnikateľ alebo vlastník - manažér nového podniku), ktoré funguje menej ako 42 mesiacov. Vo vekovej kategórii 18 - 24 rokov dosahuje Slovensko v posledných dvoch rokoch veľmi nízky podiel, len 1,6 % (2017) resp. 0,4 % (2016) všetkých podnikateľsky aktívnych obyvateľov v počiatočnom štádiu, a radí sa tak na posledné miesto spomedzi všetkých hodnotených krajín. Možno to vysvetliť tým, že veľká časť absolventov stredoškolského štúdia pokračuje ďalej v štúdiu na vysokej škole. Najvyšší podiel podnikateľsky aktívneho obyvateľstva v počiatočnom štádiu vykazuje SR vo vekovej skupine 35 – 44 rokov. V porovnaní s ostatnými európskymi krajinami však dosahujeme nadpriemerné výsledky najmä vo vekovej kategórii 55 – 64 rokov (10. miesto v roku 2017). Tieto výsledky ukazujú, že vlastnú podnikateľskú činnosť začínajú rozvíjať najmä obyvatelia vo vyššom veku, ktorí už zrejme disponujú dostatočnými skúsenosťami potrebnými pre podnikanie a ktorí ich získali pravdepodobne počas života.

⁴⁸ Kompletné výsledky prieskumu GEM od roku 2009 sú dostupné na nasledovnej internetovej stránke <https://www.gemconsortium.org/index.php/report>

⁴⁹ Percento dospelého obyvateľstva vo veku od 18 do 64 rokov, ktoré verí, že podnikanie je dobrou kariérnou voľbou

⁵⁰ Percento dospelého obyvateľstva vo veku od 18 do 64 rokov, ktoré verí, že úspešný podnikateľ má vysoký spoločenský status

Podrobnejšie informácie o spomínaných ukazovateľoch na Slovensku a v Európe za obdobie rokov 2015 až 2017 sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: Vybrané ukazovatele prieskumu GEM za roky 2015, 2016 a 2017 na SR a v Európe

Ukazovateľ	Rok	Skóre SR	Priemer hodnotených európskych krajín	Umiestnenie SR (z celkového počtu hodnotených krajín)
Podnikanie ako dobrá kariérna voľba	2017	47,6	58,5	48 (52)
	2016	50,6	57,2	54 (61)
	2015	50,8	55,9	44T (54)
Vysoký spoločenský status úspešného podnikateľa	2017	60	67,3	43 (52)
	2016	60,1	66,1	48 (61)
	2015	64,2	66	37 (54)
Vnímané podnikateľské schopnosti	2017	48,5	43,4	28 (52)
	2016	44	43,5	41T (64)
	2015	52,4	43,1	23 (60)
Vnímané podnikateľské príležitosti	2017	25,8	41,4	49 (52)
	2016	23	36,2	61 (64)
	2015	26,4	36,7	51 (60)
Podnikateľské vzdelávanie počas štúdia	2017	3,3	3,4	19 (54)
	2016	3,4	3,3	21 (65)
	2015	3,4	3,5	27 (62)
Podnikateľské vzdelávanie po ukončení štúdia	2017	4,7	4,8	28 (54)
	2016	4,6	4,6	38 (65)
	2015	4,2	4,6	48 (62)
Podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu obyvateľov vo veku 18 – 24	2017	1,6	7,3	53T (54)
	2016	0,4	8,2	64 (64)
	2015	12,1	6,9	21T (60)
Podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu obyvateľov vo veku 25 – 34	2017	8,5	10,9	41T (54)
	2016	5,4	11,3	60 (64)
	2015	12,7	10,4	33 (60)
Podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu obyvateľov vo veku 35 – 44	2017	16,7	10,1	19 (54)
	2016	14,3	9,7	24T (64)
	2015	12,8	9,5	30 (60)
Podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu obyvateľov vo veku 45 – 54	2017	14,5	7,1	17 (54)
	2016	13,2	7,6	18 (64)
	2015	7,3	7,1	43T (60)
Podnikateľská aktivita v počiatočnom štádiu obyvateľov vo veku 55 – 64	2017	13,1	4,3	10 (54)
	2016	10,7	4,8	14T (64)
	2015	3,5	4,2	49 (60)

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z Global report (GEM) 2015 - 2016, 2016 - 2017, 2017 - 2018

T – delené miesto

Napriek tomu, že téma vzdelávania a potreba jej reformy je na Slovensku čoraz častejšie skloňovaná, k reálnym krokom a systematickým riešeniam žiaľ dlhodobo nedochádza. Téma samotného podnikateľského vzdelávania na Slovensku nie je poriadne zafinancovaná a kompetenčne podchytená, čo bráni rozvoju a zlepšeniu situácie v tejto oblasti. Ide pritom o prierezovú tému, kde je nevyhnutná spolupráca a koordinácia jednotlivých stakeholderov.

7 Zhrnutie a návrh odporúčaní

Systémy vzdelávania, ktoré kladú dôraz na štandardizované testovanie, rozsiahle hodnotenia v medzinárodnom meradle či klasifikáciu inštitúcií, viedli k zúženiu učebných osnov, „vyučovaniu pre testy“, zrušeniu profesionalizácie učiteľov a zanedbaniu rozvoja mäkkých zručností. Práve mäkké zručnosti čoraz viac ovplyvňujú akademickú výkonnosť a budúce výsledky pracovného trhu. Podnikateľské vzdelávanie môže pomôcť zlepšiť všeobecné vzdelanie prostredníctvom svojej vrodenej schopnosti podporovať rozvoj týchto zručností, čo môže následne viesť k zvýšeniu vzdelávacieho výkonu.

Význam podnikateľských zručností vyzdvihuje aj transformácia trhu práce. Podnikateľské kompetencie sú tak v súčasnosti považované za jedny z kľúčových kompetencií potrebných pre pracovný život. Podnikateľské vzdelávanie by preto malo byť zamerané nielen na rozvoj tzv. tvrdých zručností (z angl. „hard skills“), pod ktorými rozumieme najmä teoretické vedomosti z oblasti ekonomiky, manažmentu, marketingu a pod., ale i na rozvoj tzv. mäkkých zručností (z angl. „soft skills“). Tie zahŕňajú rozvoj kompetencií v oblastiach tímovej práce, vytrvalosti, iniciatívy, komunikatívnych a prezentačných schopností a pod. Jedným z dôležitých prvkov podnikateľského vzdelávania a podnikateľskej kultúry je prístup orientovaný na budúcnosť.

Vzdelávanie, ktorého súčasťou je aj vzdelávanie v oblasti podnikania vytvára prostredie, ktoré povzbudzuje žiakov a študentov, aby robili veci sami, preberali na seba zodpovednosť, vedie ich k rozpoznaniu príležitostí a ich uchopeniu, posilňuje ich dôveru vo svoje vlastné schopnosti, dáva im priestor na riskovanie a vedie ich k spolupráci s ostatnými, čím rozvíja ich interpersonálne zručnosti a vzťahy.

Medzi základné požiadavky na vzdelávacie prostredie, ktoré podporuje podnikanie možno zaradiť⁵¹:

- dôraz kladený na aktivitu študenta;
- učenie uskutočňované v simulovanom, ale aj skutočnom prostredí;
- priama komunikácia študenta s podnikateľským prostredím;
- úlohy založené na riešení problémov a interakcii;
- podpora študenta zo strany rôznych odborných organizácií;
- transformácia úlohy učiteľa zo šíriteľa informácií na organizátora, sprievodcu a plánovača vzdelávacieho prostredia.

Systém vzdelávania a odbornej prípravy na Slovensku však zaostáva v rozvoji potrebných podnikateľských zručností, ktoré by prispeli k lepšiemu uplatneniu absolventov a rastu zamestnanosti. Spolupráca vzdelávacích inštitúcií, štátnych orgánov a podnikateľov nie je dostatočná a nepribližuje vzdelávacie skúsenosti realite pracovného prostredia. Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania schválený v roku 2018 ako strategický dokument pre zvýšenie kvality výchovy a vzdelávania na Slovensku na nasledujúcich 10 rokov vôbec nereflektuje potrebu podnikateľského vzdelávania a len veľmi okrajovo spomína potrebu rozvoja niektorých podnikateľských kompetencií (tvorivosť, kritické myslenie a sociálne zručnosti). To sa v praxi premieta do nedostatočne koncipovaných učebných osnov základných a stredných škôl, ktoré síce formálne deklarujú podnikateľské vzdelávanie svojich študentov, v praxi však kvalitné podnikateľské vzdelávanie absolvuje len časť študentov, ktorí sa zapoja

⁵¹ Guidelines for entrepreneurship education,
<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78871/opm09.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

do projektov cvičnej firmy, či iných aktivít realizovaných súkromným sektorom. Veľmi slabé, aj keď v poslednej dobe rozvíjajúce sa je prostredie univerzít. Postupne vznikajú univerzitné inkubátory a projekty, ktoré majú potenciál vytvoriť vhodné prostredie na vznik úspešných „podnikateľských príbehov“ v budúcnosti.

Štát supľujú najmä mimovládne neziskové organizácie, ktoré preberajú na seba úlohy a aktivity v oblasti podnikateľského vzdelávania a rozvoja podnikateľských kompetencií študentov a dospelých. Práve tieto aktivity sú realizované modernou a interaktívou formou, ktorá má potenciál vzbudiť čo možno najväčší záujem dotknutej skupiny.

Navrhované opatrenia

- Zaviazat' vládu SR k podpore rozvoja podnikateľského vzdelávania na Slovensku ako jednej z prioritných oblastí
- Realizovať rozsiahle dotazníkové zisťovanie skutočného stavu podnikateľského vzdelávania na základných a stredných školách. Zahrnúť do tohto dotazníka otázky na žiakov/študentov, učiteľov ako i riaditeľov škôl.
- Zahrnúť tému podnikateľského vzdelávania do strategických materiálov týkajúcich sa výchovy a vzdelávania na Slovensku, zdôrazňovať význam a potrebu podnikateľského vzdelávania
- Vytvoriť inštitucionálne zabezpečenie agendy podnikateľského vzdelávania, ustanoviť zodpovedný subjekt, ktorý zabezpečuje dohľad nad postupmi a cieľmi v oblasti podnikateľského vzdelávania a koordinuje činnosť ostatných subjektov zapojených do podnikateľského vzdelávania; stanoviť zodpovednosť a úlohy týchto subjektov.
- Pripraviť usmernenia (tzv. guidelines) k rozvoju a výučbe podnikateľských kompetencií pre pedagógov na všetkých stupňoch vzdelávacieho systému.
- V rámci podpory celoživotného vzdelávania zahrnúť do celoživotného vzdelávania tiež podnikateľské vzdelávanie.
- V nadväznosti na predchádzajúce opatrenie zvýšiť účasť dospelých na celoživotnom vzdelávaní.
- Podporovať rozvoj podnikateľských zručností pomocou nových a kreatívnych spôsobov vyučovania a štúdia už od základných škôl.
- Podporovať inovatívne spôsoby vzdelávania a fungovania študentských iniciatív na vysokých školách, ktoré rozvíjajú praktické skúsenosti študentov s podnikaním.
- Zaradiť praktické pracovné skúsenosti do výučby na všetkých stupňoch vzdelávania, využívať metódy založené na riešení problémov a na prepojení výučby s podnikateľským prostredím, prispôbiť výučbu jednotlivým stupňom vzdelávania.
- Zabezpečiť, aby všetci mladí ľudia získali pred ukončením povinnej školskej dochádzky aspoň jednu praktickú skúsenosť s podnikaním.
- Zviditeľňovať podnikateľov ako kariérne vzory, podporovať spoločensky zodpovedné podnikanie.
- Zvýšiť slobodu najmä základných a stredných škôl v rozhodovaní o metódach výučby, podporovať vzájomnú súťaž medzi školami a školskými firmami. Pri zavádzaní týchto zmien je dôležité inšpirovať sa úspešnými príkladmi zahraničnej praxe.
- Podporovať mládežnícku prácu a dobrovoľnícke činnosti ako prostriedok na osobnostný rozvoj, rozvoj spoločenskej zodpovednosti a rôznych mäkkých zručností.

- Stanoviť si konkrétne, v ideálnom prípade kvantitatívne ciele v oblasti podnikateľského vzdelávania, vrátane postupov a krokov na ich dosiahnutie.
- Monitorovať a pravidelne vyhodnocovať naplnenie stanovených cieľov v oblasti podnikateľského vzdelávania a účinnosť jednotlivých postupov.
- Rozšíriť podporu (napríklad zvýšenie možnosti venovať určité percento zo zaplatenej dane) pre mimovládne organizácie. Motivovať študentov stredných škôl k práci v mimovládnych organizáciách.

Podnikateľské vzdelávanie rozvíja zručnosti a postoje, ktoré človek využíva nielen pri výkone podnikateľskej činnosti, ale aj v bežnom každodennom živote. Vzdelávanie v oblasti podnikania je tak prínosom nielen pre ľudí, ktorí sa rozhodnú podnikat', ale aj pre ľudí, z ktorých sa stanú zamestnanci.

ZÁVER

Podnikateľské vzdelávanie a jeho rozvoj je už dlhodobo jedným z hlavných politických cieľov na úrovni Európskej únie. Na Slovensku sa tejto téme venuje pozornosť len okrajovo a nepatrí medzi priority vlády ani kompetentných orgánov, či už na národnej alebo regionálnej úrovni.

Súčasný, nie príliš priaznivý, stav podnikateľského vzdelávania na Slovensku však možno vnímať ako priestor na zlepšenie a príležitosť na vhodné nastavenie systému vzdelávania v oblasti podnikania od jeho prvopočiatku. Podnikateľské vzdelávanie je pritom potrebné chápať v širšom kontexte, ktorý okrem rozvoja podnikateľských zručností a znalostí formuje tiež myslenie ľudí, ich postoje, aktívne občianstvo či sociálnu inklúziu. Potenciál a prínos podnikateľského vzdelávania je preto nesporný tak pre výkon samotnej podnikateľskej činnosti, ako aj v bežnom živote každého občana.

Rovnako tak je možné kriticky vnímať i podnikateľské vzdelávanie v kontexte formálnej vzdelávacej sústavy v SR. Školský systém, ktorý dlhodobo nie je prioritou zo strany žiadnej vlády v tejto oblasti významne zaostáva a podnikateľské vzdelávanie je na školách prítomné najmä vo forme teoretického vzdelávania, ktoré vo veľa prípadoch končí memorovaním vedomostí o formách podnikania zo strany študentov. Napriek tomu, existujú významné iniciatívy, pričom najúspešnejšou je tzv. cvičná firma. Tá sa však vyučuje najmä na obchodných akadémiách ako doplnkový predmet a je určená najmä študentom so záujmom o túto oblasť. Inšpiráciu, ako môže podnikateľské vzdelávanie efektívne fungovať je pritom možné nájsť vo vyspelých západoeurópskych ekonomikách, napríklad v Nemecku.

Určitým pozitívom je rozvoj iniciatív a podnikateľských nápadov na univerzitách, avšak v tomto prípade sa tiež dá hovoriť najmä o zaostávaní a len postupnom dobiehaní trendov zo západnej Európy. Univerzitné vzdelávanie a univerzity ako celok sú v slovenskom prostredí stále vnímané najmä ako tá súčasť vzdelávacieho systému, ktorá vychováva vyššie kvalifikovanú pracovnú silu. Pritom sa ukazuje, že trend západného sveta tkvie najmä v rozvíjaní kreatívneho ducha v prostredí univerzít, výskumu realizovaného študentami interaktívnou formou s potenciálom vytvoriť podnikateľský nápad počas štúdia s možnosťami realizácie priamo na univerzitách. Je preto nevyhnutné skvalitniť tento prvok vzdelávania, dať vysokým školám a univerzitám väčšiu voľnosť (napríklad zmenami v akreditačnom procese) a podporovať vznik univerzitných centier podnikania, či rôznych inkubátorov.

Pre úspešnú implementáciu vzdelávania v oblasti podnikania je nevyhnutné dostatočné inštitucionálne zabezpečenie a koordinovaný prístup všetkých dotknutých subjektov. Dôležitá je tiež existencia celonárodnej stratégie, ktorá by bola systematicky uplatňovaná a priebežne monitorovaná. Pri napĺňaní týchto cieľov je nevyhnutné spolupracovať s ľuďmi, ktorí pri napĺňaní zámerov rozvoja podnikateľského vzdelávania boli úspešní najmä v súkromnom sektore, či treťom sektore.

V tejto analýze sme opísali súčasný stav podnikateľského vzdelávania na Slovensku a veríme, že sa stane základom pre postupné zmeny a implementáciu v oblasti verejnej politiky podnikateľského vzdelávania do budúcnosti.

Zoznam zdrojov

Burjan V. a kol. pre Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. 2017. Učiace sa Slovensko. [online]. [cit. 2018-11-08]. Dostupné na internete: https://www.minedu.sk/data/files/7532_uciace-sa-slovensko2017.pdf

European Comission. 2003. Green Paper Entrepreneurship in Europe. [online]. [cit. 2018-10-10]. Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/entrepreneurship_europe.pdf

European Comission. 2006. Fostering entrepreneurial mindsets through education and learning. [online]. [cit. 2018-10-11]. Dostupné na internete: <https://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/fostering-entrepreneurial-mindsets-through-education-and-learning>

Európska komisia. 2017. Správa Eurydice: Výchova k podnikateľstvu v škole v Európe. [online]. [cit. 2018-11-08]. Dostupné na internete:

https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/entrepreneurship-education-school-europe_sk

Európska komisia. 2013. Entrepreneurship in the EU and beyond (Flash Eurobarometer 354). [online]. [cit. 2018-10-05]. Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf

Európska komisia. 2013. Entrepreneurship in the EU and beyond (Flash Eurobarometer 354). [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_354_en.pdf

Európska komisia. 2012. Akčný plán pre podnikanie 2020 (COM(2012) 796 final). [online]. [cit. 2018-10-15]. Dostupné na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52012DC0795>

Európska komisia. 2012. Prehodnotenie vzdelávania: Investície do zručností na dosiahnutie lepších sociálno-ekonomických výsledkov (COM(2012) 669 final). [online]. [cit. 2018-10-16]. Dostupné na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52012DC0669>

European Parliament. 2015. Resolution on promoting youth entrepreneurship through education and training. [online]. [cit. 2018-10-22]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0239+0+DOC+XML+V0//EN>

Erasmus +. 2017. Príručka podnikateľského vzdelávania a odbornej prípravy. [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete:

[http://eib.s3.amazonaws.com/Eco%20System%20App-Handbook_SK%20\(2\).pdf](http://eib.s3.amazonaws.com/Eco%20System%20App-Handbook_SK%20(2).pdf)

Európsky parlament. 2006. Odporúčanie európskeho parlamentu a rady z 18. decembra 2006 o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie (2006/962/ES). [online]. [cit. 2018-10-12]. Dostupné na internete:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>

Global entrepreneurship monitor. 2016. Global report 2015 – 2016. [online]. [cit. 2018-12-02]. Dostupné na internete: <https://www.gemconsortium.org/index.php/report>

Global entrepreneurship monitor. 2018. Global report 2016 – 2017. [online]. [cit. 2018-12-08]. Dostupné na internete: <https://www.gemconsortium.org/index.php/report>

Global entrepreneurship monitor. 2018. Global report 2017 – 2018. ISBN-13: 978-1-939242-10-5. [online]. [cit. 2018-12-09]. Dostupné na internete: <https://www.gemconsortium.org/index.php/report>

Guidelines for Entrepreneurship education. 2009. Ministry of Education. [online]. [cit. 2018-11-28]. Dostupné na internete: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78871/opm09.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Herich Ján 2016. Anticipácia absolventov SOŠ podľa skupín odborov vzdelávania, Bratislava: CVTI SR, 2016, bez ISBN

Jakubeková, M. 2017. Úvod do podnikateľského vzdelávania. [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete:

https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/m_jakubekova_uvod_do_podnikatelskeho_vzdelavania.pdf

Kopecká, Muchová. 2012. Občianska náuka pre 9. ročník základnej školy a 4. ročník gymnázia s osemročným štúdiom, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2012. ISBN 9788010022953 (brož.)

Lackéus, M. OECD. 2015. Entrepreneurship in education. [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete: https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf

Ministerstvo hospodárstva SR. 2016. Koncepcia inteligentného priemyslu pre Slovensko. [online]. [cit. 2018-11-05]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26016>

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. 2013. Správa o stave školstva na Slovensku. [online]. [cit. 2018-11-07]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=22297>

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. 2014. Stratégia Slovenskej republiky pre mládež na roky 2014 – 2020. [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete: https://www.minedu.sk/data/files/3889_strategia_pre_mladez.pdf

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. 2018. Národný program rozvoja výchovy a vzdelávania. [online]. [cit. 2018-11-06]. Dostupné na internete: <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=27582>

OECD, EK 2012 A guiding framework for Entrepreneurial Universities, 2012, bez ISBN

Rada Európskej únie. 2014. Závery Rady z 20. mája 2014 o podpore podnikania mládeže v záujme posilnenia sociálneho začlenenia mladých ľudí. [online]. [cit. 2018-10-17]. Dostupné na internete:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614\(04\)&from=SK](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014XG0614(04)&from=SK)

Rada Európskej únie. 2015. Závery Rady o výchove k podnikaniu v rámci vzdelávania a odbornej prípravy. [online]. [cit. 2018-10-18]. Dostupné na internete: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG0120\(01\)&from=SK](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG0120(01)&from=SK)

Rada Európskej únie. 2009. Závěry Rady o strategickom rámci pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave („ET 2020“). [online]. [cit. 2018-10-19]. Dostupné na internete: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01))

Wilson, K. OECD. 2008. Chapter 5 Entrepreneurship education in Europe (Entrepreneurship and higher education). ISBN - 9789264044098 [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/site/innovationstrategy/42961567.pdf>

Yar, L. 2017. Podnikateľské vzdelávanie na Slovensku a v Európe. In Euractiv [online]. [cit. 2018-09-24]. Dostupné na internete:

<https://euractiv.sk/section/sekcie/linksdossier/podnikatelske-vzdelavanie-na-slovensku-a-v-europe/,+0>

Internetové zdroje

<http://content.ee-hub.eu/EE-HUB/National-Policies/Guidelines-for-Entrepreneurship-Education-in-Finland>

<http://podnikavost.cz/o-nas/>

<http://www.jacr.cz/default.aspx>

<http://www.nuv.cz/p/centrum-fiktivnich-firem>

<https://heinnovate.eu/en>

<https://minedu.fi/en/entrepreneurship-training-and-education>

<https://starteridea.ee/>

<https://www.artun.ee/en/entrepreneurial-education-programme-edu-ja-tegu/>

https://www.cc.lu/fileadmin/user_upload/cc.lu/Manifestations/20160513_Finland/Entrepreneurship_Education_in_Finland.pdf

<https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-programs>

<https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/index.htm>

<https://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/index.php>

www.cvtisr.sk

www.pontis.sk

www.siov.sk

www.vzdelavaniedvabodkanula.sk